

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL VE MODA TASARIMI ANA SANAT DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

17. VE 18. YY OSMANLI SARAY ÇADIRLARI

**Hazırlayan
Hatice TÜMTÜRK ÇALIŞKAN**

**Danışman
Prof. Nesrin ÖNLÜ**

İZMİR – 2013

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**17. ve 18. yy. Osmanlı Saray Çadırları**” adlı çalışmanın tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../...

Hatice TÜMTÜRK ÇALIŞKAN

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü'nün .../.../... tarih ve ...sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim yönetmenliğinin.....maddesine göre Tekstil ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı Yüksek lisans öğrencisi Hatice TÜMTÜRK ÇALIŞKAN'ın **“17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Saray Çadırları”** konulu tezi incelenmiş, aday.../.../... tarihinde, saat’da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonradakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anasanat dallarından jüri üyelerine sorduğu sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezinolduğuna oy İle karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ VERİ FORMU

Tez/Proje No: **Konu Kodu:** **Üniv. Kodu:**

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez/Proje Yazarının

Soyadı: TÜMTÜRK ÇALIŞKAN **Adı:** Hatice

Tezin Türkçe Adı: “17. ve 18. yy Osmanlı Saray Çadırları”

Tezin Yabancı Dildeki Adı: “Ottoman Palace Tents in 17. and 18. Centuries”

Tezin Yapıldığı

Üniversitesi: D.E.Ü. **Enstitü:** G.S.E. **Yıl:** 2013

Tezin Türü:

Yüksek Lisans:

Dili: Türkçe

Doktora:

Sayfa Sayısı: 153

Tıpta Uzmanlık:

Referans Sayısı: 111

Sanatta Yeterlilik:

Tez Danışmanının

Ünvanı: Prof. **Adı:** Nesrin **Soyadı:** ÖNLÜ

Türkçe Anahtar Kelimeler:

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1- Çadır

1- Tent

2- Çadır Sanatı

2- Art of Tent

3- Osmanlı Saray Çadırı

3- Ottoman Palace Tent

4- Oba

4- A Group of Nomads

5- Yörük

5- Nomad

Tarih:

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum: Evet Hayır

ÖZET

Göçebe yaşamın etkisiyle ortaya çıkan çadır geleneğinde Türk kültürünün etkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bugün hâlâ Orta Asya'nın birçok yerinde, Anadolu'da Osmanlı geleneklerine bağlılık ve ekonomik nedenlerle göçebe hayatını sürdüren insanlar vardır.

Çeşitli ihtiyaçlar, yaşam koşulları ve iklim şartları farklı çadır tipleri ortaya çıkarmıştır. Çadır hayatı içerisindeki yaşam mücadelesi, kendi işlerini yapma zorunluluğunu doğurmuş, özgürlük tutkusu ve yaratıcılık da kendi sanatlarının oluşmasını sağlamıştır.

Çadırın Çin'den Anadolu'ya, Anadolu'dan Avrupa'ya kadar uzanan kültür, sanat ve mimari alanlarında da önemli bir yeri olmuştur.

Anadolu'da çadır geleneğiyle oluşan türler: Alaçık-Çatma ev, Yurt veya keçe örtülü çadır, Topak ev, Kara çadır, Mahrutî çadır, Tam tenefli çadır, Yarım tenefli çadır, Şemsiye çadır, Kumandan çadırı, Beşik çadırı ...

Osmanlı dönemi saray çadırları: Otağ-ı Hümayun, Otağ-ı Asafî, Halvet çadırı, Zokaklu çadır, Çadır-ı hazine, Kurba çadır, Hastane çadırı, Kılar çadırı, Çadır-ı Saraçhane, Çadır-ı Matbah, Çile çadırı, Mühtelif sınıf asker çadırları...

Osmanlı döneminde saray çadırlarında yurt tipi çadırlar kullanılırken sonraki dönemlerde çok direkli ve bez örtülü çadırlar kullanılmıştır. Padişah ve paşa çadırları tenefli, kumandan ve beşik çadırları kara çadır tipi direkli çadırlardır.

Dıştan atlas, ipek sırma işlemeli kumaşlar ile kaplanmış, içinde ve dışında farklı kumaşlar kullanılmıştır. Süslemelerdeki teknik ve desen çok iyi seviyelere ulaşmış motif, renk ve kompozisyonlar ait oldukları dönemin süsleme sanatlarıyla benzerlik göstermiştir.

Osmanlı saray çadırlarında batı kültürünün de etkisi görülmüştür. 17. yüzyıl çadır süslemelerinde ve tekstillerinde renk, konu, teknik ve desen bakımından sadelik görülürken yüzyılın sonlarına doğru Avrupa sanatı etkisiyle renklerin arttığı, malzemelerin cins ve kalitelerinin değiştiği, desenlerin aslına uygun sadelikten uzak bir biçimde uygulandığı görülmektedir.

18. yüzyılda da batı etkisi devam etmiş desen ve motifler karmaşık bir biçimde uygulanmıştır. 19. yüzyılda ise Barok ve Rokoko tarzı, çadır süslemeleri görülmüştür.

ABSTRACT

An effort has been made to reveal the impact of Turkish culture in the tent tradition which emerged through the effect of nomadic life. Today, in many places in Central Asia and in Anatolia, there are still people leading a nomadic life out of adherence to Ottoman traditions and for economic reasons.

Different needs, living conditions and climates led to different types of tent. The life struggle in tent life created the necessity for these people to do their work themselves, and their passion for freedom and their creativity resulted in the formation of their own arts. The tent had an important place in the areas of culture, art and architecture extending from China to Anatolia, from Anatolia to Europe.

The types of tent formed in Anatolia through the tent tradition are the following: the “Alaçık-Çatma” house, the “yurt” or the tent with felt cover, the round house, the black tent, the conical tent, the tent with full ropes, the tent with half ropes, the umbrella tent, the commander’s tent and the cradle tent...

The types of palace tent from the Ottoman period are the Imperial Tent, the Vizier’s Tent, the Privacy Tent, the “Zokaklu” Tent, the Treasury Tent, the “Kurba” Tent, the Hospital Tent, the Pantry Tent, the Saddlery Tent, the Kitchen Tent, the Suffering Tent and the various types of tents for soldiers...

In the Ottoman period, palace tents of the “yurt” type were used in the beginning, followed by tents with several poles and fabric cover. The Sultan and Pasha tents had ropes while the commander’s and cradle tents were black tents with poles. They were covered on the outside with silver-gilded atlas and silk fabrics, using different fabrics on the inside and outside. The techniques and patterns in decorations reached superior levels, and the motifs, colours and compositions displayed similarity to the decorative arts of the period to which they belong.

The effect of Western culture was also observed in Ottoman palace tents. Plain colours, subjects, techniques and patterns are observed in the tent decorations and textiles of the seventeenth century while it is noted that towards the end of the century, the colours multiplied, the types and qualities of material changed, and the patterns were applied in a manner far from the original plainness, through the influence of European art. In the eighteenth century, the Western influence continued

and the patterns and motifs were applied in a complex fashion. In the nineteenth century, Baroque and Rococo-style tent decorations are noted.

ÖNSÖZ

Osmanlı saray çadırları özellikle de süslemeleri Türk süsleme sanatı tarihi alanında büyük bir boşluğun dolmasını sağlamaktadır. Çadırın ana yapısı, süslemeleri kültür özelliklerinin taşıyıcılığını yapması açıdan Türk sanatı için çok önemlidir. Türk çadır süslemelerinin incelenmesi açısından yeni bir bakış açısı sunulmuştur.

Çadır Türk toplumunda çok eski tarihlerden itibaren yer almaktadır. Bu da bu ögenin birçok açıdan günümüze bilgi taşıyıcı olduğunu göstermektedir. Türk sanatında çok kapsamlı bir yeri olan Türk minyatürlerinde de çadır özellikle yer almaktadır. Böylece çadır Osmanlı kültürü ve sanatında işlevsel ve sanatsal bir öge olarak yer almaktadır. Bu araştırmada; çadırın tanımı, çadırın genel özellikleri, göçebe çadır türleri, Osmanlı dönemi ordu ve saray çadırları genel olarak açıklanmıştır. Ulaşılabilen kaynaklarla Osmanlı dönemi saray çadırlarına ait örnek kumaşlar, özellikleri, malzeme, desen, renk ve teknik bakımdan incelenmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında ve gelişmesinde büyük rol oynayan Prof. Nesrin Önlü'ye yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Hatice TÜMTÜRK ÇALIŞKAN

İÇİNDEKİLER

17. VE 18. YY OSMANLI SARAY ÇADIRLARI

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK	iii
YÖK DOKUMENTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
FOTOĞRAF LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

1.BÖLÜM

OSMANLI ÇADIRLARI

1.1. OSMANLI ÇADIR TÜRLERİ VE ÖZELLİKLERİ	8
1.2. OSMANLI ÇADIRLARINDA KULLANILAN EŞYALAR.....	29

2.BÖLÜM

XVII. – XVIII.- YÜZYIL OSMANLI DÖNEMİ SARAY ÇADIRLARI

2.1. OSMANLI SARAYINDA ÇADIRIN ÖNEMİ	53
2.2. OSMANLI SARAY ÇADIRLARININ YAPISAL ÖZELLİKLERİ	55
2.3. OSMANLI SARAY ÇADIRLARININ TÜRLERİ VE ÖZELLİKLERİ	72
2.4. OSMANLI SARAY ÇADIRLARINDA KULLANILAN KUMAŞLAR VE ÖZELLİKLERİ	93
2.5. OSMANLI SARAY ÇADIRLARINDA SÜSLEME ÖĞELERİ.....	104
2.6. OSMANLI ÇADIR GELENEĞİ KAPSAMINDA DEKORATİF AMAÇLI ÇALIŞMALAR.....	108

2.6.1. OSMANLI ÇADIR GELENEĞİ KAPSAMINDA NAKIŞLI	
KAPİTONE ÇALIŞMALARI	111
SONUÇ	127
KAYNAKÇA	129
EKLER.....	135
EK – 1 TERİMLER SÖZLÜĞÜ.....	136
EK – 2 TERİMLER SÖZLÜĞÜ İÇİN FAYDALANILAN KAYNAKÇA	150
ÖZGEÇMİŞ	153

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Derim evi, Yurt	3
Fotoğraf 2: Yurt, Karakalpak	4
Fotoğraf 3: Basit Örtü çadır	10
Fotoğraf 4: Alaçık	11
Fotoğraf 5: BOZ, UY, Keçe Çadır	12
Fotoğraf 6: Topak Ev, iskeleti.....	14
Fotoğraf 7: Topak Ev	14
Fotoğraf 8: Soldaki, Türkmenlerin derin evi, sağdaki öküz kuyruğu ile yapılmış ‘‘tuğ’’ başlık taşıyan ağaç (kerege) iskeleti	15
Fotoğraf 9: Tünlük, Tuğ.....	16
Fotoğraf 10: Başkur	17
Fotoğraf 11: Türklerde oda takımları ve yüklük	19
Fotoğraf 12: Çingizhan’ın torunlarının, Otğlarındaki oturma düzeni ve protokolü	19
Fotoğraf 13: OrtaAsya Kırgız Türklerinin keçe çadırlarındaki, oturma ve yatma düzeni	20
Fotoğraf 14: Karaçadır, yörük çadırı, kıl çadır	22
Fotoğraf 15: Ağaç iskeleti veya, kerege’si yapılan bir Kırgız çadırı: Bu iskeletin üzerine, keçe ile örtülecek; alt yanları da, kamışla kaplanaçaktır	24
Fotoğraf 16: Başkur	25
Fotoğraf 17: Bir Osmanlı Çadırı Ordugahı, Komutanlar ile asker çadırları birbirlerinden ayrı, rütbelere göre, üç tip çadır görülüyor, Büyük komutanın çadırının çevresi, Türk geleneğine göre, çitlidir	27
Fotoğraf 18:Şenlik ve eğlence otağı: 1720 şenliğine aittir : Burada, taht da görülüyor. Çevresi yine bir tahta perde veya çit ile çevrili. Bu çok eski bir Türk geleneğidir.....	30
Fotoğraf 19: Otağ-ı hümayunun içini saklayan Doyuna çizgili perdelerin önünde, sayebanın altı minder ve yastıklarla döşenmiştir III. Ahmed Surnamesi, c. 1720	33

Fotoğraf 20: Kanuni Sultan Süleyman otağının önüne kurulan tahtta oturmuş, Belgrad Kuşatması' nı izlemektedir. Süleymanname, 1558	35
Fotoğraf 21: Çadırın önüne serilmiş halılar ve halıların üstünde minderler. III. Ahmed Surnamesi, 1720	36
Fotoğraf 22 :Şenlik otağı içerisindeki yastıklar.18yy.başı.....	37
Fotoğraf 23:Osmanlı Otağlarında yatak ve yastıklar	38
Fotoğraf 24: Osmanlı gelin çadırı : Bu çadırın arkasında ve önünde gelin alayları da vardır	40
Fotoğraf 25: 16.yy.da gelinin cibinlik içinde götürülmesi.....	42
Fotoğraf 26:16yüzyılda gelin alayı. Gelinin arkasından nasıl gelmektedir	42
Fotoğraf 27: 18 yy. başı Şenlik otağı	43
Fotoğraf 28: 1770 tarihli sünnet düğününde çadırların önüne kurulan sinilerin çevresine oturan devlet erkanı yemek yeme sahnesi. III.Ahmet Surnamesi	43
Fotoğraf 29: Osmanlı, perdeli otağları: Kanunî, Macar elçisini kabul ediyor : (Ahmed Feridun Paşa, Sefer-i Zigetvar, Topk., H. 1339, 16) : 1568 - 69. Bu ünlü Zigetvar otağı'nın, burada yalnızca ön bölümüdür	44
Fotoğraf 30: İkinci Selim İran elçisini tahtına kabul ediyor	46
Fotoğraf 31: Osmanlı ordusunda görülen tuğlu veya sorguçlu ordu çadırı	48
Fotoğraf 32: Tuğlar padişahın yanında kalmaktadır	50
Fotoğraf 33: Dört tuğlu bir padişah Otağı. Padişahın kendisi akında bulduğundan iki tuğu, ordunun önünden gitmekte ve geriye kalan dört tuğu da kendi yanında bulunmaktadır.....	51
Fotoğraf 34: II. Mahmud'a ait tek direkli çadırın etekleri, yani duvarlarını oluşturan hazineler kovanların içine gizlenmiş kazıklarla desteklenmişti.....	56
Fotoğraf 35: Tek direkli çadır. Bu çadırın dışı kırmızı çuhadan, içi güvezi atlastandır. Dıştan tepesi geleneksel zigzag süslemelidir	56
Fotoğraf 36: 19.yy sonu tek direkli dört köşe çadır. Sultan II. Abdülmeçit tarafından yapılmıştır. Dışı jengari, içi gül kurusu, atlastandır. Yedi hazineli bir kapılı çadır eteği düz bırakılmıştır	57

Fotoğraf 37: Mimari çıkışlı kemerler, sütunlar, sütun başlıkları mimari unsurları yansıtmaktadır.....	57
Fotoğraf 38: Çadır duvarlarının iç kısmı (zokak) mimari etki ile desenlendirilmiştir.....	58
Fotoğraf 39: Kolanlar çadırın iskeletidir. Mimaride yapıyı taşıyan elemanların yerini çadırda kolanlar almıştır. Bütün bağlantılar, germeler kolanlar üzerinden yapılır. Üzerlerine dikilmiş kösele parçaları kuvvetli olan kolanları daha da güçlendirir.....	59
Fotoğraf 40: Tek direkli çadırın tepesi ve dış kumaşına dikilmiş köseleli Kolanlar.....	60
Fotoğraf 41: Tek direkli çadırın sayebanının dışında jengarinin iç kısmına dikilirdi ve bu kolanlar çekilme ve gerilme kuvvetlerine karşı çadırı korurlar	60
Fotoğraf 42: Çadırların etekleri, yani duvarları hazineler sistemi içinde yapılmıştır. II. Mahmud çadırının kemerli duvarları (hazine) ve penceresi ile içten görünümü	61
Resim 43: Çadır süsleme üslubundaki gelişmeler, hazinelerin sütun, sütun, başlıkları ve kemerlerini zor tanınacak hale getirmiştir	62
Fotoğraf 44: Çadır eteği ile tepesi birlikte tasarlanmıştır ve uyum içindedir. Çadırın eteğiyle tepesi birbirine, eteğin üst kenarındaki düğmelerin tepenin alt kenarındaki iliklere geçirilmesi yoluyla bağlanır.....	63
Fotoğraf 45: Tek direkli çadır direkleri tepede bazen kösele ile kuvvetlendirilmiş, bazen tahta bir ağırşakla desteklenmiş deliğe oturur. Burada tersine çevrilmiş tek direkli bir çadır ağırşakı görülmektedir	64
Fotoğraf 46: 17.yüzyıl iki direkli oniki hazineli çadır. Dışı jengari kirpas, içi kırmızı bogasi, kıvırtma oturtma ve şemse motifi ile süslenmiştir. Milli Müze Krakow.....	64
Fotoğraf 47: 17.yüzyıl İki direkli germe on iki hazineli çadır. Esterhazi kolleksiyonuna girmiştir, Dışı jengari kirpas içi kırmızı bogasidir. Şemse, mihraplı süsleme, kıvırma oturtma yapılmıştır. Kemerler sütunlar şemse içleri çiçek motifleriyle oluşturulmuştur	65

Fotoğraf 48 : Kolan üzerine dikilmiş ipten ilikler	66
Fotoğraf 49: Sefer sırasında kurulan ordu pazarı; Nusretname, 1584	67
Fotoğraf 50 : Çadır eteğinin iki kenara toplanıp bağlarla tutturulan basit kapısı	67
Fotoğraf 51 : II. Mahmud sayebanında arka köşelerdeki gizli kapılar şeritler ve düğmelerle kapatılır	68
Fotoğraf 52: Kemer şeklinde açılmış bir kapı. Yukarı rulo halinde toplanarak açılan kapı kanadı çadır eteğindeki süslemeyi devam ettirir	69
Fotoğraf 53: Hazinelelerden biri, kenarlarda 10-12 cm genişlikte bir kısım bırakılarak köşelerden hafif yuvarlatılarak açılmış, içten ve üstten çadır eteğine dikili kanatla kapı yapılmıştır	69
Fotoğraf 54: Pencerelerin biçimleri devrim modasına ve zevkine göre çadırda da değişmiştir	71
Fotoğraf 55 : Hava şartlarına göre sayebanın iki kenarına tozluklar eklenebiliyordu. III. Ahmed Surnamesi Bazı çadırlar sayebanlı olarak yapılmışlardır	76
Fotoğraf 56 : III,Ahmed 1720 sünnet düğünü şenliklerini Okmeydanı'nda çadırının önündeki sayebanın altında oturarak izlemiştir	77
Fotoğraf 57: Sayeban seyir için çeşitli yerlere kurulurdu. III. Ahmed su eğlencelerini de bir sayebandan izlemişti	77
Fotograf 58: 18.yy. Seyeban Dışı jengari içi, kırmızı bogasi madalyon Desenlidir	78
Fotograf 59: İki direkli tozluklu sayeban tozluğun kenarlarındaki yirmi beş düğme bunları ana barçaya bağlar.....	79
Fotoğraf 60: 19.yy Seyeban (gölgelik), dışı jengari kirpas ve içi sarı atlasır	80
Fotoğraf 61 : En basit sayebanlardan biri, kareye yakın bir parçayla iki kenardan genişleyerek ileri doğru uzanan iki parçadan oluşmuş idi Bir kenarı yere kadar iner, önde iki direğe oturur ve ön parçası da ileri doğru gerilerek açılır	81

Fotoğraf 62 : Otağ-ı hümayun, sarayı örnek alırken adalet kulesiz olamazdı. Bu yüksek minik kasır şenliklerin bir kısmını izlemek için sultana büyük bir rahatlık sunuyordu. Bazen şenlikleri oğulları ile birlikte izlemektedir	82
Fotoğraf 63 : 17.yy. Jengari kirpas üzerine kırmızı kirpas bogasi, sütun ve kemerler ile zincirden sarkan kandil motifleri kıvrırma oturtma tekniği uygulanmıştır	84
Fotoğraf 64 : Mutfak çadırlarından günümüze gelmemişse de minyatürde bulabiliyoruz; Otağlarda sarayda bulunan her çeşit yapının fonksiyonunu taşıyan çadır vardır. Tepede koyu renkli kısım, dumanın çıkmasına yarayan baca fonksiyonlu kısmıdır	86
Fotoğraf 65: Hamam çadırı nohidi renkli, altı veya sekiz hazineli olarak yapılan içleri bezden veya atlastan yapılmıştır	88
Fotoğraf 66: İçini sıcak tutması için hamam çadırının dışı genellikle çukadan yapılmıştır	88
Fotoğraf 67: Okmeydanı'nda kurulan çadırların etrafında yer alan küçük hela çadırlarıyla buradaki tüm ihtiyaçlar en düzenli ve temiz bir şekilde karşılanabiliyordu. III. Ahmed Sumamesi	91
Fotoğraf 68: II, Mahmud'a ait olan güvezi Atlas çadırda hazinelerin (duvarın) içi ayrıca zengin bir şekilde çiçeklerle işlenmiştir	92
Fotoğraf 69: Atlas, saray için hazırlanan çadırda çok kullanılan kumaştır, Geç devir çadırlarında üzerine belirli yerlerde işleme yapılmış çoğu alan boş bırakılmıştır	93
Fotoğraf 70: 17.yy. Karlsruhe'daki sayeban Malzeme: ipek saten, ipek tafta, Yıldızlı deri, gümüş deri, pamuklu kumaş, keten, ipek iplik. Ölçü:186.50 x 212.00 cm	99
Fotoğraf 71 : Kıvrırma oturtma tekniği ile yapılmıştır	100
Fotoğraf 72 : Kıvrırma oturtma tekniği ile yapılmıştır.....	101
Fotoğraf 73 : Kıvrırma oturtma tekniği, buna da applike denir. Değişik renkte kumaşlar desene göre kenarları içine kıvrılarak dikilir.....	101
Fotoğraf 74 : Altın telle sarma işleme.....	103
Fotoğraf 75 : Sarma tekniği ile yapılmış bir işleme	103

Fotoğraf 76 : Kandil deseni (motifi)	104
Fotoğraf 77 : Bardaklı deden (motifi)	105
Fotoğraf 78 : Bardak deseni,(motifi)	106
Fotoğraf 79 : Şemse motifi	107
Fotoğraf 80 : Şemse motifi.....	108
Örnek Uygulamaya ait Minyatür: “III.Ahmed Surname’sindeki 1720 Sünnet Düğünü Şenliklerini Ok Meydanı’ndaki Çadırın Önündeki Seyabanın Altında Oturarak İzlediği Sahne.”	111
Örnek Uygulama: Kumaşa Çizim Olarak Aktarma	112
Örnek Uygulama: Kapitone bitmiş dikiş işlemi.....	113
Örnek Uygulama: Kapitone bitmiş dikiş işleminin çalışması	114
Uygulama 1: Minyatür	115
Uygulama 1’in Eskiz çalışması.....	116
Uygulama 1: Kapitone çalışması bitmiş dikiş işlemi.....	117
Uygulama 1’in Çalışması.....	118
Uygulama 2’e Ait Minyatür	119
Uygulama 2’nin Eskiz Çalışması.	120
Uygulama 2’nin Kapitone Çalışması Bitmiş Dikiş İşlemi.....	121
Uygulama 2’in Uygulaması	122
Uygulama 3’e Ait Minyatür	123
Uygulama 3’nin Eskiz Çalışması.....	124
Uygulama 3’ün Kapitone çalışması bitmiş dikiş işlemi.....	125
Uygulama 3’ün Uygulaması	126

GİRİŞ

Tarih öncesi devirlerden bu yana hayvanlarına otlak bulabilmek için göçebe olarak yaşayan kavimlerin kullandıkları veya korunmak amacıyla, kolayca kurup sökebilecek, taşıma kolaylığı olan, ve ihtiyaçlarına göre çeşitli boy ve biçimlerde imal ettikleri meskenlere ÇADIR ismi verilmiştir.¹

Birinci bölümde bahsedilen, Türklerin farklı beyliklerde kullandıkları çadırların yanında bu bölümde Osmanlıda kullanılan çadırlardan bahsedilecektir. Orta Asya ve Türk Kültürü ile ilgili araştırmalarda Türk çadırlarının maddi ve manevi kültürel zenginlikleriyle ilgili çok fazla bilgiye rastlanmıştır.

Çadırlara Türkler tarafından farklı adlar da verilmiş, bu adlar çadırların türlerine ya da kavimlere göre değişiklikler göstermiştir. Kaşgarlı Mahmud çadırın Türkçe karşılığına “KEREGÜ” demiştir. Çadır kelimesi göçebelere kışlık ev anlamına gelir. Kaşgarlı'nın bu kelimeyi hem çadır hem de iki direkli gölgelik olarak açıklamasından ALACULU' nun direkler, üzerine inşa edilmiş gölgelik anlamında da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Türk hakanlarının çadırlarına (otağlarına) “KURVIÇUVAŞ” denmiştir.²

“Çadır” kelimesi Divanû Lügati't Türk'te “ÇATIR” şeklinde ve Türkçe olarak gösterilmektedir. Farsça ‘çetir veya çedar’den yapı ve anlam bakımından

“çat” fiilinden gelmiştir. “Çatmak - Çatır.”³ Orta Asya ve Anadolu’da Türkçe çadır kelimesi en çok kullanılan terimlerdenidir. EV, İV, OY, OBA, OTAK, KEREKÜ, GEREK, ÇERGE, ÇETİR, YURT, kelimeleri de çadır anlamında, kullanılır.⁴

Ayrıca Güney Anadolu'daki diğer Türk kavimleri ve tam bir göçebe hayatı yaşayan Moğollarda “çatma ev” anlamına gelen “ALAÇIK” tabiri vardır.⁵ Bu

¹Taciser ONUK, **Osmanlı Çadır Sanatı (XVII-XIX.)Yüzyıl**, TC Kültür Bakanlığı, 1998, Ankara, s.13

²Reşat GENÇ, **XI Yüzyılda Türk İllerinin Siyasi, Etnik, Sosyal ve Kültürel Durumu**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi 1974), s. 183

³ Onuk, .a.g.e., s.13

⁴ Nejat DİYARBEKİRLİ. **Hun Sanatı**, İstanbul Milli Eğitim Basımevi 1972, s.47

çadırlar ilkel tarzda yapılmış çadır veya barınaklar için kullanılır. Toros yaylalarındaki Türkmenler “ALACIK”a “ALAFCIK” da demektedir. Çadıra Kırgızlarda KİYİZ, KEÇE, OY, İV Uygurlarda ise İV, OBA, YURT veya EV denilmektedir.⁶ Türkçede çadır anlamında ad olarak kullanılan EV kelimesi iki çiftin hayatlarını birleştirip bir ev yaparak birlikte yaşamak istediklerinin ifadesidir ve evlenmek, evlilik fikrinden doğmaktadır.

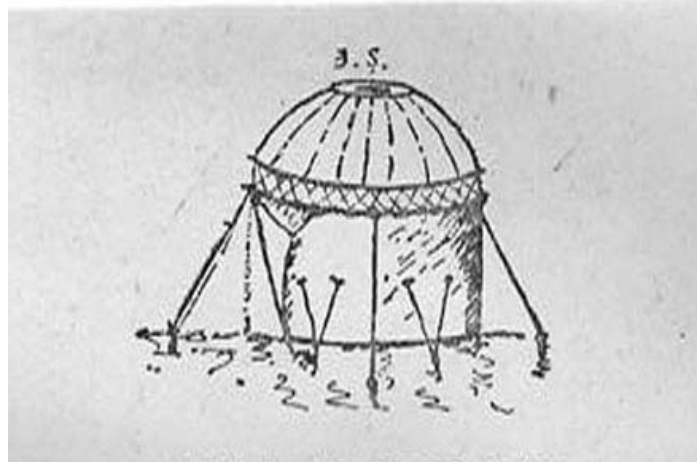
Üst paleolitik devirde, Orta Avrupa gibi bölgelerde elle yapılmış meskenler karşımıza çıkmaktadır. Bu yapılar çadır şeklindedir ve Sovyet kazılarında Puskari, Kostjenki, Timounovka ve Suret'te ortaya çıkarılmıştır. Bunların içlerinde genellikle ocak bulunur.

Ukrayna ve Sibiry'a gibi ülkelerde ise çadır yapımında malzeme olarak, mamut kemikleri (çadırın direkleri için) ve ren geyiği boynuzlarından faydalanılmıştır. Çadırların çapları 550-600 cm. arasındadır. Planları, daire biçimindedir. Her türlü hava şartlarına karşı dayanıklı olan bu çadırlar yalnız göçebe veya yarı göçebe topluluklar tarafından kullanılmamıştır. Yukarı kutup bölgelerinde koni şeklinde olan bir çadır tipi, tepede hevenk biçiminde toplanmış, deri parçaları veya ağaç kabuklarıyla örtülü, uzun sııklardan yapılmıştır.⁷ Göçebe Türklerin geleneksel evleri de genel olarak daire planlı ve kubbe çatılıdır. Orta Asya 'dan Türkiye' ye kadar uzanan geniş bölgede yapı malzemesi, büyüklük ve biçim bakımından farklılık gösterir ve *yurt, keregü, kibitka, alacık, çatma ev, turluk, topak ev, derim evi* gibi farklı isimler alır.⁸ Türklerin geleneksel göçebe kültürü 11.yüzyıldan itibaren göçlerle Anadolu 'ya taşınmıştır.

⁶ Meydan Larousse. Çadır Cilt No:3, (İstanbul Meydan Yayınevi 1970) s. 117.

⁷ Meydan Larousse. a.g.e., s. 117

⁸ Abdullah KÖSE, "Türkiye Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri" Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.VII/2, Afyon, 2005, s.167



Fotoğraf 1: Derm evi, Yurt

Kaynak: httpwww.bekdikler.orgimage_galleries.aspx, 25 Kasım 2013

Göçebe hayatı içinde Türk çadırlarında yaşam tarzı en az eşya ile sadeliği yansıtmış, pratik, hafif ve kullanışlı eşyalar ile yaşamak ön planda olmuştur. Yuvarlak göçebe çadırının Anadolu kültürüne göre biçimlenmiş özel bir iç düzeni vardır.

Kırgızların “KEÇE EV” dedikleri aynı tip çadırları, Oğuzlar ve Uygurlar da kullanmıştır. Orta Asya'da Kazaklarda ve Kırgızlarda en yaygın çadır tipi olarak yuvarlak ve kubbeli olanları görülür. Hasırlarla örtülü çemberlerden yapılmış yarım daire biçimindeki çadırlar Doğu Afrika'da da görülmektedir.⁹

Türkistan ve Kırgızistan'daki çadırlar da üstü kubbeli ve yuvarlak bir ev şeklindedir. Moğol çadırlarından etkilenerek külah şeklinde yapılan kubbeli çadırlara da rastlanmaktadır.

Türk insanını Orta Asya'dan beri doğal etkenlerden ve düşmanlardan koruyan birer sığınak olan çadırlar, içlerinde yaşayan insanların ekonomik, inanç, gelenek, görenek, hayat tarzı, süsleme sanatlarını kısaca kültürlerini çeşitli yönleriyle devam ettiren bir yapıya sahiptir. Özel mahremiyet alanı olan çadır (ev,hane) geceleri ve kötü hava koşullarında sığınılan bir mekan iken, gündüzleri ve uygun hava koşullarında başlıca yaşam alanı çadırın önüdür.¹⁰ Çadır yapımında ve yaşamları için gerekli olan malzemelerin birçoğu insanların kendi el emeğidir.

⁹ Meydan Larousse. **a.g.e.**, s.117

¹⁰ Köse.**a.g.e.**,s.176

Böylece beceri sanata dönüşmüş; dokumacılık, keçecilik, işlemecilik gibi diğer el sanatları geleneksel bir biçimde gelişmiştir.

Orta Asya, Türkistan, Afganistan, Türkmenistan , Kazakistan ve Anadolu’da “YURT” denilen yuvarlak çadırlar kullanılmıştır. Aynı tip çadırlara günümüzde de rastlanmaktadır.¹¹



Fotoğraf 2: Yurt, Karakalpak

Kaynak: <http://karakalpak.com/yurtanatomi.html>, 25 Kasım 2013

Kökenleri Orta Asya’ya dayanan Türkmenler, yüzyıllardır Akdeniz Bölgesi’nde geniş bir şekilde yayılmış, sürülerine yeni otlaklar bulmak için geleneklerini devam ettirmektedirler. Mevsimlik göçler için yazın Toroslar’ın yüksek yaylalarına çıkmakta, kışın ise deniz kenarlarına, ovalara inmektedirler.

Türkmen kadınları çadırlarını “ 99 pencere saraylar” olarak, sabit kerpiç konutları ise “tek gözlü dam” diye nitelemiştir.¹²

Türkmenlerin, çadırlarını sabit konutlara tercih etme sebeplerinden bazıları ise:

- Çadırların, sabit konutlara göre yapımları daha kolay ve ucuzdur.
- Çevreye, doğaya ve günlük koşullara, sabit konutlardan daha iyi uyabilmektedir.

¹¹ Meydan Larousse. a.g.e., s. 117.

¹² Onuk, .a.g.e.,s. 17

- Çadırlar daha kolay temizlenmektedir.
- Komşuluk ilişkilerinde, geçimsiz komşulardan uzaklaşabilme ve zaman içinde en iyi anlaşığı kişilerle komşuluk edebilme imkânını çadır yaşamında sağlamak çok daha kolaydır.
- Sabit konutlarda kullanılan sobanın da etkisiyle kişilerin çok daha fazla hasta olduğu ve tembelliğe alışığı belirtilmektedir.
- Gereksiz pek çok eşyanın sabit konutlara doldurulmasıyla ailenin normal masrafının artması söz konusudur.
- İnsan yaşamını konut içine hapsedilir, bu da sosyal yaşamı kısıtlar.

Göçebe hayat tarzının var olduğu süre boyunca Anadolu'da kubbeli çadırlar bazı küçük değişikliklerle varlığını sürdürmüş, ancak bunlara dikdörtgen planlı ve beşik çatılı kara çadır eklenmiştir.¹³ Göçebeler çadırlarını, gök kubbeye benzetmişler, otağın içini dünyanın yönlerine göre düzenlemişlerdir. Çadırın tepesindeki deliği (tünlük, tüynük, çevlik, tepelik) göğün kapısı olarak kutsallaştırmışlardır. Türklerde dünya dört ana yöne göre düzenlenmiştir. "Doğu" güneşin doğduğu yön kutsal sayılmaktadır. Güneye bakan çadır kapısı özellikle törenlerde kutsal sayılan doğuya açılırdı. İlkel Türk evi, yörük evi geleneksel göçebe hayat tarzına, Türk mitolojisi ve Türklerin dünya görüşüne ait izler taşır. Bu tip çadırlar daha sonraki mimariyi ve hatta Osmanlıların kubbeli yapılarını etkilemiştir.¹⁴

Türklerin Orta Asya'dan göç ettikleri ilk dönemden beri Anadolu'da çadır geleneği devam etmiştir. Osmanlı döneminde de çadırın çok yönlü ve çok amaçlı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Orta Asya'nın birçok yerinde ve Anadolu'da Türkmenler geleneklerine olan bağlılıklarını sürdürmenin dışında ekonomik ve kültürel nedenlerle tam bir göçebe hayatı yaşamaktadır.¹⁵ Bu insanlar göç ettikleri toprakların gerçek sahipleri, olduklarını kabul etmektedirler. Onlar için yerleşik ikameti olan, köy hayatı ilkeldir. Göçer hayat tarzı sade ve kendi ihtiyaçları ölçüsünde mahrumiyetlerine bağlıdır.

¹³ KÖSE, Abdullah; "Türkiye Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri" Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.VII/2, Afyon, 2005, s.167

¹⁴ Meydan Larousse, **a.g.e.**, s. 117.

¹⁵ Onuk, **a.g.e.**, s. 16,17

Yazılı kaynaklardan edinilen bilgilere göre, göçebeliği önlemek amacıyla konulan yasaklar, bu yaşam tarzını bırakanlara sağlanan kolaylık ve yardımların etkisi ile yerleşik düzende yaşamayı kabul eden kabileler olmuştur. Bunlar arasında Orta Asya'dan Oğuz boylarından göç eden Türkmenler de bulunur. Soydaşlar eski alışkanlıklarının etkisiyle serin bir yaz geçirmek ve hayvan sürülerini yeni otlaklarda yaymak için yaylalara çıkarak çadır geleneğini devam ettirmektedir. Kışlık ve yazlık evi her Türkün çok eskilerden gelen bir tutkusudur.¹⁶

Osmanlı döneminde bazı birimler göçebelerden oluşturulmuştur. Anadolu'da göçebelerin yerleşik düzene geçmeleri Osmanlı İmparatorluğunun özellikle 18.ve 19. yüzyıllardaki iskan politikaları sonucu gerçekleşmiştir. Bütün göçebe veya yarı göçebe yada konar-göçer toplumlar, yerleşik hayata geçtiklerinde basit ev tipleri geliştirmiştir. Geleneksel göçebe hayat tarzına sahip Türk gruplarının bir kısmı aşama aşama gönüllü veya zorunlu olarak yerleşik düzene geçmiştir.¹⁷

Türk sanatında önemli bir yeri olan süsleme sanatlarının en önemli kaynaklarından biri de Türk çadırları olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın otağı, nakışlar ve tasvirlerle süslenmiş, üzerinde çeşitli renkli sanatsal motiflere yer verilmiştir. Değerli taşlarla kakmalı çadırlar üzerlerine süslü seyebanlar kurulup çadırın zemini nakışlı kilimler, ipek ve dibadan altın süslemeli, desenli halılarla döşenmiştir.

Bulunabilen kaynaklar arasında, Osmanlı ordusunda çadırları yapan ve kuran bölüm ordunun en önemli kısmıdır. Padişah adına bir vezirin iradesi hatta padişahın iradesi altında olması Osmanlılarda çadıra verilen önemi ifade etmektedir. Osmanlı çadırlarının en basit şekli iki tarafı akıntılı, iki tavanlı ve yanlarında üçgen şeklinde örtüleri olan bez çadırlardır.

Etekleri daire gibi açılan tek direkli konik çadır ve çok direkli, geliştirilmiş olan aynı tip çadırlara Osmanlılarda değişik adlar verilmiştir.¹⁸

¹⁶ Bahaeddin ÖGEL, Türk Kültür Tarihine Giriş VIII "Türklerde Devlet Ve Ordu Mehteri" (Hunlardan Osmanlılara), Resimler ve Sözlükler, Kültür Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara: 1987.s.73

¹⁷ Köse. a.g.e.s, 169

¹⁸ Celal Esat ARSEVEN. **Sanat Ansiklopedisi**, Cilt No: 1, Dördüncü Basılış. (İstanbul, Milli Eğitim Yayınevi, 1950), s. 357

Padişah adırları, İstanbul'da Sultan Ahmet Meydanı' ndaki İbrahim Paşa Sarayı yakınında depolanırdı. Bu bölge aynı zamanda çadır muhafızlarının ikamet yeriydi. Bunlar savaş zamanında ve seferlerde oda adı verilen özel askeri birlik meydana getirecek şekilde 4 gruba ayrılırlardı. Bu odalarda 7 adet çadır imalatçısı, 2 usta tezyinatı, 16 adet çadır kurucusu bulunurdu. XV. yüzyılın ikinci yarısında çadırları kurmakla görevli personel sayısı yalnızca 38 iken bu rakam yüzyılın sonunda 835'e ve XVII. yüzyılın ortasında 2000'e yükselmiştir. Çadırlar biçimleri, boyutları ve desenlerindeki farklılıkları ile kişi veya kişilerin sosyal durumlarına göre değişiklik gösterir. Osmanlı dönemine ait en erken XVII. yüzyıldan başlayan çadır parçalarından örnekler, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul Askeri Müzesi, Macaristan Milli Müzesi, Polonya Krakov Müzesi, Avusturya Viyana Müzesinde bulunmaktadır.¹⁹

Bu tez yukarıdaki anlatılan bilgiler doğrultusunda yararlı bir kaynak olmayı amaçlamaktadır. Eski çağlardan beri Türk sanatı tarihi ve kültürünün kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli yeri olan Osmanlı dönemi saray çadırlarının özellikle süslemelerinin gündeme taşınmasına yardımcı olmuştur. Bu çalışmada çadır ve parçalarından örneklerin türü, kaynağı, kullanılan malzemeler, kumaşların işlevleri ve özellikleri saptanarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çok yönlü ve geniş kapsamlı olmasından , Orta Asya'dan günümüze çadırlarla ilgili genel bilgiler kısaca verilmiş, Osmanlı dönemi çadır parçalarından ve minyatürlerden bazı örnekler süsleme sanatına ağırlık verilerek sunulmaya çalışılmıştır.

¹⁹ Atasoy.a.g.e.s.,122-127

1.BÖLÜM

OSMANLI ÇADIRLARI

1.1. OSMANLI ÇADIR TÜRLERİ VE ÖZELLİKLERİ

Orta Asya'da iklim şartlarının değişmesiyle çoraklaşan topraklarda yaşama zorluğu çeken Türk kavimleri anayurtlarını terk ederek devamlı yer değiştirmiş ve daha verimli bereketli topraklar arayarak asırlar boyu hareket halinde yaşamıştır. Bu kavimler için en önemli ihtiyaç barınacak yer olmuştur. Hayvanları, yiyecekleri ve eşyaları ikinci planda olmuştur.

Göçebe hayatın özelliği ve gereği olarak, kısa zamanda kurulup sökülebilen, bir yerden bir yere kolaylıkla taşınabilen, iklim şartlarına uygun barınak yapma zorunluluğu çadırı yaratan en önemli etken olmuş ve böylece göçebe insanlar için kolay ve pratik ikamet şekli gelişmiştir. Bu amaçla çadır, o devirden itibaren göçebelerin sosyal hayatlarının en önemli ögesi olarak, topluluğun sembolü ve özelliği hâline gelmiştir. Şehirlerde yerleşik hayat yaşayan insanlar için ev ne kadar önemli ise, göçebe insanlar için de çadır aynı önemi taşır.²⁰

Adı geçen kaynaklarda, 1870 yılından itibaren Osmanlı iktidarları konar göçer aşiretleri daha sıkı kontrol altına alabilmek için yayınladığı emirler ile çadırlarda yaşamayı yasaklamıştır. 1862 yılında Bursa'da Anadolu Orta Kol Teftiş Nazırı olarak bulunan Ahmet Vefik Paşa, “Bütün konar göçerler, buldukları yerlerde sabit konutlara yerleştirilecektir.” demiştir.

“Bu emre uymayanların mallarına el konacak ve ağır şekilde cezalandırılacaklardır.” Bu emrin sıkı bir şekilde uygulanmaya başlanmasının, bazı Türkmenleri sabit konutlar yapmaya, yerleşik hayata geçmeye zorladığı belirtilir.²¹ Osmanlıların sonrada Cumhuriyet hükümetlerinin göçebeliği önlemek için koyduğu yasaklar, göçebe hayatından yerleşik hayata geçmek isteyenler için sağlanacak kolaylık ve yardımları kabul edenler göçebeler olmuştur.²²

²⁰ Köse.a.g.e.s.,169

²¹ Atilla ERDEN. “Batı Anadolu Türkmen Çadırları”. Antropoloji Dergisi, Sayı 11, 1978-1979,(Ankara: 1982), s. 77

²² Onuk.a.g.e.s.,16

Göçebe hayattan vazgeçmek istemeyenlerin dışında yeterli miktarda toprağa sahip olmayan fakir kabileler ve hayvanlarını otlatılmak için daimi göçebe hayatı yaşamak zorunda olan kabileler de bulunmaktaydı. Bunlar, geçici bir zaman için de olsa istedikleri arazide konaklayamayacaklardı. Otlaklar için alınan kira bedelinin yüksekliğinden bol otlu yerlerde hayvanlarını otlatamazlardı. Bu şartlar altında göçebelerin yaşamları son derece zorlaşmıştır. Küçük hayvan sürülerine otlak bulabilmek için yayladan yaylaya göç etmek zorunda kalmışlardır.

Anadolu'da yaşadıkları yerlere göre; Türkmen, Yörük veya Göçer adları ile anılan bu insanlar, hayvancılığa bağlı ekonomileriyle göçer, yarı göçer ve yaylacı olarak hayatlarını sürdürmektedir.²³ Gelişmeler sonucu bugünkü haline gelen çadır, özel direk ve iplerin yardımı ile kurulur.

İskelet çatı ve örtülerine göre: Mahruti, silindir, dörtgen, çok köşeli olmak üzere dörde ayrılır.²⁴ Eski Türk çadırları hakkındaki bilgilerimiz bugün halen Orta Asya ve Anadolu'da görülen türler, araştırmalardaki veriler ve bazı eski minyatürlere dayanmaktadır.

Osmanlı dönemi ordu ve saray çadırları dışında, Anadolu ve Orta Asya'da hâlen çeşitli sebepler ve amaçlarla kullanılan çadır türleri on adettir.

Basit Örtü Çadırlar; İki tarafında ve yanlarında üçgen örtüleri olan basit örtü çadırlardır. Karşılıklı yere çakılan ortalama iki metre yükseklikteki direkler üzerine çadır bezinin gerdirilmesi ile yapılır. Gerektiğinde baş taraflara kapı görevini görecektörtüler konabilir. Bu çadır tipi aynı zamanda Osmanlı çadırlarının da en basit şekilli bez çadırlarıdır.²⁵

²³ Muhtar KUTLU. "Doğu Anadolu Göçer Topluluklarında Kara Çadır", III Milletlerarası Türk Folklor Kongresi. (İzmir: 1986), s. 214

²⁴ **Hayat Ansiklopedisi**. Cilt II, Tifdoruk Matbaacılık Sanayi A.Ş. Basımevi İstanbul, [y.y], s. 772.

²⁵ Arseven.a.g.e.,s.357



Fotoğraf 3: Basit Örtü çadır

Kaynak: <http://tr.wiktionary.org/wiki/%C3%A7ad%C4%B1r>, 25 Kasım 2013

Mahrutî (konik) Çadır; Hunların da kullandıkları etekleri bir daire gibi açılan çadırlardır. Ortaya dikilen bir direğin üstüne takılıp kanatları etrafına çakılan bu çadırlar kazıklara bağlanıp gerildiğinde (konik) biçim alan çadırlardır. Aşağı gelen kısma etek olarak, 40-50 cm. genişliğine, bütün çevre boyunca bir parça dikilir ve yere gelen kısmı toprakla örtülür.²⁶

Bu suretle çadırın alt kısmı tamamen kapanmış olur. Çadırın kanatlarından biri, karşısındaki kanadın üzerine gelecek şekilde biraz geniş olup, aşağıdan yukarı doğru 150 cm. kadar kısmı dikilmeden bırakılır. Burası kapı olarak kullanılır. Bu tip yurtlarda pencere olmadığı için karanlıktır. Ağaçlar büyük ve ağır olduğu için taşınması da zor olur. Yurt sahibi mevsim sonu kışlağına giderken, örtüyü söküp götürür. İskeleti, gelecek yıl kullanmak üzere bırakır.²⁷

²⁶ Onuk.a.g.e.s.,19

²⁷ Diyarbakirli.a.g.e.,s.42

Alaçık - Çatma Ev: Mahruti çadırlara benzer. Anadolu'nun her yerinde, birbirinden çok az farkları ile kurulmuş esas yuvaya veya büyük muntazam çadırlara nazaran daha az önemli, daha az itibarlı hizmetler için yaz aylarında yapılan ilkel ve hafif barınaklardır.



Fotoğraf 4:Alaçık

Kaynak:<http://www.dadalogludernegi.com/?pnum=93&pt=TOPAK%20EV,%20ALA%C3%87IK,%20YURT,%20OTA%C4%9E>, 23 Kasım 2013

Bu çadırlar, köylerden uzak bahçe ve bostanlardaki hayvan bakılan bekçi kulübesi amacıyla yapılan çadırlardır. Fakir köylülerin hasattan sonra küçük sürüleri ile çıktıkları yaylalarda kurdukları çadırlar da aynı ismi taşır. Üzerine kara çam veya kayın ağacı yaprakları örtülür. İki, uçları çatallı direğin karşılıklı toprağa çakılarak çatal uçlarına çatı kirişi olarak uzatılan uzunca bir sırıgın, çatal uçlara ve yere çakılan ufak kazıklara sıkıca bağlanarak, üzeri bez, hasır veya keçe ile örtülen yapıların adı da “alaçık”tır.²⁸ Çadır direklerinin adedi çoğaltılarak, çadır büyütülebilir.

Anadolu insanının, konik, ağaç kabuklarıyla örtülü, tahta direklerden yaptığı da bu çadırıdır.²⁹ Yine, çatal dört direk üzerine kurulmuş ve üzeri dal ve yapraklar ile örtülmüş güneşten korunmak için kullanılan çardaklara da bazı yerlerde “alaçık”denilmektedir. Ayrıca step alanlarda ve kenar bölgelerde rastlanan yerleşiklik ile göçebelik arasındaki sayısız geçiş şekillerinde yaz aylarının geçirildiği

²⁸ Onuk, a.g.e.s. 20,21

²⁹ Diyarbakirli, a.g.e., s. 43

önemli bir fonksiyona sahiptir.

Yurt veya Keçe Çadır ; Barınak olarak kullanılan diğer bir çadır da, Anadolu'da Türklerin “YURT” diye isimlendirdikleri çadırıdır. Kırgız ve Kazak dilinde”Üy”günümüz Türkiye türkçesinde “Ev” osözcüğü olarak kullanılmaktadır.³⁰ Ağacı bol, ormanlık bölgelerde yaşayan Altay Türklerinin kullandığı ve iskeleti tamamen ahşap, yuvarlak planlı ve toparlak örtülü, ortası delik olan bu çadıra KREGÜ veya YURT denilir. Beyaz keçe ile örtülü yurt'a “AK ÜY”, kara keçe ile örtülü yurt'a “KARA ÜY” denilen bu çadırlar, Türk' ün kutsal evi olarak bilinmektedir. “Keregü”, “kerekü”, “yurt” veya Tatar tabiri ile “kibitka” denilen kalın keçe örtülü yapının adı atalarımızın dilinde “EV” demektir. Orta Asya'dan gelen yaylacılık geleneğinin Anadolu'da devam ettiğini, yaylaya gelen ailelerin “yurt” denilen çadırlarda kaldığını ve yurt'un keçeden yapılan kubbe şeklindeki biçimi kaynaklarda rastlanan bilgiler arasındadır. Beyaz keçeden yapılan yurt'lara “BOZ EV” anlamında olan “BOZ ÜY” de denilmektedir. Mor koyun yününden yapılan kahverengi yurtlara da rastlanır. Yurt'un penceresi tepededir.³¹



Fotoğraf 5: BOZ, ÜY ,Keçe Çadır

Kaynak: <http://ponturk.wordpress.com/2012/03/13/>, 22 Kasım 2013

³⁰ Svat SOUCEK, İç Asya'da ‘Yurt’ ve Türkiye'deki ‘Yurtlar’”, Çev:(Uşun Tükel.)Sanat Tarihinde Doğudan Batıya, Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul, 1989, s.81

³¹ Onuk,a.g.e.,s. 24

Yurtlar iki şekilde inşa edilir:

- Mahruti (Konik) yurt
- Çok köşeli, Çatılı yurt.

Adı geçen kaynaklarımızda Mahruti (Konik) yurttan bahsedilmiştir.

Çok köşeli, Çatılı Yurt ise; Duvarları dikey, çatısı konik biçimde eğik yapılı ve tamamen ağaçtan olan meskenlerdir. İstenilen büyüklükte dört köşe ve daha çok köşeli olabilir. 125-150 cm. yüksekliğinde ağaçtan dört veya çok köşeli duvarlar meydana gelir. Bunların üzerine de mahrutî çadır gibi dam kısmı yapılır. Ağaçların tepeleri yine ağaçtan yapılmış, eni 60-70 cm. olan bir çember etrafında birleştirilir. Bu şekilde bir duman ve hava deliği yapılmış olur.

Çadırın üstü ve yanları keçe ile kaplanır. Duvarlardan birinde kapı vardır. Çok sağlam bir yapısı olduğundan sökülüp taşınmaz, nakledilemez, daimi bir meskendir. Sahipleri yayladan inerken sadece örtüleri ve çatıyı sökerek ertesi yaz yeniden kurmak üzere muhafaza eder. Işığı, duman deliğinden ve kapıdan alır. Daima kurulu kalması ve kolayca sökülüp nakledilememesi nedeni ile klasik çadır özelliklerinden ayrılmıştır. Yurtların iç bölümleri aynıdır. Anadolu'da çok az görülen bu çadırları da “alacak” diye isimlendiren yerler vardır. Aslında yurt özelliğinde olan bu çadırlara günümüzde çok az rastlanmaktadır. Türk ve Moğol yurt tipleri arasında çatı kısmı dışında fark yoktur. Türk yurtlarının çatısı kubbe şeklinde, Moğol yurtlarının ise koniktir. ³² Barınak olarak kullanılan ve ismine “yurt”, “keçe ev”, “topak ev”, “turluk”, Çukurova'da ise “bendik” de denilen gelişmiş olan bu tip Türk çadırına Topak Ev denilmektedir. ³³

Topak Ev, Anadolu'da son zamanlara kadar kullanılmıştır. Üstlerindeki yün keçelerin kullanılış şekillerinden yaz ve kış koşullarına son derece uyumlu olan bir çadırır. İki kişi tarafından en fazla yirmi beş dakikada kurulabilir. Sekiz-on dakikada ise sökülüp toplanabilir. Kurulmuş durumda olan topak ev, sökülmeden

³² Onuk.a.g.e.s.22

³³ B.k.z.Müeyesser TOSUNBAŞ. Bendik, "İçel Kültürü" Mersin Halk Eğitim Merkezi Yayın Organı, Yıl 1, Sayı: 1, (Mersin: 1987), s. 27

üç-dört kişi tarafından yeri değiştirilebilen pratik bir çadır tipidir. Anadolu'da, Afyon'un Emirdağ kazası ve çevresinde, Oğuz boylarından gelen ve hâlen o devir geleneklerine bağlı olarak yaşayan, eski gelenek ve göreneklerini koruyan aşiretler yaz aylarında Emirdağ yaylalarına çıktıklarında, kolayca kurulup sökülebilen, kolay taşınan çam ağacından kesilen ince çıtaların birbirlerine çaprazlama (çivi çakılmadan) birleştirilmesi ile meydana gelen, yuvarlak tepeli, kubbeli, üstü keçe ile örtülü çadırları “topak evleri” kullanır.³⁴



Fotoğraf 6: Topak Ev,iskeleti

Kaynak: <httpwww.dadalogludernegi.com>, 22 Kasım 2013



Fotoğraf 7: Topak Ev

Kaynak: <httpwww.dadalogludernegi.com>, 23 Kasım 2013

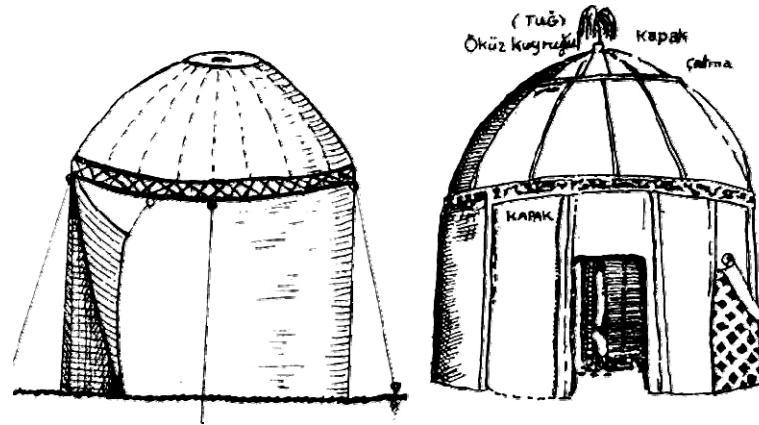
Anadolu'da yalnız Emirdağ'daki Muslucalı Türkmenler tarafından, nadir olarak kullanılan bu çadırlar , eski geleneğin son kalıntılarıdır.

³⁴ Diyarbakirli, a.g.e., 29.

Topak ev, kışın soğuğu, yazın sıcaklığı geçirmez. İspirto lambası ile çadırın içinin ısınması mümkündür. Silindirik yapısı ve kubbeli çatısı ile çok dayanıklıdır en sert fırtınalarda bile, hiçbir tehlikeye maruz kalmaz.³⁵

Yurtlar, etraf duvarları ve tavan olmak üzere iki kısımdan ibarettir Etraf duvarlarına “KANAT”, “KERGE” veya “GERGİ” denir. 3-4 cm. genişliğinde, 2-3 cm. kalınlığında ve 200-210 cm. boyunda 25-30 kadar çitanın çaprazlama olarak birbirlerine raptedilmesiyle yapılır. Türk evlerinde pencere takılan kafes gibi olup sadece etrafında çerçeve yoktur. Sabit olmayan bu mesken akordiyon gibi açıldığında uzunca bir pano, kapandığında birbiri üzerine gelerek ufak bir çita demeti şeklini alır. Bu şekilde taşınması ve nakli kolaylaşır. İstenilen sayıda yapılan bu panolar, dört- yedi parça yan yana getirilip kayışlarla birbirlerine bağlanır. Pano sayısına göre, kurulmak istenilen çadırın çevresi daire şeklinde toprağa çizilerek panolar bu çizgi üzerine yerleştirilir ve kazıklara bağlanarak toprağa geçirilir. Bu şekilde çadırın duvarları kurulmuş olur.

Toprağa bağlanan kanatların yüksekliği 150-190 cm. kadardır. Bu kanatların bir yerine (adetlere göre güneşin doğduğu yer) kapı kasası yapılarak genellikle iki kanatlı olan ağaç kapılar takılır. Bazı ağaç kapıların üzerinde oyma süslerde ve kalın keçeden üzeri işlemeli örtü konulur.³⁶



Fotoğraf 8: Soldaki, Türkmenlerin derin evi, sağdaki öküz kuyruğu ile yapılmış ‘tuğ’ başlık taşıyan ağaç (kerege) iskeleti.

Kaynak: Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Türklerde Ordu, Ordugah ve Otağ, (Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi Ankara 1991.)s,303

³⁵ B.k.z.Ömer Faruk YILDIZKAYA. “Her Yönüyle Emirdağ.” (Ankara: 1986), s. 52-53.

³⁶ Onuk. y.a.g.e.,s.24-25

Kapı girişinde mutlaka eşik vardır. Daha sonra tavan kısmı yapılır. Tavanda, hava ve ışık almak ve çadırın içinde yanan ateşin dumanının dışarı çıkmasını sağlamak amaçlı, baca bulunur. 150-200 cm. eninde büyük bir deliğe “TÜNLÜK”, aynı zamanda tuğ da denilir. Tuğ tıkaç demektir.³⁷ Geceleri ve kötü havalarda bu delik, keçe ile örtülerek kapatılır. Çatının kubbe şeklinde olması için kullanılan 70-80 adet 170- 200 cm boyunda, “UĞ” denen çıtalar, deliğin etrafında pervaz olarak kullanılan, ağaçtan yapılan bir kasnağa geçirilir. Bu kasnağa “ÇEVLİK” veya “ÇANGARAK” ismi verilir. Bu kasnağa çadırın kubbe şeklindeki tavanını meydana getirecek çıtaların sayısı kadar delik açılır. “UĞ” denilen bu çıtaların yukarı uçları deliklere girecek kadar inceltilerek kasnağa takılır. Diğer uçlar kanatlara bağlanır. Bu şekilde çatı kısmı da tamamlanmış olur. Uçlar kapı kasasına bağlanır, kanatlarda ise at kılı ya da hayvan derisi kullanılır. Çivi ve tel kullanılmaz.³⁸



Fotoğraf 9: Tünlük,Tuğ

Kaynak: <httpwww.dadalogludernegi.com>, 22 Kasım 2013

Sonraki aşamada ise, tepedeki delik açık bırakılarak çadırın üzerine hasır örtülür. Bu örtü, ince bir kumaşın hasır ile birleştirilmesiyle yapılır. Ayrıca boyalı ipek iplikler ile işlenen güzel bir halı görünümü verilir. Çadır içinin duvarlarına güzellik vermektedir.³⁹

³⁷ Ögel,B., 1991,a.g.e.,s.298

³⁸ Onuk,a.g.e., s.25

³⁹ Onuk,a.g.e. ,25s

Bu süslenmiş hasırın, kanatlar üzerine gelen kısmı 15-18 cm genişliğinde rengârenk iplikler ile dokunmuş olan bir iki kuşakla kapıların kasasına tutturulur. Bir uçtan bir uca bağlanan bu kuşağa “TEPE KUŞAĞI”, “ORKEN” veya “BAŞKUR” denir. Bu kuşaklar çadıra bir güzellik, bir estetik verdiği gibi aynı zamanda çadırın dayanıklılığını da artırır.⁴⁰



Fotoğraf 10: Başkur

Kaynak: <http://karakalpak.com/yurtanatomy.html>, 22 Kasım 2013

Çadırın kanatları da bu şekilde kapatıldıktan sonra, kubbe kısmı, genellikle beyaz veya boz renkli keçe ile örtülür. Çadırın üstüne örtülen keçeler, kullandıkları alanlara göre göre üç çeşittir:

- Kanat kısmına örtülür. Buna “İRG” veya “KİYİZ” yani kenar keçesi denir. Genellikle kışın kullanılır. Soğuk, kar ve yağmurdan korur.
- Kubbe kısmına örtülen keçedir. Buna “TURLUK” keçe denir.
- Tepedeki deliği yani “ÇEVLİK” veya “ÇANRAK” denilen hava, duman deliğini kapamak için kullanılan keçedir. Buna da “TÜNLÜK” ismi verilmiştir. Kışın soğukta, yağmurda ve geceleri kullanılır.⁴¹

Kanatlar ile kubbenin birleştiği yerde çadırı boydan boya saran 15, 20 cm eninde pervaz şeklinde çekilmiş, çok renkli ipliklerden dokunmuş üzeri işleme ve püsküller ile süslenmiş bir kuşak vardır. Bu Türkler de tepe kuşağı anlamına gelen “BAŞKUR” dur. Yurt'un görülebilir yerine o aşiretin kendisine ait işareti motifler ile işlenir. Bu sayede içinde kimlerin yaşadığı ve aşiret içindeki sosyal durumu belirtilmektedir. Özellikle aşiret beyinin çadırı diğerlerine göre yapı, malzeme, süsleme bakımından farklılık göstermektedir. Bunlar daha büyük ve iç kısımları

⁴⁰ Arseven. **a.g.e.**, s. 353.

⁴¹ Arseven, **a.g.e.** 357s.

işlemeli, ipek kumaşlar, çeşitli zarif halılar ile süslenip döşenmiştir. Bu çadırlara “AK EV” denir. Hemen hemen bütün çadırlar yerleşme bakımından aynıdır. Muntazam yuvarlak ve dar mekan içinde on beş- yirmi kişilik bir aileyi , eşyaları ile birlikte barındırır.

Çadırlardaki ailevi oturma şekli, yerleşme düzeni ve bölmeler hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse;

Çadırın ortasında ateş yakılacak yer vardır, buraya “KORLUK” denir. Ocakta büyük bir üçayak ve bunun üzerinde kazan bulunur. Burada bütün gün ateş söndürülmeden yanar. Isınma ve yemek pişirme burada yapılır.

Kapıdan girince tam karşıya gelen kısma “TÖR” denir. Burada duvar boyunca dizilmiş sandıklar, keçe ve halıdan yapılmış bohçalar, heybeler sıra ile birbiri üzerine konulmuştur.⁴² Bunlara “YÜK” denir. Bunların üzerine halılar serilerek sedir şeklinde oturma yeri olarak kullanılır. Kapıdan girince sağ tarafta kırmızı ve su tulumu bulunur. Bunların etrafı “ÇİĞ” denilen süslü, nakışlı bir hasır paravana ile kapatılır. Burası kiler görevi görmektedir. Bu bölümde ev sahibinin sedir üzerine konmuş yatağı bulunur. Ocağın iki yanına yataklar gece serilir ve gündüz toplanarak yerine koyulur.

Halılar, kumaşlar ve diğer çeşitli el sanatı eşyaları Türk zevkini sembolize eder. Çadırın içindeki baş direğe Kur'an-ı Kerim, silah ve fişeklik asılır. Saz, kaval torbası, idare lambası orta direğe, bazı mutfak eşyaları ise, kapının yanındaki direğe asılır.⁴³ Yatak, yorgan ve yastıklar arka direğin önüne katlanarak konur. Gece yatılacağı zaman yere serilir. Çadırın içindeki eşya ve erzak çuvalları çadır kenarlarına dizilir. Girişe göre sağ tarafa, kapı kacak ve yiyecekler yerleştirilir. Peynir, yağ ve diğer yiyeceklerden sızan sular, çadır içini ıslatmasını önlemek için zemin taşlar ile kaplanarak yükseltilir. Bir kanal ile sular dışarı akıtılır.

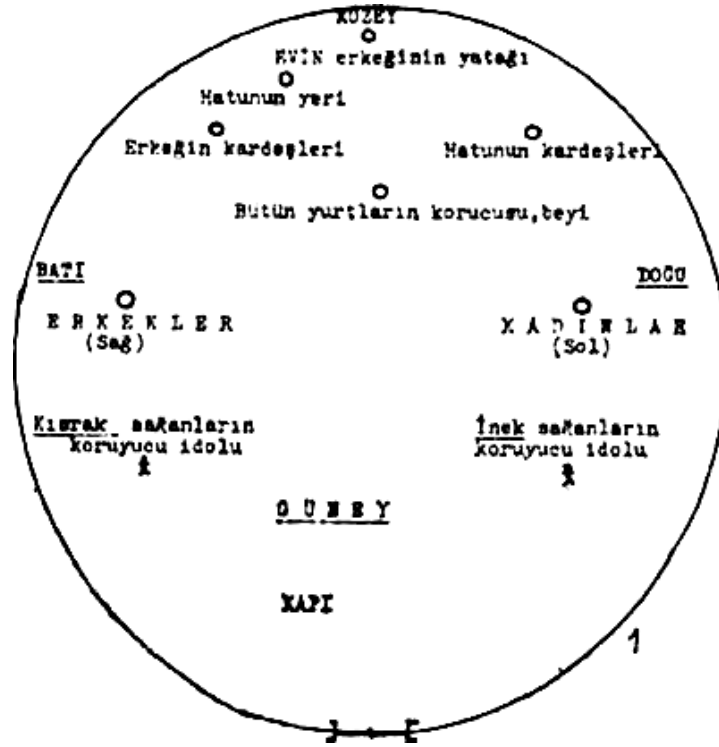
⁴² Onuk,**a.g.e.s.** 26-27s

⁴³ Onuk,**a.g.e.s.**32



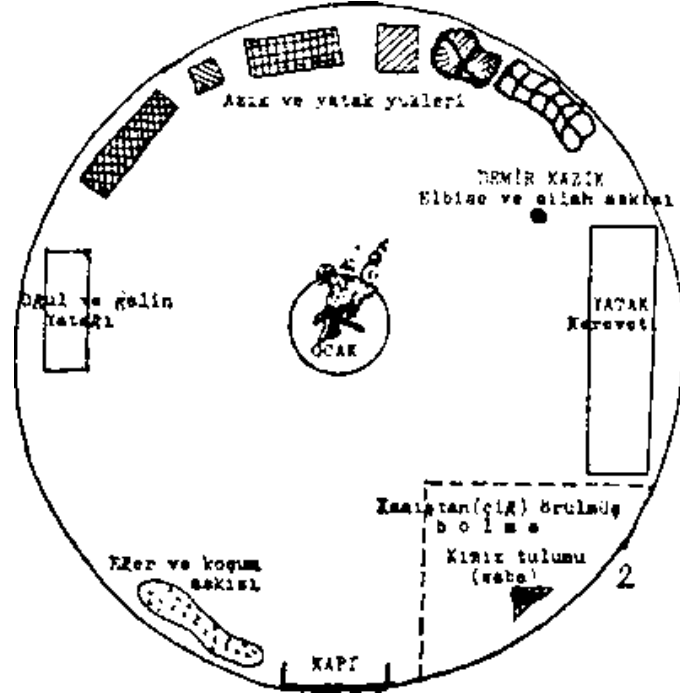
Fotoğraf 11: Türklerde oda takımları ve yüklük

Kaynak: Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş, Türklerde Ev Kültürü* “Göktürklerden Osmanlılara” Cilt 3. (2.Baskı. Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Kültür Dizisi, Ankara:1985)s.146



Fotoğraf 12: Çingizhan'ın torunlarının, Otğlarındaki oturma düzeni ve protokolü

Kaynak : Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş, Türklerde Ordu, Ordugah ve Otağ*, (Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi Ankara 1991.)s,372



Fotoğraf 13: OrtaAsya Kırgız Türklerinin keçe çadırlarındaki,oturma ve yatma düzeni
 Kaynak: Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Türklerde Ordu,Ordugah ve Otağ,(Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi Ankara 1991.)s,372

Çadırı ikiye bölen perdenin kenarlarına eşya ve erzak sandıkları dizilir.

Bunlar adeta bir duvar meydana getirir. *Stil'* in önüne, boylu boyunca, içinde giyecek eşyası bulunan her biri ayrı renk ve motifler ile bezenmiş "ALAÇUVAL" diye isimlendirilen giysi çuvalları dizilir. Yiyecek torbaları süslü değildir. Üzerlerine hafif işlemeli örtüler serilir, çadırın rutubetten uzak yerlerine, altlarına taş veya tahta konularak yerleştirilir. Bu düzen her çadırda aynı özelliklere sahiptir. Kapıya göre sol taraf erkeklere, sağ taraf ise kadınlara ayrılmıştır. Baba, anne ve çocukların oturacakları yerler, hürmet, saygı ve yaş esasına göre belirlenmiştir. Baba orta direğin dibinde oturur. Kapıdan girince ocağın bulunduğu yer misafirlere ayrılmıştır.⁴⁴

Oğul ve gelinin yatağı sol tarafa konur. Yatağın yanında, demirden veya gümüş kaplanmış bir kazık bulunur ki buna elbise, silâh gibi eşyalar asılır. Kapının sol tarafında özel yapılmış kanatlar üzerine eğerler ve koçum takımları asılır. Alet, edevat ve malzemeler çadırın duvarlarına belirli yerlere asılır. Kapıdan itibaren ocak, merkez kabul edilerek çadır dörde bölünürse, sol tarafta kalan dörtte birlik bölüm sağ

⁴⁴ Özen.a.g.e.s, 214-224

tarafında kalan yukarı kısım, kadınlara tahsis edilmiştir. Kapının karşısında “*Tor*” diye isimlendirilen ve üzeri halı ile örtülmüş sedirlerin bulunduğu kısma, erkek misafirler alınır.

Bu kısım, bir çeşit şeref mevkisidir. Kapının solunda kalan kısım ise daha az saygı gören erkek misafirler için kullanılır. Sağda ve ön tarafta bulunan kısım, kadın misafirlere, sağda ve arkada bulunan dörtte birlik kısım ise aile fertlerine ayrılmıştır. Bitişik olan kısımda aile reisi, onun yanında evin hanımı ve sonra da ailenin diğer fertleri oturur. Yataklar genellikle yerden biraz yüksek sedir üzerine serilir.

Çadır, bir bölüm olarak yapılmışsa buna “Tek Mekanlı”, ortadan bir kumaşla ikiye bölünerek yapılmışsa “Çift Mekanlı” denir. Tek mekanlı çadırlarda içten ayrılmış bölümler yoktur.⁴⁵

Ocak çadırın dışında ve kapı yanındadır. Bu düzen hemen hemen hiç değişmeden bütün çadırlarda aynı şekildedir. İki mekanlı çadırlar daha büyük yapılmıştır. Ailenin zenginliğine göre, değişik kumaşlarla ortadan ikiye ayrılmıştır.

Böylece iki büyük odası olan bir çadır oluşturulur. Genellikle iki girişi vardır. İç bölümde insan geçecek kadar aralık bulunur. Ana, baba bölmenin ön kısmında, yeni evliler arka kısmında oturur. Çadır içindeki her iki bölmede ocak vardır.

Genellikle kapının sağ tarafında kurulmuştur. İkinci bölmede kimse oturmuyorsa, burası yarış atı beslemek için kullanılır.

En büyük çadır, aşiret reisinindir. Bu büyük çadır göçebelerin yerleştiği bölgenin ortasına kurulur. Aşiret reisi misafirleri için ayrı bir çadır bulundurur. Buna “OBA ÇADIR” denir. Zenginler, çocuklarına çeyiz olarak beyaz çadır yaparlar ve bu çadırdaki evlenmeyi uğur sayarlar.

Geçici olarak kurulan çadırlara “ÇENGİR” adı verilir.⁴⁶ Çadır örtüsünün dokunması tamamlanınca, ilk defa kurulurken, sağlıklı bir hayvan kurban edilir. Böylece Allah'ın, çadır halkını ve çadırı koruyacağı ümit edilir.

Diğer çadır türü de; “Karaça veya Kıl Çadır”dır.

⁴⁵ Onuk.a.g.e.s,27

⁴⁶ Eren, a.g.e., s. 65

Orta Asya steplerinde doğan göçebe hayat tarzı ve kubbeli çadır evleri olan Kara çadırlar Anadolu'nun farklı doğal ve kültürel çevre koşullarında yeniden biçimlenmiştir. Bu kültürel adaptasyonların bir örneğidir.

Anadolu'da son iki asırdan beri bu çadırlar güneyde Gaziantep, Kahramanmaraş, İskenderun, Feke, Saimbeyli, Adana, Mersin, Antalya, doğuda Tunceli, Diyarbakır, Bingöl, Urfa illerinde keçi kılından dokunmuştur.

Osmanlılarda kıldan yapılmış, kara çadırlara çerçe denmiştir.⁴⁷ Yörüklerin de bu çadırları kullandığı çok görülmüştür. Karaçadırlar Ucuza imal edildiği için, göçebe hayatının barınağı olan yurt'un, yerine geçmiştir. Keçi kılından bükülmüş ipliklerin "İSTOR" veya "KİLİSTOR" denilen yer tezgahlarında dokunan kumaşların, direkler üzerine takılmasıyla yapılır.⁴⁸ Çadır örtüsünün diğer adı çuludur. 60-70 cm. eninde 8-9 metre uzunluğunda parçaların yan yana getirilip dikilmesiyle meydana gelir. Her parçaya "KANAT" adı verilir. Bir çadırda 14-18 kanat vardır.



Fotoğraf 14: Karaçadır,yörük çadırı,kıl çadır

Kaynak: <http://www.bekakilcadir.com/>, 22 Kasım 2013

Çadır örtüsü, büyüklüğüne, direk adedinin sayısına göre 50-100 cm² kadardır. Bazen de, çadır çulu iki parça olur. Örtünün yapıldığı keçi kılı, koyun yününden daha serttir. Yün kadar ince ve sık dokunmaz. Aynı zamanda, yüne nazaran ateşe

⁴⁷ Ögel.B.,1985,a.g.e.s.,173

⁴⁸ Onuk,a.g.e., s 28

daha dayanıklıdır, kolayca alevlenmez. Bundan dolayı çadır içinde daha rahat ocak yakılıp, yemek pişirilebilir. Çadır örtüsünün, pamuk ipliği yahut kendirden dokunanları da vardır. Fakat kıl dokumalar, yağmur suyunu çabuk akıtıp, çabuk kurur. Karaçadırlar soğuğa karşı daha koruyucudur.⁴⁹

Renginin siyah olması dolayısıyla güneş ışığını yansıtmaz ve bu yüzden çadırın içi, yaz aylarında çok sıcak olur. Sıcağı engellemek için “STİL” denen baş örtüleri açılarak çadır içi havalandırılır. Örtünün dokunduğu tezgahlarda ev eşyaları, torbalar, heybeler, sedir yastıkları, kilimler, ilmeli halılar ve bir kısım giyim kumaşları da dokunur. Çadır içinde kullanılan eşyalarda görülen motifler ise elde işlenmektedir.⁵⁰

Kanatlar, usta kişiler tarafından su geçirmeyecek biçimde dikilir. Kanatların ortaya gelen parçaları, uç parçalardan daha uzundur. Orta kısmında çadır pencereleri ve duman çıkması için “KAVSİT” ismi verilen boşluklar bulunur. Kanatlar dikilirken iç kısma gelecek yüzlerine 10-15 cm. genişliğinde kıl dokuma şeritler dikilir. Dikildikten sonra uzun olan uçlar, çatallanmış olarak sarkar. Bu sarkıntılara “KOL” adı verilir. Çatalların ucuna ağaçtan yapılma V şeklinde “BEKERE” denilen köstek sıkıca bağlanır. Çadır kurulurken bu çatal köstek toprağa çakılı kazıklara takılarak çadırın gerginliği sağlanır.

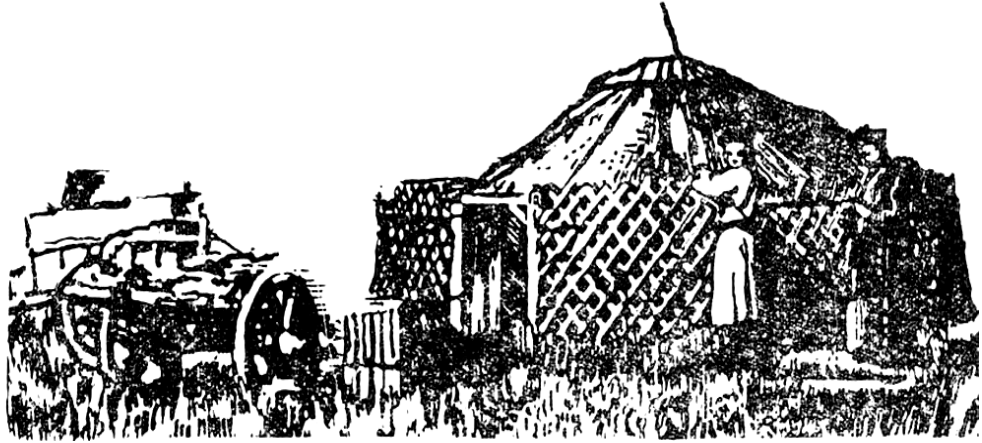
Diğer önemli bir husus da çadır direkleridir. Taşıyıcı sistem olarak kullanılan direkler, kazıklar ve bağlar çadırların ayakta durmasını sağlar. Bazı yerlerde direklere “ÇAĞ” ismi verilir. Ufak çadırlar 2 ile 5, orta boy çadırlar 5 ile 7 ve büyük boy çadırlar ise 6 ile 9 direklidir. Her direğin ayrı adı ve görevi vardır. En baştaki direğe “ÖN DİREK”, sırası ile “ORTA DİREK”, “ARKA DİREK”, iki yandaki direklere “BÖĞÜR DİREKLERİ” adı verilir. Orta direkler, diğerlerinden daha uzundur. (220-230 cm.) Ön ve arka direk boyları 215-225 cm. Böğür direkleri 165-170 cm. kadardır. Ön ve arka direkler, diğerlerinden daha uzundur. (220-230 cm.) Ön ve arka direk boyları 215-225 cm. Böğür direkleri 165-170 cm. kadardır. Ön ve arka direkler, toprak taban üzerine oturur ve çadır tavanını kaldırır. Bu direkler, diğerlerinden daha kalın ve sağlamdır. Çadır örtüsünü çadır içinden, orta yerden

⁴⁹ Onuk, a.g.e., s 28-29

⁵⁰ Ulla JOHANSEN, **Güney Anadolu Göçebe Çadırları, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, 1978-1979s.51

kaldıran direklere yani orta direklere “GURİK” denir. Bunların diğer direk ve bağlama kazıkları ile bağlantısı yoktur. Yere serilen çadır taban örtüsünün üzerine konularak örtüyü kaldırır. Direklerin, çadır örtüsünü delip parçalamaması için ve örtüden kaymaması için direğin üzerine gelecek kısma sert ağaçtan, oval biçiminde, ortası çukur çanaklar yapılarak kenarlarına açılmış delikler ile çadır örtüsüne dikilir. Bu tahtalara “ÇANAK” adı verilir.⁵¹

Çadırın kurulum aşamasında dikkatli ve özenli olunması gerekir. Çadırın kuruluş aşamasında kadınlar ve erkeklerin yardımlaşarak çalışmalıdır. Öncelikle örtü yere serilir ve bağlar düzgünce yere uzatılır. Çadırı yere sabitleyecek kazıklar toprağa çakılır ve bağlar kazıklara takılır.



Fotoğraf 15: Ağaç iskeleti veya, kerege'si yapılan bir Kirgiz çadırı : Bu iskeletin üzerine, keçe ile örtülecek; alt yanları da,kamışla kaplanaçaktır.

Kaynak: : Bahaeddin ÖGEL. Türk Kültür Tarihine Giriş, Türklerde Ordu,Ordugah ve Otağ,(Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi Ankara 1991.)s,308

Bu kazıklara “SÖGEN” adı verilir. Baştan başlayarak ön ve arka direkler çanaklara yerleştirilir. Örtü, bu direkler ile kaldırılır, direk uçlarının çanakların içine gelecek şekilde önce arka direklere sonra diğerleriyle aynı hizada olmasına dikkat edilir. Çadır örtüsü iki parçalı ise, ön ve arka parçalar ağaç ve çivi ile birbirine tutturulur.

Çadır kazıklarını bağlamakta kullanılan gergin ipler ve iç bölmelerde kullanılan kuşak ve kolonlar çadırı sağlam tutan başlıca elemanlardır. Ön ve arka

⁵¹ Onuk,a.g.e.,s.29-30

direklere bağlanan kuşaklara “BAŞ BAĞ”,diğer direklere bağlanan kuşaklara “ORTA BAĞ”denir. Orta bağların dört köşesinden uzanan bağlara “ÖKSÜZ” denir.⁵²



Fotoğraf 16: Başkur

Kaynak: <http://karakalpak.com/yurtanatomi.html>, 22 Kasım 2013

Çadır kenarlarına, dıştan stillerin üzerine gelen kısmına 15-20 cm eninde keçi kılından dokunmuş bir kuşak dolandır. Hasırdan özel yapılmış bir kuşaktır.

“SİYEK” adı verilen bu kuşak; yağmur sularının çadırı ıslatmamasını sağlar. Çadırın kuruluşunda direklerin gergin durmasını sağlar. Çadırı çepeçevre saran 60-70cm. genişliğindedir. Kuşağın bir kenarı toprağa gelmek üzere çadır etrafına sarılarak yere düşmemesi için bir içten, bir dıştan toprağa çakılan sıriklara bağlanır. Buna “DOLAK HASIRI” denir. Kuşağın uçları kapı kenarına birleştirilir. Çadırın tabanına hasır ve onun üzerine de keçe ve dokuma kumaşlar serilir.⁵³

Osmanlı son dönemi kuşağı ile genç Cumhuriyet kuşağında yetişen çadır ustaları bu türün özelliklerinin bozulmamasını sağlamıştır. Yapılışı zor olan bu çadırlar, Tenefli Çadırlardır.

Tenefli Çadırlar, Anadolu’ da Sivas yöresinde kullanılmaktadır ve direkli çadırlardır. Yapılış biçimi bakımından ikiye ayrılır: Tam Tenefli ve Yarım Tenefli Çadırlar.

⁵² Onuk.a..g.e.s.30

⁵³ Onuk.a..g.e.s.30-31

Tam Tenefli Çadırlar, İki bölümden meydana gelmiştir. Bölümler ayrı ayrıdır Tam tenefli çadır, “ÜS TENEF” ve “ETEK” olmak üzere iki parçadır. Üst teneffe ÇADIR TEPELİĞİ” veya “TENEF ÜSTÜ” de denilir. Çadır kurulurken bu iki parça “OVAK” adı verilen bir bağlantı ile bağlanır. Üst teneff, çadır bezinden, koni biçiminde, çadır çanağı ve çadır direğinden oluşmaktadır .Üst teneffi meydana getiren bezler, etekten başlayarak, çadır çanağına kadar bir üçgen meydana getirecek şekilde daralarak uzar⁵⁴Üçgenin tabanı 100- 130 cm. arasında değişir. Ancak bu genişlik, eteklerdeki dilimlerin genişliğine bağlı olarak değişmektedir. Yine üçgen sayısı bu dilimlere göre değişir. Bu üçgenler, tabandan başlamak üzere çadır çanağına kadar ‘Kolan’(kalın fitil) adı verilen kalın şeritlerle birleştirilerek dikilir.

Kolan hem üçgen şeklinde kesilmiş bezleri birbirine bağlar hem de üst teneffin, konik bir şekil almasını sağlar. Üst teneff, çadır çanağı adı verilen 35 cm. çapında, 10 cm. kalınlığında yuvarlak bir tahtaya sabitlenir. Daha sonra buraya iki kat meşin çakılır. Çadır çanağının alt tarafında ise 10 cm. çapında bir oyuk bulunmaktadır. Bu oyuğa, “ZİVANE” adı verilir. 350-450 cm. arasında değişen çadır direğinin üst tarafı, bu oyuğa yani zivaneye oturtulur. Çadır direği toprağa yerleştirildikten sonra üst teneff, ipler yardımıyla gergin bir şekilde kazıklara bağlanır. Çadır bu şekli ile uzun saplı bir şemsiyeye benzer.

Yarım tenefli çadır, kurulması, taşınması ve yapılması kolay olduğu için günümüzde tercih edilmektedir.⁵⁵ Bunlar, tek parçalı ve direkli çadırlardır. Tam tenefli çadırlar arasında farklılıkları bulunur, bu farklılıklar:

- Yarım tenefli çadırlar, tek parçadan ibarettir ve bu nedenle “OVAK” denilen kısım bulunmaz.
- Yarım tenefli çadırlarda etek kısmı, tam tenefli çadırlardan farklıdır.
- Yapı itibariyle tam tenefli çadırın alt teneffine benzer. Etek, yuvarlak bir tabana oturtulmuştur.
- Yarım tenefli çadırlarda yan direkler kullanılmaz.
- Tam tenefli çadırlarda etekler eşit dikdörtgenlere ayrılmışken, yarım tenefli çadırlarda etekler, eşit yamuk parçalara ayrılmıştır.

⁵⁴ Özen.a.g.e.s, 20-22.

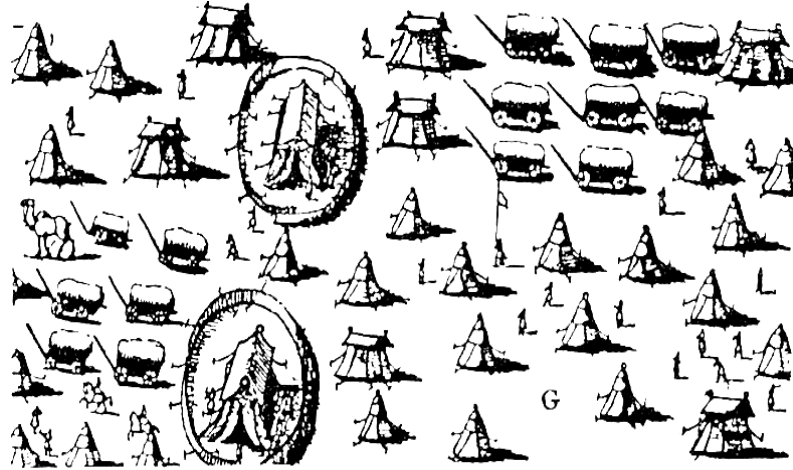
⁵⁵ Onuk.a.g.e.s.34-35

Şemsiye Çadırlar, ise görünüş itibariyle, tabanı kare olan tek odalı ve çatılı eve benzeyen çadır tipidir. Şemsiye (tepe) ve etek olmak üzere iki parçadan oluşur.

Çadırın tepesi şemsiyeye benzer. 320 cm. tabanlı dört ikizkenar üçgen, kollar yardımıyla birleşerek bir piramit meydana getirir. Tepenin dik durması için kolonlar arasına ince çubuklar geçirilir, bu çadır direksizdir. Tenefli çadırlarda etek, yuvarlak bir tabana oturtulduğu halde şemsiye çadırlarda 320x320 cm'lik kare bir tabana oturtulmuştur. Etek yüksekliği 165 cm. olup, 160 cm' lik aralıklarla bölümlenmiştir. Eteğin dik durması için yan direklerden faydalanılmıştır. Yan direkler hem eteği dik tutar hem de şemsiyenin eteğin üzerine yerleşmesini sağlar.

Şemsiye çadırlarda, şemsiye ve etek, "OVAK" adı verilen bir bağlantı ile birbirine bağlanır. Ayrıca bağlantı bölümünde desenli veya desensiz çadır tentesi bulunur. Şemsiye çadırlar dört pencere ve çoğu kez tek kapılıdır. Kapılar 165x320 cm. boyutlarındadır ve çadırın içi çoğunlukla desenlidir.

Kumandan Çadırı direkli, şemsiye çadırı direksizdir. Kumandan Çadırı görünüş olarak şemsiye çadırına benzemekle beraber bazı farklılıkları bulunmaktadır. Direk yüksekliği 300-320 cm. arasında değişir. Üst Tenef (tepe) ve etek olarak iki parçadan meydana gelir.⁵⁶



Fotoğraf 17: Bir Osmanlı Çadırı Ordugahı, Komutanlar ile asker çadırları birbirlerinden ayrı, rütbelere göre, üç tip çadır görülüyor, Büyük komutanın çadırının çevresi, Türk geleneğine göre, çitlidir.

Kaynak: Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Türklerde Ordu, Ordugah ve Otağ, (Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi Ankara 1991.)s,356

⁵⁶ Onuk..a.g.e.,s 36

Yapısal açıdan tam tenefli çadırlar gibidir. Genellikle 300X360 cm. ölçülerindeki bir tabana oturtulur. Etek yüksekliği 120-160 cm. arasında değişir. Eteklerdeki bölüm sayısı üst tentesi bağlı olarak 12, 14 dilim arasında değişir. Tenef etekleri, yan direkler üzerine oturtulmuştur. Kumandan çadırı iki kapılı ve iki pencerelidir. Süslemeye büyük önem verilir. Kuşak, çadır tentesi ile çevrelenmiştir. Ayrıca, kapının bulunduğu bölüme bir güneşlik ilave edilmiştir. En çok aranan çadır türlerindedir.⁵⁷

⁵⁷ Onuk..a.g.e.,s 36

1.2. OSMANLI ÇADIRLARINDA KULLANILAN EŞYALAR

Osmanlı çadırlarında kullanılan eşyalar süsleme amaçlı ve işlevsel amaçlı olarak iki gruba ayrılabilir.

Çadırlarda dekoratif amaçlı süsleme öğesi olarak kullanılan eşyalar arasında en çok ipek iplik, ipek kumaş, pamuk iplik, sim, tel, harç- kordon, püskül- saçak, pamuklu kumaş, oya çeşitleri, pul boncuk, sırma, tırtıl ve deri gibi malzemeler bulunur.⁵⁸ Bu malzemeler özellikle çadırların kapı amaçlı kullanılan örtülerinde püskül, saçak, taht saçağı şeklinde süsleme unsuru olarak kullanılmıştır.

17. yüzyılın birinci yarısına ait çadırda yapım malzemesi olarak pamuklu kumaş üzerine süsleme malzemesi olarak yine pamuklu kumaş, pamuk ipliği ve deri parçalarının kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde yüzeyine işleme yapılacak, kumaşların genellikle pamuklu dokuma, keten, ipek kumaş, atlas, kadife çuha ve muare olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹

17. yüzyılın ikinci yarısına ait çadır örneklerinde çuha ve pamuklu kumaş üzerine pamuklu kumaş deri, püskül, saçakla yapılan süslemeler ön plandadır. Dönemin diğer örneklerinde ise tamamen Batı kültürünün etkisinde kaldığı görülmektedir. Zemin ipek ve atlas üzerine süsleme malzemeleri dekoratif amaçlı kullanılmıştır.

Adı geçen kaynaklarda 1714 yılında mehterhane deposunda bulunan bütün malzemenin listesini veren *tadat* defterindeki bilgilerden faydalanılmıştır. Çadırların döşemesinde nelerin kullanılmış olduğu , kumaşlarının ne olduğunu anlamak için minyatürlerden ve görsel malzemelerden bilgi edinilmiştir. Döşemelikler ise; *taht*, *makad* (oturulacak yer, minder), *iskemle*, (arkalıksız sandalye), *sedir* (kol koyacak yeri olmayan, arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen , divan) dir.

Çadırların içinde oturma, yatma amaçlı olan bölümlerde işlevsel amaçlı kullanılan eşyalar ise; perdeler, yer örtüleri, minder ve yastık, seccadeler, yatak,

⁵⁸ Atasoy.a.g.e.s.,138

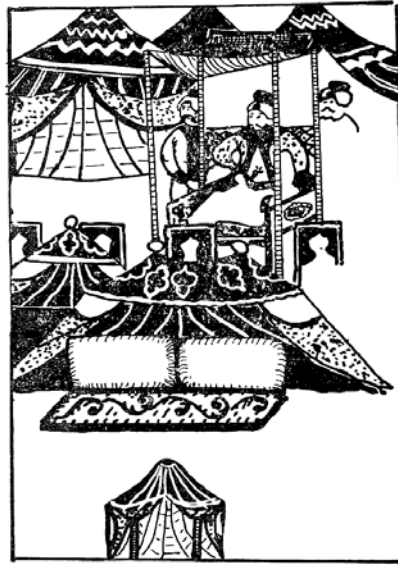
⁵⁹ Nevber GÜRSÜ. “Türk Dokumacılık Sanatı”, Çağlar Boyu Desenler.Redhause Yayınevi İst:1988,s. 17

yastık,çarşaf, yorgan yüzü örtüsü, ayna örtüsü, puşide (örtü)dir. 17.yüzyıldan kalan işlemler ile bezenmiştir.⁶⁰

Çadırların içinde oturma, yatma amaçlı olan bölümlerde işlevsel amaçlı kullanılan eşyalar ise : Perdeler, yer örtüleri, minder, yastık , seccadeler ve yatak, puşide (örtü)dir. Süsleme amaçlı eşyalar ise: Şamdan, mangal, taht başlıkları (alem) topuz, çadır püskülü saçağı, iskemledir.

Perdelerin (bölme), çadırın kullanımında önemli bir rolü vardır. Çadırın içinde, çadır eteğiyle çadır tepesinin birleştiği yükseklikte bir yandan bir yana gerilen ipe halkalarıyla geçirilen perdeler mekânı bölerek odalar oluşturulmaktadır. Kullanılan perdelerin örnekleri karaçadırlar da görülmektedir. Sözü geçen kaynaklarda çadırlarla ilgili odalar, perdeler yoluyla oluşturulmaktadır.

Perdeler, çadırlar içinde bölmeler, odalar, başka çadırın hemen önüne gerilerek de kullanılmaktadır. Bazı çadırların önü sayeban (gölgelik,şemsiye) şeklindedir ve açıktır. Bu gölgeliklerin devamlı açık tutulmaması için önleri, gölgeliğin başladığı yere gerilen bir perdeyle örtülmekte ve böylece çadırın sahibi sayebanın altında oturduğunda, içerisinin görülmesi önlenmiş olmaktadır.⁶¹



Fotoğraf 18:Şenlik ve eğlence otağı: 1720 şenliğine aittir :Burada, taht da görülüyor. Çevresi yine bir tahta perde veya çit ile çevrili. Bu çok eski bir Türk geleneğidir

Kaynak:: Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Türklerde

⁶⁰ Örcün BARIŞTA , “**Türk İşleme Sanatı Tarihi**” 2.baskı,(Ankara: 1995), s,36

⁶¹ Atasoy.a.g.e.s.,290

Perdeler, meraklı gözlerden saklanmak yanında mekânı kışın soğuktan korumak için de kullanılmıştır.

Çadırlardaki perdeler birçok tören için de kullanılmıştır. Bu törenlerin çoğu çadırların hemen önünde yapılıyordu. Arkada etkileyici bir sahne oluşturmak için, çadırın ön kısmındaki *hâzineler* iki yana kıvrılarak açılır, buraya bir arka zemin oluşturacak şekilde bir perde gerilir. Minyatürlerde böyle sahnelerin nasıl oluşturulduğu görülmektedir. Bu görüntüler, odak noktasını padişah veya kumandan gibi önemli kişilerin oluşturduğu tören veya önemli görüşmelerle ilgilidir. Törensel sahnelerde de bu kişiler çadırların hemen önünde bir taht veya kürsüde otururken görülürler.

Minyatürlerdeki görüntülerin çoğunda, ya çadırın kendi sayebanı (gölgelik) vardır ve dolayısıyla önü açıktır ya da etekleri iki yana toplanarak önü açılmıştır. Ancak her iki durumda da çadırın içi görünmez. Oturan kişinin arkasında genellikle üzeri süslemeli bir zemin görülür ki bu, çadır içi perdesidir. Perde, içerdeki eşyayı ve direğin bir bölümünü saklamaktadır. Perdenin üstünden ise çadır direğinin yukarı kısmı görülmektedir.

Sultan III. Mehmed'i Eğri fethi sırasında otağ-ı hümayununda gösteren 1596'larda yapılmış olan minyatürde; padişah, çadırının sayebanın altında, Macar heyetini kabul etmektedir. Hemen arkasında, önü açık olan çadırın içinde bir perde vardır. Perdenin üst kısmından çadırın direği ve içerideki süslemeler bulunmaktadır.

Adı geçen kaynaklarda, Haseki Sultanın Harem-i Hümayun'daki döşemelerinin yenilenmesi ve olanların tamiriyle ilgili gerekli bilgiler bulunmaktadır. 1703 tarihli bir belgede bir çadırdaki birden fazla perde kullanılabilirliği ve çadırların içinin istenilen sayıda perdeyle bölünebildiği açıklanmıştır.

Şehzade ve sultanların hepsinin çadırında perde bulunduğu bilinmektedir. Bölümlerin döşemelerinde kadınlar için, çadırın "6 çift minder, 6 baş *makat* (oturulacak yer, minder), 12 yan *makat*, 12 perde, 12 Selanik keçesi" ile döşendiği söylenmiştir. Bu çadırların döşemesinde Selanik keçeleri kullanılmış, hiyerarşik durumlarına göre oturulacak yerleri belirlenmiştir.

Derviş Paşa'nın 1606 tarihli *muhallefatında*, yani ölümünden sonra yapılan eşya listesinde, otağ için atlas perdeler bulunmaktadır. “*Göç-i hümayun*” ve “*sefer-i hümayunlar*” için *Mehterhane*'de yapılan yıllık tamirlerden 1742- 43 tarihli olanında da onarıma alınan *mefruşat* arasında yine perdelerle rastlanır. 1775 tarihli biniş-i hümayun takımlarının onarım defterinde 44 perde bulunmaktadır.

1761-62 tarihli, *Hayme-i Hassa Mehter başısı* tarafından yapılan “*sancağ-ı şerif obası*” perdelerine ait belgede, *sancağ-ı şerifin* oba içinde de perdelerle kapatılmış bir bölmede saklandığını açıklamıştır.

Mehterhane deposunda birçok perde olduğu bilinmektedir; ikisi otağ perdesi, biri *çuka* kapı perdesi, sekizi Mardin, üçü Sakız, biri atlas olarak geçen elli sekiz perde daha çok *darani*den yapılmıştır. Perdelerde kullanılan diğer kumaşlar *hatayi*, atlas, *diba*, Haleb işi nakış, merre, kadife, kumaş, sandal, tarakidir. Bu perdelerin renkleri *güvezî*, *nefti*, yeşil ve kırmızıdır.

Müze depolarında bulunan perde örneklerinden biri, kırmızı Tunus perdesidir. Tunus kumaşlarında en yaygın olarak kullanılan yıldız desenli kumaşlardır. Askeri Müze deposunda bulunmaktadır. Perde, sekiz en kumaşın yan yana dikilmesiyle oluşturulmuştur. Kumaşın eni 58 cm'dir. Perde 408 cm eninde ve 256 cm boyundadır. Arkası mor jakar ipekli bir kumaşla astarlanmıştır. Perdenin üst kısmında hem öne, hem de arkaya dönen dilimli pervazlar bulunmaktadır.

Bu pervazların arasına, üzerinde on beş halka bulunan bir kolan dikilerek perdenin taşıma gücü artırılmıştır. Perde, bu halkalardan geçirilen ip ile çadırın içine gerilmiştir, iki yan kenarında birer, alt kenarında ise on yedi halka yer alır. Güzel bir kumaştan yapılmış astarı ve iki tarafına sarkan kordonelerle süslü olan perde güzel bir görüntü sergilemektedir.

Adı geçen kaynaklarda *zar*'lar, (duvar perdeleri) çadırlar için olduğu kadar, saraylarda kullanılmak için de hazırlanmış duvar perdeleridir. Bunlar; *hatayi*, *darani*, sandal, *kemha*, kadife, *sakızî*, atlas gibi değerli kumaşlardan olduğu kadar kırmızı *bogasiden* de yapıldığı anlaşılan perde ve duvar perdeleridir.

Kaynaklarda 28 perdenin ikisi sade *hatayi*, on dokuzu (ikisi yeşil diğerleri renkli) *darani*, ikisi mavi ve kırmızı *kemha*, biri yeşil *sandal* ve biri de kırmızı *bogasi* kumaşlarından yapılmıştır.



Fotoğraf 19: Otağ-ı hümayunun içini saklayan Doyuna çizgili perdelerin önünde, sayebanın altı minder ve yastıklarla döşenmişti III. Ahmed Surnamesi, c. 1720

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’Cilt Barın Ciltevi,ilk basım 2000, İstanbul. s.131

Yer örtüleri: Çadırlarda yer yaygısı olarak çok çeşitli örtüler kullanılmıştır. Halı, yer örtülerinin en değerlilerindedir. Halı, kilim, seccade, döşeme, keçe, murakka (yamalı,yamanmış) kullanılan yer örtüleridir. Törenlerin konu edildiği minyatürlerdeki çadırların önünde bir yer yaygısı görülmektedir.

Kaynaklarda, *Secaatname* minyatüründe yerde büyük bir halı serilidir. Kanuni Sultan Süleyman’ın Sigetvar Seferini anlatan *Nuzhet el-Ahbar el-Esrar* der Seferi Sigetvar adlı eserde, Kanuni Sultan Süleyman’ın Transilvanya hükümdarı olarak tayin etmiş olduğu Macar Stephan Zapolya’yı kabul sahnesini tasvir edilen minyatürde, padişahın oturduğu tahtın altında büyük bir halı bulunmaktadır.

Buradaki on sekiz halıdan üçü Acem halısıdır, bunların özelliği suretli işlemeli, yani figürlü oluşudur. Astarı yeşil *darani*dendir. Ayrıca halılarda astar kullanılmıştır. Altın iplik kullanılarak dokunmuş olan iki halı da, biri sırmalı, diğeri *kılabdanlı* olarak iki ayrı şekilde ifade edilmiştir. Biri büyük olmak üzere dört ibrişim halı vardır. Halılardan beşi kırmızı renktedir. Bir adet ortası kırmızı figürlü

işlemeli *Acemkari* seccadenin astarı yeşil *darani*dir.⁶²

Çadırlardaki yer örtülerinden biri de kilimdir. 1671 tarihli başka bir belgede “*sayeban hümayun*” için kırmızı kilim, döşek ve “kolan” dan bahsedilmektedir. Depolanan sekiz kilimden dördü büyüktür, listedeki toplam kilim sayısı elli üçtür.

Belgelerde adı geçen süzeni döşeme, Askeri Müze'de örnekleri bulunan ve çadır içinde kullanılmış olan işlemeli yer örtüleridir. On iki “döşeme”den biri atlastan yapılmıştır; ikisi *Acemkari*, dokuzu da çuhadandır. Bu dokuz *çuha* döşemesinin ikisi basma, birisi de Londra çuhasıdır.

19. yüzyılın sonlarından günümüze gelmiş birkaç yer örtüsü Askeri Müze'de bulunur. Çoğu, yuvarlak çadır için hazırlanmış yuvarlak örtülerdir.

Baştan başa işlemeli desenleri ve işlemede kullanılan kadife, tırtıl gibi malzemeler, Avrupa etkisini yansıtmaktadır. Örtülerin tam ortalarında, direğin bulunduğu yerde yuvarlak bir oyukluk ve direğin etrafına yerleştirilebilmesi için de dairenin yarıçapı kadar bir kesit bulunmaktadır. Bu yer örtülerinden biri 265 cm yarıçapında, krem rengi, ince çuhadan yapılmıştır. Üzerine tırtıl ve sarma gül motifleri işlenmiş, altı bej ketenle astarlanmıştır.

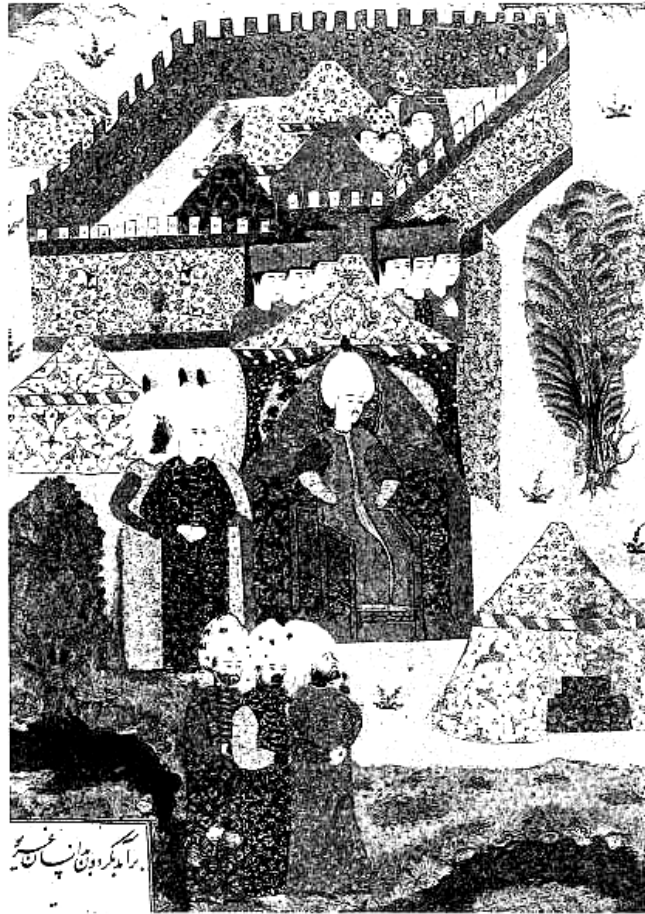
Diğer bir yer örtüsünde ise, Çin kumaşına benzer, ipek desenli, iki direkli bir çadırın yer örtüsü olan kırmızı bogasi ile astarlanmış, 230 x 440 cm boyutlarındaki iki parçadan oluşmuştur. Parçalarının birer kenarının ortasına direk için yuvarlak bir boşluk yapılmıştır. Örtünün kenarlarındaki ilikler düzgün durması için bir yerlere tutturulmak üzere yapılmıştır. Başka bir yer örtüsünde sof üzerine Çin iğnesi ve sarma işlemeli açık kahverengi, ince çuhadan yapılmış 4 x 9 m boyutundadır. Bej renkli ince sof üzerine ortası madalyonlu bir desenin işlendiği bir başka örnek ise 387x 464 cm boyutundadır.

Viyana'da Kunsthistorisches Museum'da da madeni telle dokunmuş bir örnek bulunmaktadır. Bu örnek müzeye bağlı olan Schönbrun Sarayı depolarında saklanmaktadır. 280 x 474 cm boyutundaki bu yer örtüsünün aynı müze ve depoda bulunan, Sakız kemhasından imal edilmiş dikdörtgen biçimli, 332 x 498 cm olan çadıra ait olan yer örtüsü gibi sarı atlas astarlı sekiz adet minderi vardır.

⁶² Atasoy.a.g.e.s.133

Çeşitli amaçla ve yere serilmek üzere kullanılan keçeler bulunmaktadır. Otuz, dört parça keçeden yirmi sekizi Selanik keçesi, beşi de Acem keçesidir. Dördü eski olan bu keçelerden ikisi orta, on altısı yan keçesidir.

Çeşitli hat, desen çalışmaları ve tek sayfalık minyatürlerin bir araya getirildiği albüm veya yamalı derviş elbisesi anlamına gelen “murakka”nın değişik renk veya kumaştan parçaların bir araya getirilmesiyle yapılmış örtü anlamı da vardır. İki yemeni astarlı *murakka*, bir adet çuka *murakka*, iki alaca *murakka çukadır*.



Fotoğraf 20: Kanuni Sultan Süleyman otağının önüne kurulan tahtta oturmuş, Belgrad Kuşatması' nı izlemektedir. Süleymanname, 1558.

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Barın Ciltevi, ilk basım 2000, İstanbul. s.134

Minder ve Yastık: Minyatürlerde padişah, sadrazam veya vezirlerin çadırın içinde, yere serilmiş halı üzerinde oturdukları minder ve dayandıkları yastıkların çok sayıda örneği vardır. Yatmak için değil, sadece oturmak için kullanılan eşyalardır.

Minyatürlerde, Padişahı çadırın önünde bir tahtta veya *III, Ahmed Surnamesi*'nde resmedildiği gibi yere serilmiş bir halı üzerine konmuş minderde oturur ve yastığa yaslanır görmekteyiz. Eserin ressamı Levni'nin bir özelliği de halı, örtü, kumaş gibi eşyaların süsleme desenlerini olduğu gibi veya kendi yarattığı desenlerle süslemesidir. Eserdeki minyatürlerden birinde, çadırların içinin bir kısmı gösterilmiştir. Bunlarda görülen, yerdeki halı üzerinde minderler ve minderlerin arkasındaki yastıklardır.

Ulaşılabilen kaynaklara göre, çadır sayısına göre çok az olan on iki minderin malzemesi yün ve pamuktan oluşmaktadır. Diğer altı pamuk minderin üçünün yüzleri kırmızı *bogasi*, biri de *ebruş*dur. Bunlardan başka sarı ve mavi yedi minder yüzü de yer almaktadır. Yastık sayısı ise mindere göre çok fazladır. Elli beşi Bursa kadifesi yastığı, on ikisi Mardin yastığı ve beşi *frenk* olan 197 yastığın yetmiş dördü kadifedir. Diğerleri ise *diba*, *hatayi*, *süzeni* ve pek az da *çuka*, *frenk*, *kadife*, *yemeni*, *atlas*, *seraserdir*. Ayrıca dört tane de *seraserle* kaplı samur postu ile otuz sekiz sırmalı yastık yer alır. Yastıklarda görülen renkler ise mavi, kırmızı, sarı, beyaz ve mordur.⁶³



Fotoğraf 21: Çadırın önüne serilmiş halılar ve halıların üstünde minderler. *III. Ahmed Surnamesi*, 1720

Kaynak: Nurhan ATASOY, "Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları" Cilt Barın Ciltevi, ilk basım 2000, İstanbul. s.149

⁶³ Atasoy.a.g.e.s.,140-141



Fotoğraf 22 :Şenlik otağı içerisindeki yastıklar.18yy.başı

Kaynak: Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Türklerde Ordu,Ordugah ve Otağ,(Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi Ankara 1991.)s,190

I.Abdülhamid zamanına ait 189-1775 tarihli, göç ve biniş-i hümayun takımları için gerekli çadır tamiri ve göç-i hümayunun mefruşatında kullanılan minder ve yastıklar, 17 karışık yapağı yastık, 98 kırmızı bogasi kılıflı pamuk, içi dolu 78 pamuk ve 43 karışık yapağı minderdir. Viyana’da Kunsthistorisches Museum'a bağlı Schönbrunn Sarayı depolarında 68 x 19 cm boyutlarında iki , 63 x 114 cm boyutlarında altı minder bulunmuştur. Ayrıca, 111 x 169 cm boyutlarında seccadeler bulunmaktadır.

Yazılı kaynaklarda, padişahların günümüze kadar ulaşmış çadırlarının içinde nasıl yataklarda yattığı hakkında da bazı bilgiler bulunmaktadır. Otağ-ı hümayunu gezip gördüklerini anlatan Galland, bu konuyla ilgili şunları yazar: “Tahtlara benzer bir yatak üzerinde yatarlar, bu yatağın tahtlardan farkı araba kubbesi şeklinde *ajurlu* tahta ile örtülü olmasıydı.

Bu yatağın örtüsü, üzerinde kalın bir işleme bulunan kırmızı bir kadifedir. Bu yatakta, soğuktan daha az rahatsız olmak için kışın 8 samur içinde yattığını, yazın ise incilerle işlenmiş çarşaflarda yattığını bildirmiştir. Padişahın yattığı bir başka çadır da ise, taht ve yataklar minyatürlerde de görüldüğü gibidir. Tahtlar üzerinde birkaç kişinin oturabileceği genişliktedir. Kaynaklarda yedi “*sedir*”in, üzerine şilte konulup yatak yapıldığı aktarılmaktadır. Padişahın, güvenlik açısından, nerede

yattığının bilinmemesi gerekirdi. Bunun için de çok yatağı olduğu düşündürölmek istenmiştir.⁶⁴



Fotoğraf 23:Osmanlı Otağlarında yatak ve yastıklar.

Kaynak:Bahaeddin ÖGEL.*Türk Kültür Tarihine Giriş,Türklerde Ev Kültürü* “Göktürklerden Osmanlılara” Cilt 3. (2.Baskı.Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları,Kültür Dizisi,Ankara:1985)s.206

Örtüler (Puşide): Ulaşılabilen kaynaklarda, çadır döşemesiyle ilgili olarak örtülere puşide” denilmektedir. Otağ ve saray halıları ile kişilerin kullandıkları ev halıları arasında keskin bir fark vardır.⁶⁵

Dört direğin taşıdığı küçük bir oda biçiminde bir oturma alanı ve onun üzerinde “ Baldakin”* e, direklerinin arasındaki bir merdivenle çıkılmaktadır. Belgede bu iki bölümün puşideleri de belirtilmiştir.

1703 tarihli çadır onarım defterinde Adalet Kasrı ile ilgili olarak ilginç bir ayrıntı vardır “Kasr-ı Adl-i nerduvani (merdiveni) ve etek tahtalar için olan Londra çukadır. Değerli örtüler, makad, (oturulacak yer) minderler ve yastıklarla taht haline getirilen sedir ile, küçük bir oda şeklini alan kasır, güzel örtülerle süslenerek padişahın kullanımına hazır hâle getirilir. Bu örtülerin dışı çuhadır ve çoğunlukla kırmızıdır, görölen diğer bir renk ise yeşildir.

⁶⁴ Atasoy.a.g.e.s.,140

⁶⁵ Ögel.1985,a.g.e.s.,156

Örtülerde “Oba puşidesi, Londra çuka puşide, kilim puşide” kullanılır. Buna karşılık “Kasr-ı Adalet puşidesi” sayıca fazladır. Otuz sekiz adet Adalet Kasrı örtüsünün; dışı yeşil çuka, içi mavi kemhadandır. Adalet kasrı puşidesi 4 adet, dışı kırmızı çuka, içi kemha adalet kasrı puşidesi, “1 adet, 1depe 1 etek”, “yeşil çuka adalet kasrı puşidesi 2 adettir.”

Kaynaklarda yirmi sekiz kırmızıya karşılık on iki yeşil çuha bulunur. Puşidelerin içi ise çoğunlukla kemhadır. Otuz sekiz puşideden, otuz üçünün içi kemhadır. Bunun yanında ikisinin içi atlas, bir tanesinin haredir. İşlemeli olan iki tanesinin dışında sekizi mavi, biri yeşildir. Diğer kumaşlarda kullanılan renkler arasında sarı, beyaz ve kırmızı bulunmaktadır.⁶⁶

Hamam Çadırında ise; 1703 tarihli yazılı kaynaklarda açıklanan perde, örtü gibi eşyalara ilave olarak, hamam perdeleri küçük bir köşkü andırmaktadır. İçerisinde hamam için gerekli olan eşyalar, hamam tahtası, büyük gümüş leğen, gümüş ibrik yer almaktadır.⁶⁷ Hamam çadırı gibi yada yağmur altındaki çadırların su geçirilmezlik özelliğinden faydalanmak için kumaşa bal mumu ile kaplanılan işlem uygulanmaktadır.

Mutfak çadırında yer alan eşyalar ile düğün, ziyafet ve şenlik çadırları hakkında açıklama yapmak gerekirse;

Sünnet düğünü, şenlikler, kutlama ve aile düğünleri, sırasında çadır içinde verilen ziyafetleri gösteren minyatürlerde de yerlerde siniler üzerinde dizilmiş yemekler ve sininin etrafında oturan misafirlere vardır. Yemek sayebanları evlerde, konaklarda veya saraydaki yemek ziyafetleri için bir gelenektir. Saraylarda çok geç saatlere kadar yemek yenildiği için, çadırlarda ayrı bir bölme bulunmaktadır.

⁶⁶ Atasoy. a.g.e.s.,142

⁶⁷ Atasoy.a.g.e.s.,142



Fotoğraf 24: Osmanlı gelin çadırı : Bu çadırın arkasında ve önünde gelin alayları vardır.
Kaynak: Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Türklerde Ordu,Ordugah ve Otağ,(Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi Ankara 1991.)s,329

Topkapı Sarayı'ndaki albümlerden birinde bulunan bir minyatürde günlük hayattan bir sahne bulunmaktadır. Burada ağaçlıklı bir kır yerinde tek direkli, içi münakkaş, (nakışlı, işlemeli) bir çadır kurulmuştur. Halkın kullandığı çadırların da ana hatlarıyla belirtildiği, otağ-ı hümayun çadırlarının benzeri olan bu sahnede, bir bey çadırın önüne yere serilmiş bir halı üzerinde oturmakta ve arkasındaki yastığa dayanmaktadır.

Ulaşılabilen kaynaklarda, 1854'te Reşit Paşa'nın, Ali Galip Paşa'nın kızlarından Fatma Sultan'ın düğünündeki şenlikleri anlatan bölümlerde çadır, eşyalar ziyafetler, çeyiz ve protokol ile ilgili bilgilere de rastlanmaktadır. Kayık alayı öylesine uzundu ki ilk kayıklar Balta Limanı'na vardığında son kayıklar henüz Çırağan Sarayı'ndan ayrılmamışlardı; bu aşağı yukarı dört kilometrelik bir uzunluktur. Balta Limanı Sarayı'nı Abdülmecit kızı Fatma Sultan'a çeyiz olarak vermiştir. Balta Limanı'daki düzlüğe paşalar ve devletin ileri gelenleri için otuz büyük çadır kurulmuştu. Bunların yanı sıra hizmetçi ve yemeklerin hazırlığı için küçük çadırlar kurulmuştu.⁶⁸

Düzlüğün en yüksek noktasına kurulan en büyük çadır ise, yabancı ülkelerin temsilcilerine ayrılmıştı. Bu alayın başında at üzerinde mehter, beyaz at üzerinde

⁶⁸ And.e.a.g.e.,s.19

mızraklı süvari birliği, Arap atları üzerinde sırmalı giysileri içinde yüksek rütbeliler, yeşil ve kırmızı giysiler içinde ulema, Şeyhülislam, padişahın muhafızları, dört görkemli araba içinde şehzadeler bulunuyordu.

Kırmızı ve altın koşumlu altı İngiliz atının çektiği her yeri altın kaplamalı ve camları değerli kumaş perdelerle örtülü gelin arabasının önünde altın sırmalı, madalyalarla süslü giysileri içinde hadımağası gidiyordu. Gelin arabasının ardından gümüş ve altın kaplamalı arabalar ve “*nahıllar*” gelmekteydi.

İstanbul’da At Meydanı’nda düzenlenen şenliklerde de tanıklar, 1524 şenliğinde Padişah için İbrahim Paşa Sarayı önüne At Meydanı’nı tam görebilen bir taht kurulduğunu, bu tahtın önünde balkon biçiminde bir sahanlık yapıldığını, buraya yaygılar serildiğini, yüksek gölgelik yerine tavanının da çeşitli güzel kumaşlarla süslendiğini söylemektedir.

Tahtın karşısına ise aşağı meydanlığa İran şahlarından Uzun Hasan ve Şah İsmail, Mısır Sultanlarından Geri ve Tumanbay’dan alınan nakışlı ve çok değerli yüksek çadırlar kurulduğunu, bunlara yüksek gölgelikler yapılıp içlerinin halılar, yaygılar, döşeklerle ve sırmalı işlemeli yastıklarla bezendiğini belirtmiştir.

Ulaşılabilen kaynaklarda, 1530 şenliğinde de buna yakın bir düzen vardı. Padişah için bir taht kurulmuştur. Tahtın üzerine gölge yapması için yüksek bir gölgelik, türlü değerli kumaşlarla süslenmiştir, yanları altın kaplıdır. Yerlere de çok değerli halılar döşenmiştir.⁶⁹

At Meydanı’nın çeşitli yerlerine büyük ve yüksekçe çadırlar, çardaklar kurulmuştur, bunlar kurdelalar ile süslenmiştir. Dört basamakla çıkılan, 30 adım uzunluğunda, on adım genişliğindeki bu yapının içine altından bir taht kurulmuştur, çevresi de altın işlemeli kumaşlarla bezenmiştir.

⁶⁹ And.a.g.e.s.,s.76



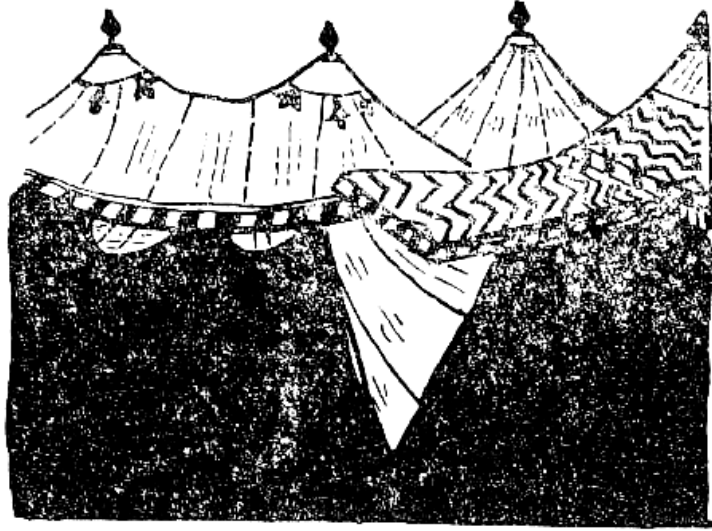
Fotoğraf 25: 16.yy.da gelinin cibinlik içinde götürülmesi.

Kaynak: Metin AND.Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları,Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 529,Sanat Eserleri Dizisi:2,s.25



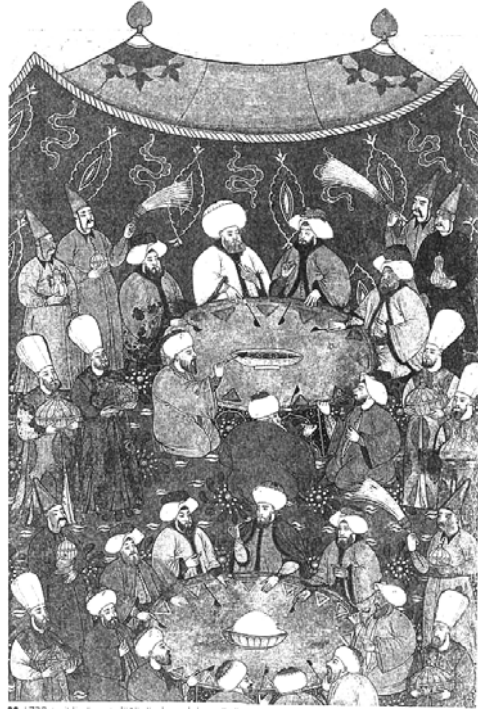
Fotoğraf 26: 16yüzyılda gelin alayı.Gelinin arkasından nahıl gelmektedir.

Kaynak: Metin AND.Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları,Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 529,Sanat Eserleri Dizisi:2,s.19



Fotoğraf 27: 18 yy. başı Şenlik otağı.

Kaynak: Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Türklerde Ordu,Ordugah ve Otağ,(Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi Ankara 1991.)s,190



Fotoğraf 28: 1770 tarihli sünnet düğününde çadırların önüne kurulan sinilerin çevresine oturan devlet erkanı yemek yeme sahnesi. III.Ahmet Surnamesi.

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Barın Ciltevi,ilk basım 2000, İstanbul. s,144

Çadırın içindeki işlevsel eşyalar ise; iskemle, (arkalıksız sandalye) taht, makad (oturulacak yer), sedir (divan) dir. Tahtlar, minyatürlerde, çadırların önüne serilen halının üzerine konulmuş çok çeşitli biçimlerde işlenmiştir. Çadırlarda kullanılmış olan değerli tahtlar ancak sarayın hazinesinde saklanabilmektedir.⁷⁰ Bazı seferlere hazinedeki tahtların bir kısmı götürülmüş ve otağlarda kullanılmıştır. Kanuni'nin tahta çıktığı 1520 yılı ile Sultan IV. Murad devri arasındaki dönemin anlatıldığı Peçevi Tarihi'nde çadırla ilgili bilgiler yer almaktadır.

Nuzhet el-Esrar el-Ahbar der “Sefer-i Sigetvar” adlı eserinde minyatürünün Kanuni Sultan Süleyman'ın Stephan Zapolya'yı kabulünü gösteren sahnede, çadırının önüne altın işlemeli, çok süslü bir taht kurulmuştur. Buradaki tahtın dört köşesinde taht toplarından bulunmaktadır. Peçevi, Sultan IV. Murad'ın 1637 yılındaki Bağdat Seferi sırasında İran elçisinin geleceği haberi üzerine yapılan hazırlığı ise şöyle anlatır:

“Padişah, hemen divan emretmiş, her tarafı çeşitli mücevherlerle süslü ve üzeri işlemeli ağaçtan ve abanozdan yapılmış bir taht getirdiler, üzerine oturdu. Başının (üç kıta otağa) üzerindeki yakutların ve elmasların parıltısı, güneşin ışığını sönük bırakıyor, otağın içine ay ve güneş doğmuş gibi oluyordu.”



Fotoğraf 29: Osmanlı, perdeli otağları: Kanunî, Macar elçisini kabul ediyor : (Ahmed Feridun Paşa, *Sefer-i Zigetvar*, Topk., H. 1339, 16) : 1568 - 69. Bu ünlü *Zigetvar otağı* 'nın, burada yalnızca ön bölümüdür.

Kaynak:: Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Türklerde Ordu,Ordugah ve Otağ,(Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi Ankara 1991.)s,185

⁷⁰ Atasoy.a.g.e.s.s.134

Ancak tahtlar her zaman değerli malzeme ve madenlerden yapılmaz ve değerli taşlarla süslenmezdi.⁷¹ 1703 tarihli bir belgede ceviz taht geçmektedir. Hiçbir özelliği olmayan basit yapılı, yüksek, koltuk şeklindeki ahşap taht, geniş bir set veya baldakin şeklinde de yapılmıştır.

Topkapı Sarayı Hazinesi'nde bulunan taht, Sultan I. Ahmed tarafından 1610 yıllarında Sedefkâr Mehmed Ağa'ya yaptırılan sedef, oymalı ve değerli taşlarla süslü bir tahttır. Dört köşesinden yükselen sütunlara baldakin şeklinde bir kubbe oturur. İster sade, ister çok değerli malzemedan imal edilip mücevherlerle süslenmiş olsun, bütün bu tahtlar işlemeli veya altın gümüş telle dokunmuş kumaşlardan yapılmış değerli makad, minder, yastık ve örtülerle muhteşem bir hâle getirilmektedir.

Tahtlar, kolay taşınabilir olması için birbirine bağlanan tahta levhalarla kuruluyordu. Otağ-ı hümayunda tahtlar, halı üzerindeki yüksekçe bir sete konulmuş, köşelerinde gümüş topar olan, ipek şilte ve yastıklarla döşelidir.

Yazılı kaynaklarda, otağ-ı hümayunun çadırları arasında yollar bulunur, tepesinde, dıştan balık sırtına benzer desenler mevcuttur. Padişahın yattığı bu çadırın tarz itibariyle, Türkmen çadırları gibi ve kubbeli olduğu, bunun yurt tipi çadıra benzediği bilinmektedir.

Mehterhane tadat defterindeki depo listesinde karşımıza çıkan, otağ-ı hümayunda kullanılması için bulundurulan tahtlarla ilgili belgede, depoda dört adet taht ve tahtın dört köşesine konan dört taht topu yer alır. Taht levhalarını örten darayi zarın(duvar perdesi) sayısı ise altıdır. Tahtlara rahat çıkılması için kullanılan ve minyatürlerde de görülen basamaklardan on dört adet vardır; bunlar çuha ve şal ile kaplıdır.

Adı geçen kaynaklar da çadır direklerinin tepesine, top biçiminde olan alem konulurken, bazı tahtların köşeleri de minyatürlerde görülen, toparlarla süslenmiştir. Taht topları diğerlerinden daha değerli malzemedan yapılmıştır. Nitekim belgede geçen yetmiş üç toptan, dörder dörderden on altısı gümüş taht toplarıdır. Bunlar tahtların iki ön, iki arka köşelerinde dörder dörder kullanılmak üzere hazırlanmıştır.

⁷¹ Ögel. 1985.,a.g.e. s.263

Bunların on ikisinin büyük, üçü orta ve otuz dört tanesi de küçük boydadır.⁷²

Oturulacak yer (makad); Oturmak sözü çeşitli eski Türk çevrelerinde oturmak, olturmak, oturmak, gibi değişime uğramaktadır.⁷³ Taht kumaşlarına makad denilmektedir ve bunlar çok çeşitlidir; Diba, atlas, taraklı atlas, seraser, darani, kadife, sade kadife, pamuk kadife, telli kadife, çubuklu kadife, çiçekli hatayı, serenk, zerbaft, kumaş, hare, merre ve sırmalı olan taht makadlarında kullanılan renkler de çok çeşitli olmaktadır. *Gülgüli*, sarı, kırmızı, mor, mütella (yani altın yıldızla süslenmiş), mavi, beyaz, yeşil, sincabî, güvez, fistikidir. Çoğu zaman ortası ve kenarları değişik renktedir, “ortası güvez, kenarı san mütella çiçekli taht-ı hümayun makadı 2 adet” veya “ortası fistikî diba, kenan güvez hatayı taht makadı 1 adet, Asdarı kırmızı renktedir.”

“Seraser kaplı post-ı samur taht-ı hümayun makadı 2 adettir.” az sayıda yapılan ve bazı törenlerde kullanılan oturulacak yer için kullanılan kumaş tipidir. Depolanan eşyalar arasında değerli kumaşlardan yapılmış otuz yedi taht-ı hümayun kumaşı bulunmaktadır.⁷⁴



Fotoğraf 30: İkinci Selim İran elçisini tahtına kabul ediyor.

Kaynak: Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Türklerde Ordu, Ordugah ve Otağ.(Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi Ankara 1991.)s,185

⁷² Atasoy.a.g.e.s.136

⁷³ Ögel. 1985.,a.g.e. s.253

⁷⁴ Atasoy.a.g.e.s.,138

İskemle, çadır içindeki oturma elemanlarıdır. Sedir ve minder küçük ve dar olursa, bu da iskemlenin bir benzeri olmaktadır.⁷⁵ Var olan kaynaklarda iskemleden çok, iskemle kılıfları yer almaktadır. Kılıflarda kullanılan kumaşlardan bunların özenle hazırlanmış önemli eşyalar olduğu anlaşılmaktadır. İkisi sade sıрма işlemeli, biri sırmalı olan otuz dört iskemle kılıfından altısı kırmızı, diğerleri sarı, kimyoni renktedir. Biri telli ve çiçeklidir, beşi kadife, biri mütella çiçekli kadife, biri de mütella Bursa kadifesi olarak geçmektedir. “Çiçekli iskemle kılıfı 6 adet, biri Buruşa (kadife), ikisi sade kılıflardır.

Kaynaklarda çeşitli minyatür ve gravürlerde veya *III. Ahmed Surnamesi*'nde görülen, yabancı elçiler ve heyetler için sarayda kubbebe altında ya da şenliklerdeki alışkanlıkları göz önünde tutularak hep iskemle üzerinde resmedilmişlerdir.

Hükümdarın birisinin yanında oturmasını istediğinde tahtın yanına bir iskemle konulduğundan belgede de bahsedilir: “Kırmızı çuka iskemlesi 2 adet”tir.

Adı geçen çeşitli kaynaklarda, minyatürlerde gördüğümüz gibi, iskemle kullanımıyla ilgili bilgiler, 1703 tarihli çadır onarım defterindeki eşyalar arasında Çuka kaplı, basamaklı iskemle eteği ile Destar iskemlesinde yer almaktadır. “Basamaklı iskemle” değişik bir türdür. “*Destar*” iskemlesi, başlıkların yerine, yüksekçe bir yere konulması çadır adetinin bir uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Kulaklı oturak iskemlesi” de ilk defa burada karşılaştığımız ve otağ yaşamını yansıtan bir ayrıntıdır. 1688 tarihli bir kaynakta şimşir iskemle ve hamam iskemlesine ve üç ayaklı kebir sehpayaya” gibi (üç ayaklı sehpa-sehpalar) çadır elemanlarına rastlanılmaktadır.

“Hırka-i Şerif için yaldızlı sehpayaya” ise kutsal emanetin çadır içinde nasıl yerleştirildiğini gösterir. Peçevi Tarihi'ndeki satırlar çadır mefruşatı açısından bilgi vermiştir.⁷⁶

Sedir; çadır içindeki oturma elemanlarından biri de sedirdir. Yerden yüksek bu çeşit elemanlara bazı bölgelerde taht da denilmektedir.

⁷⁵ Ögel. 1985.,**a.g.e.**, s.261

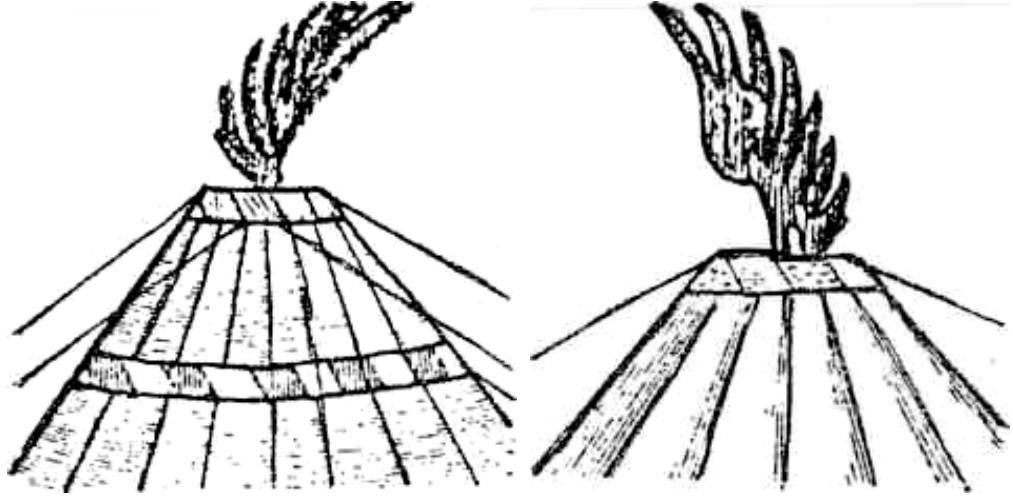
⁷⁶ Atasoy.**a.g.e.s.**,139

Adı geçen kaynaklarda anlatılan “Peçevi, Lehistan seferini anlatırken, “Vezir-i azam ile Gazi Giray at sırtında el ele tutuştular. Hal ve hatır sordular, geldiler, serdarı (kumandan) çadırına indiler. Serdarla bir sedir üzerine oturdular.” der. Bunun dışında sedirin kullanım şekliyle ilgili dolaylı bilgiler bulunmaktadır.

Tuğ, Bayrak ve Otağ Sayıları; tuğ sancağa çok yakın bir saltanat alametidir Çinliler ve Türkler tarafından uzun tüglü “YAK” adındaki öküzün kuyruğundan ya da at kuyruğundan yapılmıştır.

Tuğ, eski Türk hükümdarlarının da hükümdarlık alametlerindedir. Osmanlılar zamanındada tuğlar at kuyruğundan yapılmıştır. Tuğun adedi hakanlığın büyüklüğüne bağlıdır. En meşhur ve en büyük hanın dokuz tuğ vardır.⁷⁷

Ulaşılabilen kaynaklarda, Ramsedt’in neşrettiği Uygur kitabelerin birinde “üç tuğluk han” tabiri geçmektedir. Bu tuğ adedi bütün Türklerde son derece önemlidir. Tarihi kayıtlarda padişahın tuğ sayısı 6 ve 7 olarak geçmektedir. Osmanlı devlet adamlarının da rütbelerine göre tuğları bulunmaktadır. Vezir-i azamın tuğu, vezirlerin üç, beylerbeyi'nin iki, sancakbeyleri birer tuğları vardır.



Fotoğraf 31: Osmanlı ordusunda görülen tuğlu veya sorğuçlu ordu çadırı.

Kaynak: Bahaeddin ÖGEL. Türk Kültür Tarihine Giriş, Türklerde Ordu, Ordugah ve Otağ, (Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi Ankara 1991.)s263

⁷⁷Zekeriya BÜLBÜL, “Osmanlı Müesseseleri Ve Medeniyet Tarihi,” Nobel Yayın Dağıtım, 3. baskı, Ankara.2009, s.54

16.yy'da Osmanlı tuğları, baş tarafında bir yaldızlı topla Anadolu Selçukluları'ndaki gibi üzerinde gümüş hilal bulunan bir sıruk ve topun alt kısmına takılmış uzun ve boyalı at kıllardan meydana gelirdi. Top, güneşi; hilal, ayı kıllar da güneş ışıklarını temsil etmektedir. At kıllarının, sıriğin tepesine doğru gelen kısmı beyaz ve siyah renkteki kıllarla örölür ve kırmızıya boyanan alt kısmı dağınık bir hâlde bırakılmıştır.

“Tuğ-ı Humayun”, Osmanlı sancaklarını anlatan, padişah tuğlarını tanımlayan bir deyimdir. Sancak beyi ise, sancak sahibi olan kimseyi memuriyetini gösteren bir deyiştir. Ünvan ve derecesi sancak sahibi olması nedeniyle belirlenmiştir.⁷⁸

Tuğ ve rütbe padişah tarafından verilmiştir ve padişahı temsil etmiştir. Tuğcular, bu tuğları, törenlerde daima ait oldukları devlet görevlisinin ardından, yükseğe kaldırmış ve at üzerinde taşımışlardır. Padişah tuğunun çıkarılmasına müteakip Vezir-i azam ve sefere memur olanlardan tuğ sahihi olanların kendi konaklarının önüne tuğlarını dikmeleri usuldendir. Padişahın kırmızı renkteki çadırının ordunun ilk menzili olan yere kurulması münasebetiyle, tuğların oraya naklide merasimle olmaktadır.⁷⁹

Seferle de padişahın tuğlarından ikisi daima bir konak ileri gidip oraya kurulan otağ-ı hümayunun önüne dikilmiştir. Bundan dolayı asıl ordugahta padişah tuğlarından dördü bulunmuştur. Sefer esnasında padişah tuğlarının sınıra kadar önde gitmesi adettir. Sultan IV. Murad Han Bağdat Seferi esnasında, nadir olarak sınırdan sonrada tuğları önde göndermiştir. Padişahlar sefere katılmadıkları zaman, ordu seferden dönünceye kadar tuğları saray kapısında dikili durmuştur.

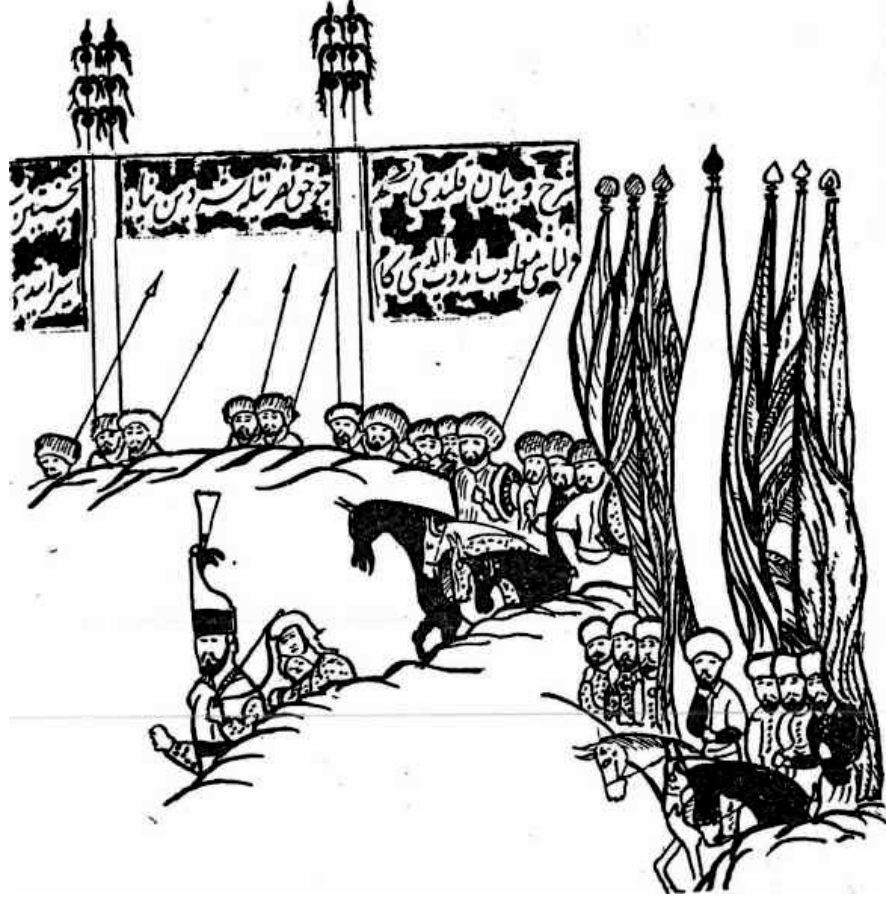
Padişahdan başka, vezirlerin, beylerbeyi ve sancak beylerinin, şeyhülislam ve kazaskerlerin; yeniçeri ağası, sekbanbaşı ve kapıkulu süvarilerinden altı bölüğün, cebecilerin, Erdel Kralının, Eflak ve Boğdan Voyvodalarının (Slav dillerinde prens,kumandan) da tuğları vardır. Tuğ ile sancak, rütbe ve memuriyet alameti olduğu için kendisine tuğ verilen şahıs tuğ miktarına göre hâzineye para ödemiştir.

Ordunun, ordugâhın kontrolünü sağlayan bayraklar Çin ordu teşkilatı ile

⁷⁸ Ögel.1984,a.g.e.,s.77

⁷⁹ Bülbül.a.g.e. ,s.55

proto-Türk geleneğine dayanmaktadır. Ordunun yürüyüşünde, sesli veya işaretli sinyaller ve davullar kullanılmakta gündüz ise birlikler, bayraklar ile yönetilmektedir. Boylara verilen bayrak ile davul, o boya bağımsızlık ve imparatora bağlı bir askeri birlik kurma otoritesini kazandırmaktadır.⁸⁰



Fotoğraf 32: Tuğlar padişahın yanında kalmaktadır.

Kaynak: Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş*. VI Türklerde Tuğ Ve Bayrak “Hunlardan Osmanlılara”, (1.Baskı. Ankara, Başbakanlık Basımevi, Ankara: 1984)s.82

Akınlarda iki tuğ, ordunun önünden gitmiş, dört tuğ da padişahın yanında kalmıştır. Yedi saltanat sancağı ise, her zaman padişahın yanında bulunmuştur. Ortada ak sancak baş âlemdir. Diğer sancaklardan çoğu zaman ikisi, kırmızıdır. Kızıl, yeşil, sarı, ala bayraklar da bulunabilmektedir. Bazı kaynaklarda kabile bayraklarında kadınlar şaman kültüründeki bir inanışa göre bayraklarının renginde giyinmektedir.⁸¹

⁸⁰ Ögel.1984,a.g.e.,s.83

⁸¹ Ögel.1984,a.g.e.,s.53



Fotoğraf 33: Dört tuğlu bir padişah Otağı.Padişahın kendisi akında bulunduğundan iki tuğu, ordunun önünden gitmekte ve geriye kalan dört tuğu da kendi yanında bulunmaktadır

Kaynak: Bahaeddin ÖGEL. *Türk Kültür Tarihine Giriş*.VI Türklerde Tuğ Ve Bayrak ‘‘Hunlardan Osmanlılara’’,(1.Baskı. Ankara, Başbakanlık Basımevi, Ankara: 1984)s.54

Türk mitolojisinin kutlu sayıları; Osmanlı padişahlarının, birbirine bağlı üç otağları vardır. Bunlardan birincisi, padişah otağı; İkincisi, divan toplantısı için otağ; üçüncüsü de, hazine içindir. Bu otağlardan biri, bir konak ileriye kurulurdu. Kanuni'nin Zigetvar Otağı, yedi direklidir. 3 ve 7 sayıları da Türklerde uğurludur. Şamanist ve Müslüman bütün Türklerde kutlu ve uğurlu sayılan sayılardır. Cengiz Han'ın da, 9 otağ ordusu vardır. Dördü, hanımlara aittir. Eski Türkler ile Doğu Türklerinde, 9 sayısı önemlidir.⁸²

Otağ-ı hümayun, padişahlara mahsus büyük etekli ve süslü kırmızı çadırıdır. Padişahlar, sefere veya herhangi uzak bir yere gideceğinde, Davut Paşa, Çırpıcı Çayırı veya Kabak Meydanı'na Hayme mehterleri daha evvelden gidip otağı kurmuşlardır. Seferlerde padişahların iki otağı vardır. Birinci de oturur, diğeri tuğlarla beraber kendisinden bir gün evvel ileriye giderek orada kurulur, padişah gelince oraya iner ve diğeri otağ yine bir konak ileriye giderdi. Padişah otağlarından

⁸² Ögel.1991,a.g.e.,s,234

Kanuni Sultan Süleyman'ın Zigetvar'da kurduğu çadır yedi direklidir.

Padişah otağı; her zaman manzarası güzel, ağaçlıklı bir yere ve ordugahın ortasına gelecek şekilde de yeniçeri çadırları kurulmuştur. Sadece padişah, şehzade, vezir ve beylerbeyleri kırmızı renk çadır kullanmıştır.

Çadırlar haricen güzel manzaralı, renkli şeritli ve sırma saçaklarla süslenmiştir; padişah otağının yayında bir galeri ile ona bitişik diğeri bir çadır vardır. Bu çadırda padişah divan müzakerisini dinlemektedir. Bu çadırın karşısında yine bir galeri ile otağı hümayuna bitişik başka bir çadırda hazine-i hümayun bulundurulmuştur.⁸³

⁸³ Bülül.a.g.e. ,s.56

2.BÖLÜM

XVII. – XVIII.- YÜZYIL OSMANLI DÖNEMİ SARAY ÇADIRLARI

2.1. OSMANLI SARAYINDA ÇADIRIN ÖNEMİ

Günlük hayatta ve seferde hükümdarın, vezirlerin, şehzadelerin, halkın ve ordunun her türlü ihtiyaçlarını karşılayan çadırlara, Osmanlılar döneminde çok önem verilmiştir. Osmanlı saray teşkilâtında padişaha hizmet amacıyla kurulmuş bu kuruma Mehterhane’i-AMİRE denir. Bu kuruluşun başında vezir rütbesinde bir amir (Çadır nazırı) bulunmaktadır.

Mehterhane’i- Amire bağlı olarak sadece çadır işleri ile görevli Hayme’i Hassa Mehter Başısı “Çadır Mehter Başı” adındaki bölümün başında Has Ağa “Sancak beyi” mertebesinde bir amir bulunmaktadır.

Bu mehterhane’i Âmire ise doğrudan padişaha bağlıdır. Çadırlarla ilgili her işlem padişahın izni ile yapılmaktadır. Sadrazam dâhil herkesin çadırını padişah belirlemektedir. Padişahın izni olmadan yeni çadır yapımı, onarımı, bakımı, yapılamamaktadır. Sarayda, çadır yapımı, onarımı, bakımı işleriyle ilgili işçilerinin yürütüldüğü ve sanatkarlarının olduğu bir atölye mevcuttur. 1760 tarihli 634 numaralı belgede, bir çadır onarımı ile ilgili işlemlerin onayını padişah gerçekleştirmektedir. Mehterbaşı tarafından hazırlanan listedeki yeni çadırın yapımı ve gerekli bazı malzemeye uygulanacak işlemler (yatak ve yastıkların *hallaca* aktarılması) için dahi padişahın izni gerektiği, 1770 tarihli 673 numaralı belgede mevcuttur.⁸⁴

Ulaşılabilen kaynaklarda da bu aynen gözler önüne serilir; çadırların onarımı ya da padişahın yaz aylarını geçirdiği sahil sarayına taşınması durumlarında gerekli olan yeni mefruşatın alınmasında aynı işlemler yapılmaktadır. 2529 numaralı ve 1791 tarihli belgede Bostancı Baş Ağasının ve *Çadır Nazırının* bu işlerle görevli olarak konu ihale yoluyla çözümlenmiştir.

Yine Onuk’ un eserinde geçtiğine göre, ordu için 415 adet çadır yapılması istenmiştir. Aynı kaynağa göre, gerekli malzemelerin çadır için temin edilerek

⁸⁴ Onuk.a.g.e.s.37-38

Mehterhane Amirine teslim edilip malzeme ve onarım için kullanılacak paranın sefer bütçesinden ödenebilmesi için padişahın emir ve müsaadelerine sunulduğundan da bahsedilmektedir. Osmanlılarda değişik türdeki çadırlar, önceden yapıp Mehterhane Ambarlarında depolanarak korunmakta ve ihtiyaç halinde Muhasebe Başkanlığından, padişahın emir ve izinleriyle verilmektedir.

Padişahın bir yere göç etmesi halinde kullanılmak üzere yaptırılan çadırların Mehterhane Ambarına teslim edilmek üzere yapılan listede, çadırların kimler için, ne amaçla yapıldığı ve kullanılan malzemelerin miktarları en ince ayrıntılarına kadar yer almaktadır.

Mehterhane Ambarında depolanan çadırların, Mehterbaşı tarafından kontrol edildiği, onarıma muhtaç olanlar ve yeni yapılacaklar için çok miktarda para kullanıldığı, gerekli kırk bir top beyaz basının Anadolu tarafından satın alınmasının kararlaştırıldığı belgelerden anlaşılmaktadır.

Alınanlar belgelerde atlas, çuha, Bursa yapısı sim işlemeli atlas, kurdela olarak yer almaktadır. Adı geçen kaynaklara göre, padişaha ait düğünlerde kurulan süslemeli, işlemeli görkemli çok sayıdaki, 22 adet, büyük çadırlarda, on üç, on dört kişiye ziyafet verilir, eğlenceler düzenlenirdi. Her çadırda kimlerin nerede oturacağı ve ikram edilecek yiyeceklerin listesi titizlikle önceden hazırlanırdı.⁸⁵ Osmanlı Döneminde yapılmaları ve yaşatılmaları bakımından çok geniş bir teşkilata sahip olan çadırların, biçimleri ve işlevleri bakımından da çok zengin örnekleri vardır.

Başta padişah çadırları olmak üzere tüm ileri gelen vezir ve paşaların çadırları ile yerleşik saray düzeninde görülen her türlü hizmet, çadırlar içinde aynı düzene sahiptir. 17. yy da yapılan çadırlar, sefere katılan tüm asker ocaklarının her türlü ihtiyacına cevap verecek donanıma sahip olmuştur.⁸⁶

⁸⁵ Onuk.a.g.e.s.39

⁸⁶ Cenap ÇÜRÜK ve Ersin ÇİÇEKÇİLER ; “Örnekleriyle Türk Çadırları”Askeri Müze Yayınları,İstanbul,1983,s.4

2.2. OSMANLI SARAY ÇADIRLARININ YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Ulaşılabilen kaynaklarda çadırlar tiplerine ve yapısal özelliklerine göre tek direkli ve çok direkli olarak iki gruba ayrılmaktadır. Ayrıca şenliklerde kullanılan çadırların en geniş olan üç direkli konuk çadırlarından sonra sultanın çadırı gelmektedir. Otuz kadar tek ya da çift direkli çadır, iki direkli bir otağ ve vezirler, paşalar için küçük çadırlar kurulmuştur.⁸⁷ Bu grupların dışında ayrıca sayeban ve mutfak, hamam, hela, ahır çadırı gibi farklı özellikler gösteren hizmet çadırları vardır.

Ulaşılabilen kaynaklarda, asker ocaklarının, esnaf gruplarının barındığı pek çok çadır vardır. Gerek kişilere ve gerekse gruplara ait ikametgah vazifesi gören çadırlardan başka bu kişi veya kişilerin her türlü ihtiyacına cevap verecek bir takım çadırlarda mevcuttur. “İbadet çadırı, erzak ve muhimmat deposu olan çadırlar, portatif hayvan ahırları, banyo çadırı, hela ve idam çadırı” gibi çeşitlerde bulunmaktadır.⁸⁸

Tek direkli çadırlar, çadır eteklerinin kazıklı veya kazıksız oluşuna göre, düz duvarlı ve germe olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

Biçimlerine göre isimlendirilen bu çadırın duvarını oluşturan hazinelerin birbirleriyle buluştukları duvarlar yere dik olarak iner. Bu tek direkli ve kazıklı çadır tipinin diğer bir çeşidi germe tipidir. Bunun bir örneği de Topkapı Sarayı’nda bulunur. Bu germe çadırların etekleri kazıksızdır.

Başka bir çadırda duvarlarını oluşturan kısımların birimi olan hazineler yamuk biçimde hazırlanmış ve aşağı doğru genişlemektedir. Yere eğik olarak inen etekler gerilir ve çadırın alt kısmını genişletir, bu şekilde yuvarlak bir alan oluşturur. Viyana Wagenburg' daki sakız kemhasından yapılmış çadırın duvarları kazıklı ve düzdür. Çatısı iki kırmalı, yani iki meyillidir. Ön ve arka kısa taraflarındaki kısımlar birer üçgen alınlık şeklindedir.⁸⁹

⁸⁷ And.a.g.e.,s.81

⁸⁸ Çürük,Çiçekçiler. a.g.e.s.4

⁸⁹ Atasoy.a.g.e.s.78

İki veya daha çok direkli çadırların çoğunluğu, “germeli”dir. Bu çadırların tepelerinin alt kenarına bir sayeban eklenerek genişletilebilir. Bunlara “sayebanlı iki, üç direkli germe çadır” denir. En iyi örnekleri özellikle İstanbul Askeri Müzesi’nde bulunur.⁹⁰



Fotoğraf 34: II. Mahmud'a ait tek direkli çadırın etekleri, yani duvarlarını oluşturan hazineler kovanların içine gizlenmiş kazıklarla desteklenmişti

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.77



Fotoğraf 35: Tek direkli çadır. Bu çadırın dışı kırmızı çuhadan, içi güvezi atlastandır. Dıştan tepesi geleneksel zigzag süslemelidir

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.77

⁹⁰ Atasoy.a.g.e.s.79

Bazı kaynaklarda, günümüze gelen Türk çadır koleksiyonlarının incelenmesi, sonucunda çadır tiplerinin zamanla değiştiğine dair bilgiler yer almaktadır. Çadırların duvarları, (hazineleri) başlıklı iki sütun arasında kahverengi ve beyaz olmak üzere iki farklı renk taştan örülmüş yuvarlak kemerli bir “revak”^{*} şeklindedir.⁹¹



Fotoğraf 36: 19.yy sonu tek direkli dört köşe çadır.Sultan II. Abdülmeçit tarafından yapılmıştır.Dışı jengari,içi gül kurusu, atlastandır.Yedi hazineli bir kapılı çadır eteği düz bırakılmıştır
Kaynak: Nurhan ATASOY,“Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları”Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.150

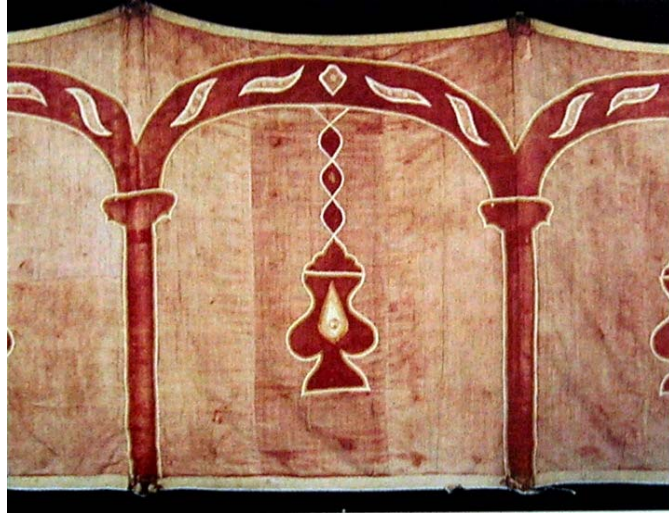


Fotoğraf 37: Mimari çıkışlı kemerler, sütunlar, sütun başlıkları mimari unsurları yansıtmaktadır.
Kaynak: Nurhan ATASOY,“Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları”Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.79

* **Revak** : sırtı bağlı bulunduğu binaya dayalı, ön cephesi açık, üstü örtülü ve örtüsü sütunlarla ya da payelerle taşınan mekana verilen ad.

⁹¹ Atasoy.a.g.e.s.79

Bahsi geçen çadır örneğini şöyle betimleyebiliriz: Beyaz sütun başlıkları aşağıdan yukarıya doğru üçgenlerle genişler. Kemerlerin arasındaki duvarı temsil eden kısım kırmızı bezden, kemerlerin arası ise bakır pası yeşili, yani jengari renkli bezdendir. Kemerlerin ortasından aşağı sarkan zincirlerin ucunda kandiller asılıdır, kemerleri taş örme olmasa da, buna benzer revak görünümünde bir de *zokak** vardır. Çadırların mimari kökenlerini gösteren bu zokakta kemerleri oluşturan renkli taş görüntülerinin yerini süsleme elemanları almıştır.



Fotoğraf 38: Çadır duvarlarının iç kısmı (zokak) mimari etki ile desenlendirilmiştir

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’ Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.79

Burada, iki ayrı tonda koyu kırmızı sütun ve ortasından kandil sarkan kemerler kullanılmıştır. Çadır Sayebanında, kemer, sütun ve sütun başlığı formunun, içleri, mavimsi bir zemin üzerine çiçekli işlemeyle tamamen doldurulmuştur. Sütunlar arasında büyük bir vazodan çıkan çiçeği temsil eden şemse deseni ve kartuş vardır. İşlemelerinin bolluğuna rağmen bir çadır eteği de çadırların mimariyle içice olduğunu göstermektedir. Burada kemerlerde demir yerine, ipek kordonla yapılmış parmaklıklı pencereler kullanılmıştır.⁹²

⁹² Atasoy.a.g.e.s.79

* **Zokak:** Padişahların halvetleri, yani geçişleri sırasında halk tarafından görülmemeleri için yolun iki tarafına gerilen bezler hakkında kullanılan bir tabirdir. Duvar şeklinde çekilen bezlerle ancak hünkârla maiyetinin geçebileceği bir yol meydana geldiği için bezlere bu ad verilmiştir.

Osmanlı Çadırını Oluştururan ana parçalar, çadır iskeleti ve kolanları ise; Çadırlar iki kat kumaştan yapılmıştır. Dış kumaş, üzerine çadırın bütün yükünü taşıyacak olan kolanların dikildiği bölümdür, ipler gerildiğinde bu kuvvete dayanabilen kalın ve sağlam kısmı oluşturur. Dış kumaş çuha olduğunda çadırın içini de sıcak tutar. Çadır için, daha çok çadır bezi diye isimlendirilen, kanvas tipi sert bir kumaş seçilmiştir.

Dış kumaşın parçalarının birleşme yerleri boydan boya kolanla kuvvetlendirilmektedir. Ayrıca, daha kolay gerilebilsin diye dikdörtgen parçaların karşılıklı köşeleri arasından çaprazlamasına da kolanlar dikilirdi. Günümüze gelmiş çadırlarda kumaşların her yanında yıpranmalara rastlanmaktadır. Hint kenevirinden dokunmuş olan kolanlar daha sağlam kalmışlardır.

Osmanlı çadırında, kumaşın gerileceği ve zorlanacağı yerler boydan boya kolanlarla desteklenmekte ve iplerin çadıra bağlandığı yerlere de kolan ve kösele parçaları gibi ek malzeme dikilerek, kumaşın zarar görmesi ve yıpratılması önlenmektedir.⁹³



Fotoğraf 39: Kolanlar çadırın iskeletidir. Mimaride yapıyı taşıyan elemanların yerini çadırda kolanlar almıştır. Bütün bağlantılar, germeler kolanlar üzerinden yapılır. Üzerlerine dikilmiş kösele parçaları kuvvetli olan kolanları daha da güçlendirir.

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.80

⁹³ Atasoy.a.g.e.s.80



Fotoğraf 40: Tek direkli çadırın tepesi ve dış kumaşına dikilmiş köseleli kolanlar
Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000,
İstanbul. S.86



Fotoğraf 41: Tek direkli çadırın sayebanının dışında jengarinin* iç kısmına dikilirdi ve bu kolanlar
çekilme ve gerilme kuvvetlerine karşı çadırı korurlar
Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000,
İstanbul. S.80

Hazine, Hazine’ler ‘‘çadır eteği’’ni yani çadırın duvarlarını oluşturan kısımların birimidir ve çadırların büyüklükleri, bir pano anlamına gelen ‘‘hazine’’ sayılarına göre değişir. 10 hazineli, 20 hazineli, 24 hazinelidir. Hazinelerin en ve boylarının standart bir ölçüde olduğu düşünülse de bunlar çadırdan çadıra değişmektedir. Hazinelerin yüksekliği genellikle insan boyunu geçmektedir.⁹⁴

⁹⁴ Atasoy.a.g.e.s.80

Hazinenin genişlikleri de üretilen kumaşın enine göre olmaktadır. Çadır etekleri, bir yapının sütunlarını birleştiren kemerlerden oluşmaktadır. Mimariden farklı olarak, kemerler sadece desen şeklindedir.

Kaynaklarda çadırların yapımından ziyade, “inşa edilmesi” diye bahsedilmekte ve çadırlar bezden birer mimari olgu oluşturmaktadır. Mimari yapının aslını ise desenler yansıtmaktadır.



Fotoğraf 42: Çadırların etekleri, yani duvarları hazineler sistemi içinde yapılmıştır. II. Mahmud çadırının kemerli duvarları (hazine) ve penceresi ile içten görünümü.

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.81

Çadır Eteğinde, kemerli mimari elemanlar formları zamanla değişime uğrasa da hep devam etmiştir. Sütün başlığında araları birleştiren kemerler, süslemeyi zenginleştirmek için değiştirilmiştir. Kemer içlerini de çiçekler ve çiçekli büyük vazolar doldurmaktadır. Çadırın içindeki bu süslemeler duvarlarda, zengin desenli çini panolarla kaplı bir görünüm sağlamıştır.⁹⁵

⁹⁵ Atasoy.a.g.e.s.81



Fotoğraf 43: Çadır süsleme üslubundaki gelişmeler, hazinelerin sütun, sütun, başlıkları ve kemerlerini zor tanınacak hale getirmiştir

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’ Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.82

Kazıklı Çadır Eteği, Kaynaklarda, kazıklı çadırın eteği ‘‘yüz adet cemşir tokmak ve dört bin adet kızılıcık kazığı’’ sözü ile geçer. Kızılıcık kazıklarsa, kızılıcık ağacından yapılmış, cemşir tokmağı şimşir düğmelerdendir. Sütunlarla hazinelerin yan yana bulunduğu yerde, değişik renkli kumaşlar applike olarak işlenmiştir. Çadırın duvarları kazıklarla dikleştirilmektedir. Bu kazıklar sütunların işlendiği bezin altında, hazinelerin yan yana geldiği yerde, yuva içine sokulmuşlardır.

Çadır Tepesi ve Çadır Eteğine Bağlanması, Çadırların yapıları tek ve çok direkli, konik, kırma çatılı ve çadırların süslemeleri, çatısıyla, duvarıyla tepe eteği ile bir bütün oluşturacak şekilde tasarlanmıştır. Çadır eteği duvarların hazinelerinin üst kenar uzunlukları, çadır çatısının, alt kenar uzunluğu kadardır. Tepe hazineleri, etek hazinelerini uzunluk ve sayı bakımından eşittir. Çadır tepeleri, çadır eteğindeki

hazine sayısı kadar bölünmüştür. Tek direklilerde kesilmiş üçgen parçalardan oluşan bölmeler, desenle dıştan belirtilmiştir.⁹⁶



Fotoğraf 44: Çadır eteği ile tepesi birlikte tasarlanmıştır ve uyum içindedir. Çadırın eteğiyle tepesi birbirine, eteğin üst kenarındaki düğmelerin tepenin alt kenarındaki iliklere geçirilmesi yoluyla bağlanır

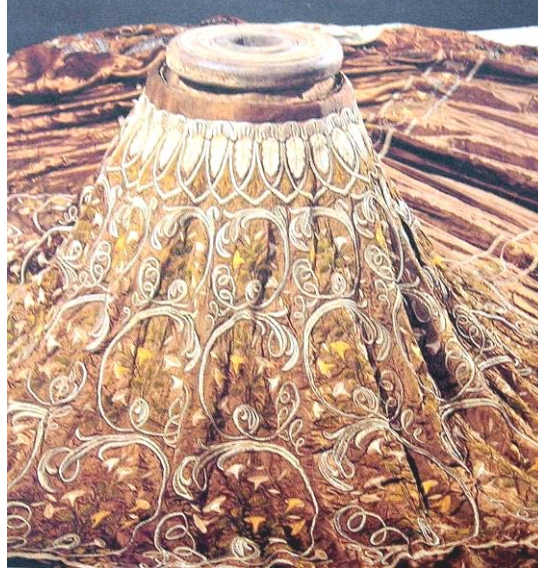
Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.83

Çift direkli veya çok direkli çadırlarda ise, tepenin iç yapısı, süsleme düzeni açısından çadır eteğine uygun şekilde tasarlanmaktadır. Çadırın uzun kenarı boyunca etek hazinelerinde küçük boyutta süslemeler yer alır. Bazı dar veya geniş bordürlerde, iki direk arasında tam ortada bordur süslemeleri, yıldız motifleri kullanılmıştır. Çadır tepesi ve eteği ilik ve düğme sistemiyle birbirine bağlanır. İlikler sağlam iplerden, düğmeler uzun tahtalardan yapılmaktadır.

İpten yapılmış olan ilikler, tepenin alt kenarında iki kat pervazın arasındaki kolana, çadır eteğindeki hazinelerin üst kısmındaki düğmelerin adedi kadar karşılıklı olarak dikilmiştir. Bunlarla düğmeler birbirine geçirildiğinde, iç pervaz çadırın içine doğru sarkar, dış pervaz da dışa doğru sarkarak etekle tepenin düğmelerle birbirine

⁹⁶ Atasoy.a.g.e.s.83

bağlandığı yeri gizlemektedir. Çadır ipleri, çadırın etrafında yere çakılmış ağaçtan veya demirden küçük kazıklara bağlanarak gerilir. Çadır eteğinin hazineleri kazıklı ise, bunların alt kısımları toprağın altına geçirilir.⁹⁷



Fotoğraf 45: Tek direkli çadır direkleri tepede bazen kösele ile kuvvetlendirilmiş, bazen tahta bir ağırşakla desteklenmiş deliğe oturur. Burada tersine çevrilmiş tek direkli bir çadır ağırşacı görülmektedir

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.84



Fotoğraf 46: 17.yüzyıl iki direkli oniki hazineli çadır.Dışı jengari kirpas, içi kırmızı bogasi,kıvırtma oturtma ve şemse motifi ile süslenmiştir. Milli Müze Krakow

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.247

⁹⁷ Atasoy.a.g.e.s,84



Fotoğraf 47: 17.yüzyıl İki direkli germe on iki hazineli çadır.Esterhazi koleksiyonuna girmiştir, Dışı jengari kirpas içi kırmızı bogasidir.Şemse,mihraplı süsüleme, kıvrırma oturtma yapılmıştır.Kemerler sütunlar şemse içleri çiçek motifleriyle oluşturulmuştur

Kaynak: Nurhan ATASOY,“Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları”Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.276

Hazineler kazıksız yani “germe çadır” ise, bu tür aşağıya doğru genişlediğinden iplerle gerilir. Bu da çadırın döşeme alanını büyütür ve çadıra meyilli bir duvar oluşturur. Çadır eteğinin alt kısmında üst pervazın eşi bir pervaz daha yer alır.⁹⁸

Bu da “çadır tozluğu” olarak adlandırılır ve “çadırın alt kısımları ensizce bir etek kısmının iç kısmına dikili bezin toprakla örtülerek” kapatılır. Çadırlar incelendiğinde, alt pervazların toprakla örtüldüklerini gösteren bir kirlenme ve yıpranma görülmemektedir.⁹⁹ Bu kısımlar bir miktar toprağın altına gömülecek şekilde toprakla örtülür. Bu çadır içini zararlı haşerelere karşı korumak amaçlı ve de soğuk havanın içeri girmesini önleyici bir çözüm olmaktadır.

⁹⁸ Arseven, a.g.e. 359

⁹⁹ Atasoy.a.g.e.s,84



Fotoğraf 48 : Kolan üzerine dikilmiş ipten ilıklar

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’ Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.86

İlik ve düğmelerin dikildikleri yerlerde gerilme olduğundan, buralara ayrı destekleme parçaları konulmuştur. İlikler ve düğmeler sağlam yapılmıştır.

Çadır veya sayeban direklerinin oturduğu yerlerdeki kumaşlar gerilme ve ağırlık nedeniyle kolaylıkla yırtılıp açılabilceğinden, bu kısımlar gayet iyi desteklenmiştir. En çok rastlanan destek malzemesi, ‘‘gavsale’’ adında bir kösele ve tahtadır.

Tek direkli çadırların çoğunun tepesinde ‘‘ağırsak’’ denilen, ortasında çadır direğinin oturduğu bir delik olan yuvarlak tahta bulunur. Bu tahta otuz santimi geçtiğinde çadırın konik tepesinin sivriliği kesilip düzeltilmektedir. Minyatürlerde bu görüntüde birçok çadır örneği bulunmaktadır.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Atasoy.a.g.e.s,86



Fotoğraf 49: Sefer sırasında kurulan ordu pazarı; Nusretname, 1584

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı adırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.86

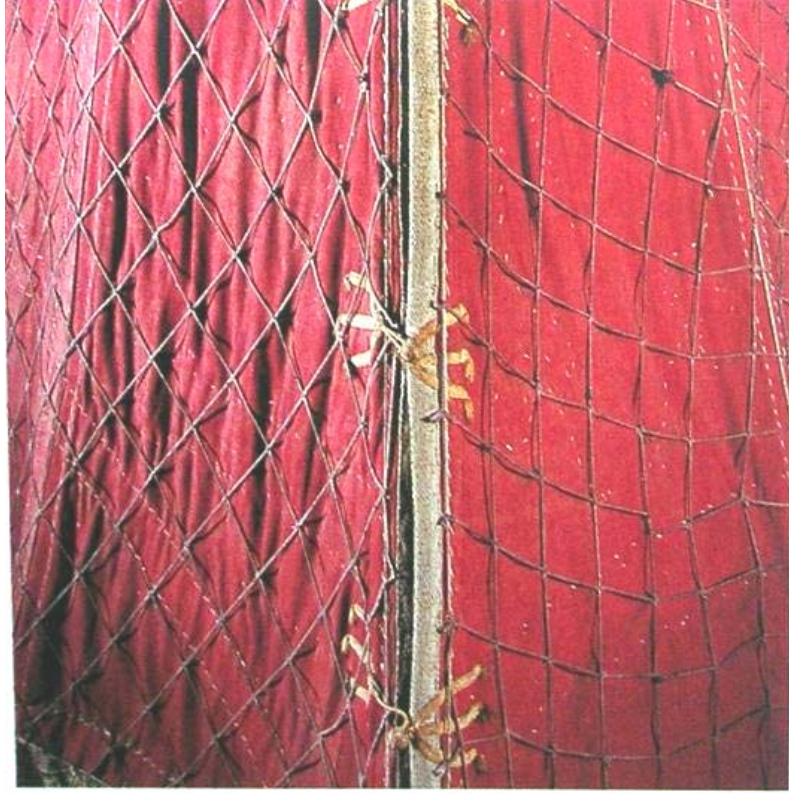
adır Kapıları, adır eteğinde yani duvarındaki hazinelerin birbirlerine kavuştukları yerdeki açıklık kapı olarak kullanılmaktadır. Kapı açık kalması istendiğinde, perde gibi iki yana toplanabilirdi. 16-18. yüzyıl minyatürlerinde bu şekilde birçok çadır görülür. Kapı işlemleri daha sade olan çadırlarda etekler, çadır bezinden hazırlanmış şeritlerle iki yana bağlanarak açık tutulmaktadır. Özenle yapılmış olanlarında, çadır eteğinde bir hazine kapısı da uygulanmaktadır.¹⁰¹



Fotoğraf 50 : adır eteğinin iki kenara toplanıp bağlarla tutturulan basit kapısı

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı adırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.87

¹⁰¹ Atasoy.a.g.e.s,87

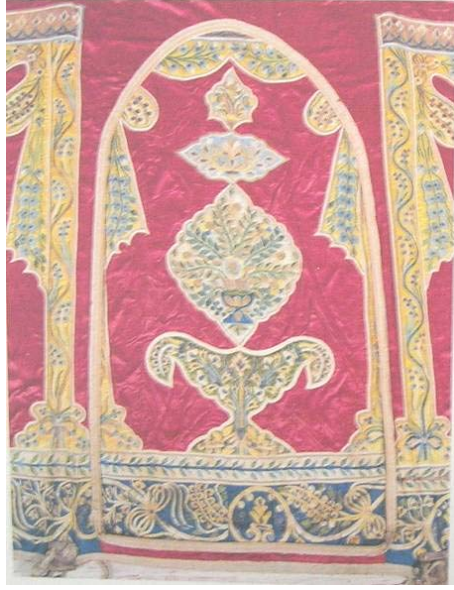


Fotoğraf 51 : II. Mahmud sayebanında arka köşelerdeki gizli kapılar şeritler ve düğmelerle kapatılır
Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000,
İstanbul. S.87

Hazinenin orta kısmı yuvarlak bir kemer gibi kesilip açılır. Bu açıklık, hazinenin üst kenarına dikilir, böylece kapı kanadı ile açılıp kapanırdı. Etrafına kumaş geçirilmiş bu kapı kemerinin altta eşik kısmı mevcuttur. İç tarafından da, kapı kanadı yerini tutan bir perde, üst kenarından dikilmiştir. Kapı kanadına konulmuş düğme ilikle kapatılmaktadır.¹⁰²

Çadırlardaki kapı kemerleri sivri oval yapıdadır. Hazinelerdeki süsleme kapı kanadında da bu aynen devam eder. Bütün bu türdeki kapıların alt kenarlarında rastladığımız iki ayrı renkte verevine yerleştirilmiş parçalardan oluşan pervaz bulunmaktadır.

¹⁰² Atasoy.a.g.e.s,87



Fotoğraf 52: Kemer şeklinde açılmış bir kapı. Yukarı rulo halinde toplanarak açılan kapı kanadı çadır eteğindeki süslemeyi devam ettirir

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı adırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.88



Fotoğraf 53: Hazinelelerden biri, kenarlarda 10-12 cm genişlikte bir kısım bırakılarak köşelerden hafif yuvarlatılarak açılmış, içten ve üstten çadır eteğine dikili kanatla kapı yapılmıştır

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı adırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.88

18. ve 19. yüzyıl çadırlarında ise; kapı kemerinin sadece köşeleri hafifçe yuvarlatılmıştır. Kapı kanadında diğer hazinelerin süslemeleri tekrarlanmıştır.

Hazinelerin düz olduğu sadece sütun üstlerinde işlemlerin olduğu görülür. 19. yüzyıl ortalarına ait çadırlarda kapı kemerlerinin dört köşesinde de yuvarlatmalar uygulanmıştır. Kapı kanatları, hazineler gibi düz bırakılmıştır. Kapı kanadının alt kenarlarında geleneksel iki renkli pervaz yer almaktadır.

Yazılı kaynaklarda, kırmızı bogasiden yapılmış, kandilli bir çadır eteğinde kemer açıklığı biraz daha farklıdır ve yuvarlak biçimlidir; içteki kapı kanadında hazinelerdeki kandilli deseni aynen devam etmiştir. Bir başka kapı kemeri, özellikle germeli çadırlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu kemer çeşidi, çadır eteklerinin önde birbirlerine kavuşma alanıyla oluşturulmuştur. Çadırların sağ ve sol eteklerinin üst uçları bir kemerin yarısı biçiminde uzantıya sahiptir ve çadırın tepesine bağlandıklarında bir kemerle birleştirilir.

Hazine içine oturtulmuş kapıların etrafındaki kemerin çerçevesi 5-8 cm genişliğindedir, Kapı açıklık ölçüleri ise; 215x108, 210x115, 90x225, 90x228, 106x200, 109x202, 107x200 cm'dir.

Kaynaklardan anlaşıldığına göre, arka kapılar ön kapılar gibi değildir. Bunlar arka tarafta, çadırın etek parçaları üst üste binecek şekilde genişletilerek gizlenmiştir. Zokak uçları birbiri üstüne binecekmiş gibi getirilip aralarında koridor gibi açıklık bırakılarak bir giriş oluşturulmaktadır.

Minyatürlerde gördüğümüz örneklerde çadır eteğinde iki ucu birleşmeden açık kalacak şekilde bırakılmıştır. Zokağın çevrelediği alanın hemen içinde, törenler sırasında dışarıya açılan çadır bulunmakta ve bu genellikle sayebanlı olmaktadır.¹⁰³

Çadırda mimari eleman olarak pencere de kullanılır. Pencere içinde yaşanan yerden dünyaya açılma arzusunun simgesidir. Ayrıca hava ve ışık almak için de pencerelere ihtiyaç duyulmuştur. İşlemeli çadır penceresi, süslemeleri açısından diğer pencerelerden farklıdır. Hemen hemen bütün pencerelere özel olarak bir çerçeve süslemesi işlenmiştir. Pencerelerin boyutları çadırların büyüklüklerine göre değişmektedir. Ölçüleri 38x43, 39x45, 38x47 ve 40x45 cm'dir.

Osmanlı mimarisinde belirli yapıların pencerelerinde görülen demir parmaklıklar ve birleşim yerlerindeki lokmalar, çadır pencerelerinin hepsinde yer

¹⁰³ Atasoy.a.g.e.s,88-89

almaktadır. Çadır parmaklıkları ipek ve gümüş ile altınla iplikten örülmüş kordonlardan yapılmıştır. Pencere kumaşlarında mimariden daha çok değişiklik yapılabildiği için bazı fantezilere de yer verilebilmiş ve bazılarında sistem diyagonal yapıda tasarlanmıştır. Pencere perdeleri genellikle dışarıdan olup içteki süslemeyi tamamlamaktadır. Basit desenli ya da düz ipekli kumaştan dikilmiştir. Pencere, hazinelerde yer alır. Bazen aralıklı, bazen yan yana iki veya üç hazineye yerleştirilmiştir. Pencerenin üst kenarı dikilir ve genellikle aşağıdan yukarıya rulo yapılarak üzerindeki küçük düğmeye tutturulmaktadır. Kapatıldığı zaman da açılmaması için aynı işlem yapılır. Mimarideki yeni üslûpların etkisi çadırların pencere biçimlerindeki uygulamalarında görülebilmektedir. Özellikle Sultan II. Mahmud döneminde oval ve güneş ışınları yuvarlak pencerelerde görülmektedir.¹⁰⁴



Fotoğraf 54: Pencerelerin biçimleri devrim modasına ve zevkine göre çadırda da değişmiştir
Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000,
İstanbul. S.90

¹⁰⁴ Atasoy.a.g.e.s,91

2.3. OSMANLI SARAY ÇADIRLARININ TÜRLERİ VE ÖZELLİKLERİ

- **Otağ-ı Hümayun-Padişah Çadırı - Hünkâr Çadırı**

Türk çadırları içinde en gelişmiş çadır türü, Otağ-ı Hümayun adı verilen sultan çadırlarıdır.¹⁰⁵ Padişahın sefer sırasında yatıp kalktığı başkumandanlık karargâhı olarak kullandığı, savaş divanının toplandığı, gezici saray büyüklüğünde, pek çok daireden oluşan çok direkli kırmızı çadırıdır. Sultan dışında yalnızca en büyük dini yetkili “Şeyhü'l-İslam”, vezirler ve büyük eyaletlerin yöneticileri olan “Beylerbeyi” kırmızı kumaştan yapılan bu çadırda oturma hakkına sahiptir¹⁰⁶

Ulaşılabilen kaynaklarda Hünkâr çadırı , barış zamanında, padişahın yazlığa veya uzak bir yere gidişinde kullanılırdı. Sultan çadırları daima çevreyi en iyi şekilde gören küçük bir tepenin üzerine kurulmaktadır. Çadırın kurulduğu yer aynı zamanda sultanın en üst rütbede bulunduğunu vurgulamaktadır. Sultan çadırının boyutları ve dış süslemeleri ile diğer çadırlardan üstün olduğunu göstermek zorundadır. Sultanın sefer çadırları çift olup, biri kullanılırken diğeri bir sonraki menzilde kurularak padişaha hazır bekletilirdi. Padişah çadırın kurulup toplanması ile görevli olanlara saray teşkilatında “ÇADIR MEHTERLERİ” veya “HAYME MEHTERLERİ” denirdi. Çadır, bir meslek kolu oluşturuyordu.

Bahsi geçen çadırların içi bölmelerle ayrılmış iç içe iki çadır şeklindedir. Sultan çadırlarında, padişahın oturduğu kısmın etrafında perdeler ile ayrılmış bir gezinti yeri bulunmaktadır ve burada nöbetçiler ve savaşçılar beklemektedir.

Padişah çadırının duvar ve tavanları iki kat kumaştan olup, pencereleri bulunmaktadır. İçi toprak zemin üzerine hasır ve keçeler ile döşenmektedir.¹⁰⁷ Üzerine kürk halı serilir, kenarlara, kolay kurulup sökülebilen oymalı, süslü ağaçtan yapılmış sedir ve divanlar yerleştirilir. Divan üzerlerine şilteler, yataklar serilir, özel nakışlı kumaşlarla örtülür. Kışın çadırın içi süslü mangallarla ısıtılmıştır. Duvarlara işlemeli kumaşlar ve ince halılar, geceleri ışık vermesi için de altın ve gümüş şamdanlar asılmıştır.

¹⁰⁵ Nicora BELDİÇEANU. **XVI Yüzyıl Osmanlı Devletinde Tımar**, Çev: Mehmet Ali KILIÇBAY. (Teori Yayınları Ankara 1985). s. 94-98

¹⁰⁶ **Türk Ansiklopedisi**. *Çadır* Cilt No: IX (Millî Eğitim Basımevi Ankara: 1963, s.315.

¹⁰⁷ Onuk.a.g.e.s.40

Bu çadırlar önceleri, “YURT”, “TOPAK EV” veya “KUBBE ÇADIR” denilen, duvarları kafes şeklinde yapılmış panolardan oluşmaktadır. Dokumacılığın ilerlemesi ile özellikle XVII. yüzyıldan itibaren Karaçadır, biçiminde, iki veya üç direkli büyük ve geniş çadırlar yapılmaya başlanmıştır. Bu tip padişah çadırları alt kısmı pamuk veya kendir ipliğinden su geçirmeyecek şekilde dokunmaktadır. Çadırın üzerine de ikinci kat olarak kırmızı ipekten renkli şerit ve sırma ile işlenmiş, saçaklarla süslenmiş kumaşlar yapılmaktadır.¹⁰⁸

Şeyhü'l-İslam, vezirler, beylerbeyi ve şehzade çadırları da kırmızı kumaştan yapılmıştır.¹⁰⁹ Avrupalıların hayret ve hayranlıkla izledikleri bu saray büyüklüğündeki otağlar, İslam öncesi Türk hakanlarından beri devam ettirilen bir geleneğe dayanmaktadır.¹¹⁰

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde görkemli otağlardan bir örneği şöyle anlatmaktadır; Avusturya-Almanya İmparatoru sarı üstüne, sarı yaldızlı nakışlı otağ'ı görünce hayran kalmış, konuklarına bu otağda ziyafet vermek istediğini belirterek, otağın derhal bahçesine kurulmasını emretmişti. Ancak otağın 564.52 kg. ağırlıktaki direkleri ve 282 kg. ağırlıktaki orta direği rüzgardan uçarak, otağ kurmasını bilmeyen kralın yedi adamının ölümüne ve pek çok adamın yaralanmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine paşanın, çadır mehter başısını gönderip çok kısa zamanda otağ'ı kurduttuğu belirtilmektedir. Böylece, otağın büyüklüğü ile birlikte, çadır kurucularının bu konudaki ustalıkları da anlaşılmaktadır.¹¹¹

Seferde padişah otağı ve hemen ona bitişik olarak kurulan divan çadırı arasında bir geçit çadır daha olmaktadır. Padişah buradan divan toplantılarını dinlemektedir. Bu ek çadırın karşısında bir geçit ile Otağ'ı Hümayuna bitişik başka çadırda Hazine-i Hümayun bulunmaktadır.

¹⁰⁸ Arseven.**a.g.e.s.** 358

¹⁰⁹ Meydan Larousse. **a.g.e.**, s. 120.

¹¹⁰ Türk Ansiklopedisi, **a.g.e.**, s. 316

¹¹¹ Onuk.**a.g.e.s.**41

- **Otağ-ı Asafı, Paşa Çadırı, Divan Çadırı**

Çok geniş bir alana oturtulmuş birkaç direkli, padişah çadırları gibi içi, dışı nakışlı sayebanlar ile süslü duvar ve tavanları iki kat kumaştan yapılmış, pencereleri ve perdeleri bulunan muhteşem bir çadırıdır. Vezirlere mahsus çadırlardır. Etrafı çadır bezinden yapılmış bir perde ile örtülerek içeri girilmesi hatta görülmesi yasak olan bir meydan hâlinde olup ara bir çadırı padişah çadırına bağlantılıdır.¹¹²Bu çadırda sadrazam ve sardar-ı ekremler (başkumandanlar) toplantı yaparlar, resmî kabulde bulunurlardı. Savaş görüşmelerinin planları yapılmakta, ziyafetler verilmekte, devlet adamları burada kabul edilmektedir.

Diğer Çadır Türlerini açıklamak gerekirse,

Halvet Çadırı, Sadrazamın şahsına mahsustu. Padişah çadırında olduğu gibi bu çadırlar da soğuk havalara karşı tok, kalın, sırma işlemeli bezden yapılırdı. İçerinin dıştan görünmemesi için etrafına çevrilen dış etekliğin (zokak) önünde bir de kapısı bulunurdu.¹¹³

Sokaklı Çadır, ‘Perdeli Çadır’, İpler ve bezlerden meydana gelen perdeli çadır, sefer sırasında sancakbeyinin barınağı görevini yapmaktadır.

Çadır-ı Hazine, Hazine çadırı, sancak beyinin sefer sırasında savaş hâzinelerini muhafaza ettiği çadırıdır.

Kurba Çadır, Hamam Çadırı: Kurba ismi verilen çadır aynı zamanda hamam olarak da kullanılmaktadır.

Hastahane Çadır, İçerisi değişik bölmelere ayrılmış, hastalara mahsus çadırlardır.

Kılar Çadırı,Çadır-ı Kil-ar: Sefer sırasında yiyecek stoklarının saklanması için kullanılır.

Çadır-ı Saraçhane,Eyer ve deri işlerinin yapıldığı çadırıdır.

¹¹² Onuk.a.g.e.s.42

¹¹³ Arseven.a.g.e. s. 359

Çadır-ı Matbah, Mutfak Çadır, Mutfak için yapılmış çadırır.

Çile Çadırı, Ceza Çadırı, Cezalı askerler için kullanılan hapisane ve çile çadırlarıdır.

Muhtelif Sınıf Asker Çadırları ise; Kapıkulu, piyade ve benzeri sınıf askerlerin yatmaları ve dinlenmeleri için kullanılan, birbirinin aynı yapıda olan çadırlardır. Süvari askerlerine mahsus ve içlerinde kılıç, mızrak, gibi silahlar ile koşum takımlarını muhafaza edebilecekleri bölümler bulunur.

Ulaşılabilen kaynaklarda çadır türleri şöyle sıralanabilir. “Kapalı Memşa” (Hela Çadırı) “Tepeli Memşa” (Kapalı Memşa) “Tenteli Memşa”, “Tepeli Çeşme Çadırı”, “Açık Çeşme Çadırı”, “Kubbe Çadırı”, “İbadet Çadırı”, “Gizli Görüşme Çadırı”.¹¹⁴ Ayrıca “ıdam çadırı, banyo çadırı,hayvan ahır çadırı,” mevcut bilgiler aradındadır.

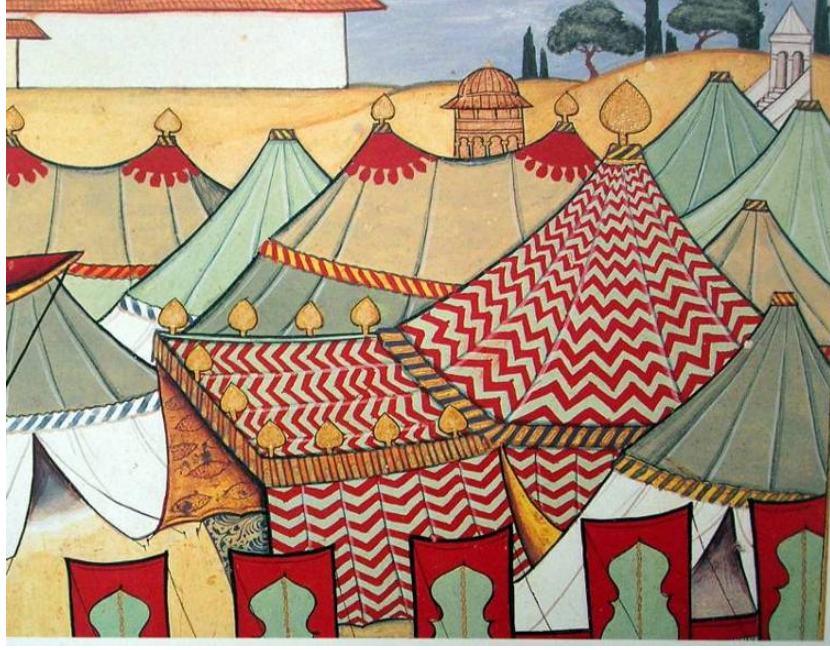
• Sayeban

Ulaşılabilen bazı kaynaklarda “günlük” adındadır ve çoğunlukla sayeban olarak geçen gölgeliklerin çeşitli şekilleri vardır. Çeşitli nedenlerle bazı kabuller ve törenler için çadırın önünde yapılmaktadır. Bu açıdan, oturanın başı üzerinde bir gölgelik olması ve o kişinin bir sahne dekoru içerisinde yer alması amacıyla gerekli olmaktadır. Bu amaçla sayeban tiplerinden birisi, doğrudan çadırın önünde ve ona bağlı olmaktadır.¹¹⁵

Bunun örnekleri, Sultan III. Mehmed’i otağ-ı hümayununu gösteren minyatürde ve *III. Ahmed Surname-si*’nin birçok minyatüründe görülmektedir.

¹¹⁴ Onuk.a.g.e., s.44

¹¹⁵ Atasoy.a.g.e.s.,92

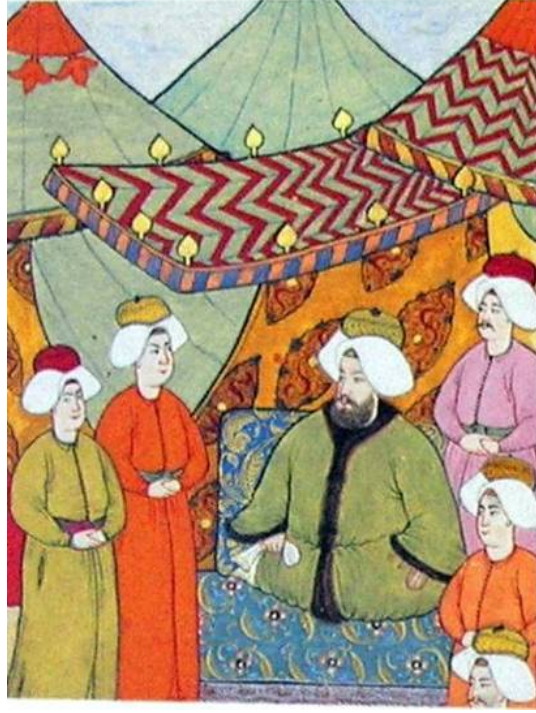


Fotoğraf 55 : Hava şartlarına göre sayebanın iki kenarına tozluklar eklenebiliyordu. ///. *Ahmed Surnamesi* Bazı çadırlar seyebanlı olarak yapılmışlardır

Kaynak :Nurhan ATASOY,“Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları”Cilt Basım Ciltevi,ilk basım 2000, İstanbul. S.94

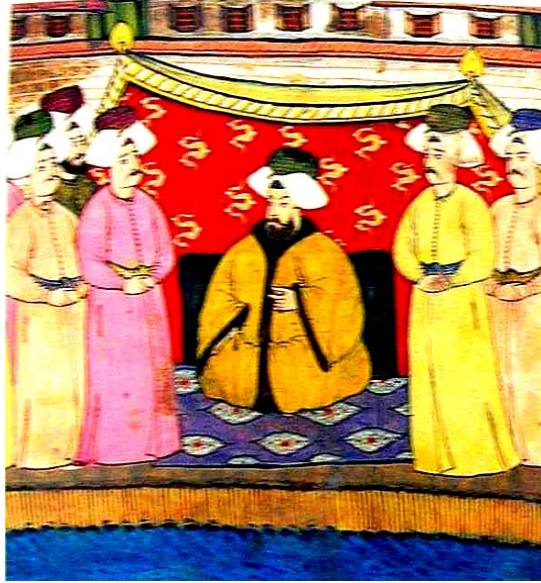
Bunlarda çadırın ön kısmına geniş bir gölgelik dikilmiştir. Bu gölgeğin iki köşesi bir direğe oturtulup iple gerilir. Böylece çadırın kısa taraflarından biri tamamen açık kalmaktadır. Sayeban, geceleri veya gerek olmadığı zamanlarda indirilip kapatılabilir, böylece kapı vazifesi de görmektedir. İki yandan aşağıya genişleyerek inen tozluklar üst üste getirilerek kapatıldığında, çadırın içi rüzgâr ve tozdan korunabilmekteydi.¹¹⁶

¹¹⁶ Atasoy.a.g.e.s.,92



Fotoğraf 56 : III,Ahmed 1720 sünnet düğünü şenliklerini Okmeydanı'nda çadırının önündeki sayebanın altında oturarak izlemiştir

Kaynak: Nurhan ATASOY,“Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları”Cilt Basım Ciltevi,ilk basım 2000, İstanbul. S.94



Fotoğraf 57: Sayeban seyir için çeşitli yerlere kurulurdu. III. Ahmed su eğlencelerini de bir sayebandan izlemişti

Kaynak: Nurhan ATASOY,“Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları”Cilt Basım Ciltevi,ilk basım 2000, İstanbul. S.95

Ayrıca minyatürlerden, sayebanların ön kısmına çadır eteği yüksekliğinde perde gerildiği ve bu şekilde çadırın içinin mahremiyetinin korunduğu görülmektedir. Bu arada sayebanların iki yan kenarındaki iç ve dış pervazların arasında bulunan ilikler de, gerektiğinde sayebanın iki yanının ek parçalar konularak kapatılabildiğini ve tam bir eyvan haline sokulabildiğini göstermektedir. Kaynaklarda III. Ahmed Surmamesi'nde iki kenarı kapatılmış sayeban ayrıntısı bulunmaktadır. Oda biçiminde, üç yanı kapalı, önünde ayrıca dışa taşan ve iki ön, iki arka köşesinden direklere oturan sayebanların genellikle önleri yüksek, arkaları daha alçaktır.¹¹⁷



Fotoğraf 58: 18.yy. Seyeban dışı jengari içi, kırmızı bogasi madalyon desenlidir.

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.207

¹¹⁷ Atasoy.a.g.e.s.,94

Bu tip sayebanın tozluklar eklenerek de kullanıldığı Topkapı Sarayı'ndaki sayeban örneğinden de görebilir. Sayeban, idareye yakın ana parçanın iki yanındaki üçgen tozluklarla, çatısı meyilli, önü açık küçük bir oda halini almaktadır. Gerektiğinde güneşlik de indirilerek tamamen kapalı bir mekân oluşturulur.¹¹⁸

Adı geçen kaynaklarda 19. yüzyıl büyük çadırlarının yerine içleri atlastan, altın telle işlemeli tek direklilerin yapıldığı, altın telle ağır işlemeli sayebanların adedinin arttığı ve boyutlarının büyümüş olduğu bilgilerine ulaşılır. Sayebanlar eskiden olduğu gibi develere yüklenemeyecek kadar ağırlaştığı için, eğlence yerlerine ancak öküz arabalarıyla taşınabilmektedir.¹¹⁹



Fotoğraf 59: İki direkli tozluklu sayeban tozluğun kenarlarındaki yirmi beş düğme bunları ana barçaya bağlar.

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Basım Ciltvi, ilk basım 2000, İstanbul. S.216

¹¹⁸ And.a.g.e.,82.

¹¹⁹ Atasoy.a.g.e.s.,96



Fotoğraf 60: 19.yy Sayeban (gölgelik), dışı jengari kirpas ve içi sarı atlasır.

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı adırları’’Cilt Basım Ciltvi,ilk basım 2000, İstanbul. S.197

Var olan kaynaklardaki bilgilerde sayebanların ne kadar büyüdüğü ulaşılabilen kaynaklarda ‘‘29/58 envanter numaralı sayebanın sadece üst parçası tartılmış ve 330 kg gelmisi’’ bilgisiyle de anlaşılır.. Bu da, sayebanın, askeri seferlere çıkılmadığı bir dönemde sadece keyif amacıyla, çok uzak olmayan, arabalarla gidilebilecek yerlerde kullanıldığını göstermektedir.

Dört direkli gölgelik tipi, yani sadece örtü hâlindeki sayebanlara ise minyatürlerde tören sahnelerinde rastlanır.¹²⁰ Kanuni Sultan Süleyman’ın sefer sırasında ölümü üzerine Belgrad’a gelen Selim’in çadırda tahta çıkış sahnesi buna bir örnektir. Tahta çıkış töreni, tamamen saray düzeni içindeki çadırlarla oluşturulmuş bir sahneyle aktarılmıştır. Minyatürlerde gördüğümüz tipin bu iki örneği Topkapı Sarayı’nda bulunmaktadır. Bu sayeban tipinin karşımıza çıkan bir başka çeşidi dört direğe oturan bir üst parça ve iki kenarında üçgen tozlukları bulunan iki etek parçasından oluşandır. Üst kısımları üçgen değil düzdür. Bu da elimizdeki sayebanın (gölgelik) dört direkli, düz örtülü, fakat iki yanı gerektiğinde kapatılan bir gölgelik olduğunu göstermektedir.¹²¹

¹²⁰ And.a.g.e.,81.

¹²¹Atasoy.a.g.e.s.,96



Fotoğraf 61 : En basit sayebanlardan biri, kareye yakın bir parçayla iki kenardan genişleyerek ileri doğru uzanan iki parçadan oluşmuştu. Bir kenarı yere kadar iner, önde iki direğe oturur ve ön parçası da ileri doğru gerilerek açılır.

Kaynak: Nurhan ATASOY,“Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları”Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.95

• Adalet Kulesi

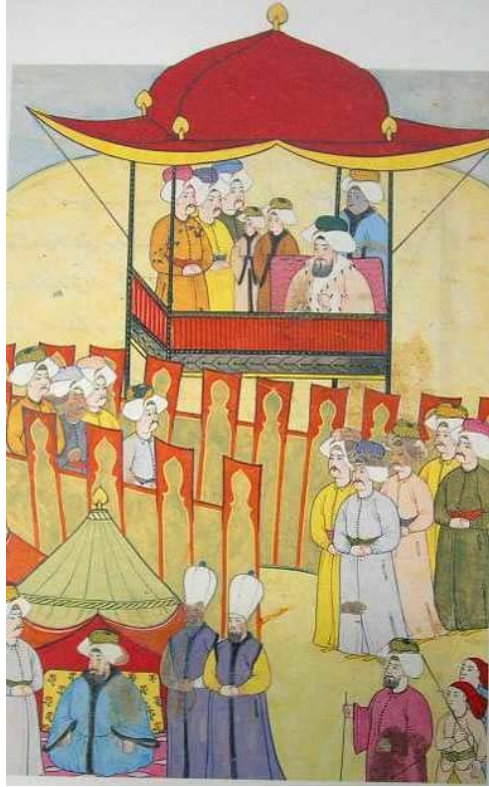
Adalet Kulesi, otağ-ı hümayunların saray mimarisinin bir örneği olduğunu ortaya koyan en göze çarpıcı saray birimidir. Kaynaklara göre Adalet Kulesinin de taht gibi basit bir yapıya sahip, örtülerle güzelleştirilen bir çadırıdır.

Adı geçen kaynaklarda otuz sekiz adet Adalet Kulesi bulunduğu ve bu kulelere “Adalet Kasrı Puşidesi”, “Adalet Kulesi Kasrı Adalet Puşidesi” de denildiği belirtilmektedir. Puşide örtü demektir, “Dışı yeşil çuka, içi mavi kemha, adalet kasrı puşidesi 4 adet, depeleri yokdur”; “dışı kırmızı çuka içi kemha adalet kasrı puşidesi 1 adet, 1 depe 1 etek”; “Yeşil çuka adalet kasrı puşidesi 2 adet, etek 1 adet”tir.

Adalet Kulesi’ni, Peçevi Sultan IV. Murad’ın Bağdat seferi (1637-1047) münasebetiyle anlatır. Peçevi’ nin aktardığına göre, Üsküdar’dan hareket ettikten sonra her gün güzel bir yeşillikte bir çeşme başında veya bir dere kenarında çadırlar ve seyyar bir köşk kurulur. Bu köşkün parçaları birbirine geçmez.¹²² Peçevi bu köşkün gidilen yerde

¹²² Atasoy.a.g.e.s.,97

kurulduğunu, sonra da orada bozularak ilerideki konakta yeniden kurulduğunu överek anlatır. Bu, Adalet Kulesi Kasrı'nın gezici kopyasından başka bir şey değildir. Adalet Kulesi'nin yapısını, yüksekliğini, merdivenlerini, boş halini, sadece bir gözetleme kulesi olmadığını ve Adalet Kulesi Kasrı denilmesinin nedenini, sünnet düğünü şenlikleri sırasında padişahın yanında şehzadeleri ve saraylılarla birlikte tasvir edilen III. Ahmed Sur-namesi minyatürlerinde görülebilir.



Fotoğraf 62 : Otağ-ı hümayun, sarayı örnek alırken adalet kulesiz olamazdı. Bu yüksek minik kasır şenliklerin bir kısmını izlemek için sultana büyük bir rahatlık sunuyordu. Bazen şenlikleri oğulları ile birlikte izlemektedir.

Kaynak: Nurhan ATASOY, "Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları" Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.96

Var olan kaynaklarda, Adalet Kulesi basit ahşap bir yapıdır. Astarlı, bir etekli ve değerli örtülerle döşenerek padişahın kullanımına hazır hale getirildiği anlaşılmaktadır. Bu örtülerin hepsinin dışı çuhadır ve çoğunlukla kırmızıdır. Diğer

görülen renk ise yeşildir.¹²³ Belgelerde yirmi sekiz kırmızıya karşılık on iki yeşil çuhadan söz edilmektedir. Puşidelerin içi ise çoğunlukla kemhadır. Otuz sekiz puşideden, otuz üçünde kemha kullanılmıştır. Bunun yanında ikisinin içi atlas ve diğerinin haredir. İki tanesinin içi ise işlemelidir.

• Zokak

Zokak sözlükte şöyle açıklanmıştır. “Sokak' olarak da geçer. Padişahların halvetleri, yani geçişleri sırasında halk tarafından görülmemeleri için yolun iki tarafına gerilen bezler hakkında kullanılan bir tabirdir. Duvar şeklinde çekilen bezlerle ancak hünkârla maiyetinin geçebileceği bir yol meydana geldiği için bezlere bu ad verilmiştir” Sokaklar halvet-i hümayun vukuunda kullanıldığından, bunlara, ‘halvet-i hümayun sakaldan’ da denilirdi. Süslü olmak maksadıyla parça parça kesilen bezlerden yapılanlara “kandilli sokak”adı verilirdi. “Evliya Çelebi’de ise zokak veya *zokak* geçer.”

Orduya komuta eden Serdar-ı Ekremi’in hizmetlerine tahsis olunan çadırlar ,görünüm olarak son derece zengin ve ihtişamlıdır. Bu kişiler tek bir otağda kalmaz, otağlardan oluşan bir komplekse sahip olurlardı. Bu kompleksin çevresini “Zokak” denilen büyük bir etek zinciri çevirmektedir.¹²⁴

Zokaklar genellikle iki kat kumaştan yapılırdı. Yüzyıllar boyunca zokak yapımında en çok kullanılan malzeme jengârî olmuştur.² Kırmızı bez de jengari gibi dış yüzeyde sıkça kullanılan bir kumaş türüdür. Bundan başka ‘alaca’ya da rastlanır. Otağı veya çadırı çevirmek yerine komşu çadırları birbirinden ayıran ve “mücaverelik” olduğu kaydedilen zokakların yapımında atlas ve daranî kullanıldığı belgelerden öğrenilir.¹²⁵

¹²³ Atasoy.a.g.e.s.,98

¹²⁴ Çürük, Çiçekçiler.a.g.e., s.4

¹²⁵ Atasoy.a.g.e.,s,99



Fotoğraf 63: 17.yy. Jengari kirpas üzerine kırmızı kirpas bogasi,sütun ve kemerler ile zincirden sarkan kandil motifleri kıvrıma oturtma tekniği uygulanmıştır

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.223

Zokaklar yapı bakımından çadır etekleri yani duvarlarından çok farklı değildir. Hemen hemen aynı yükseklikte olup ortalama bir adam boyunu biraz geçer. Zokakların duvarlardan en önemli farkı çadır etekleri gibi üst kısımlarında düğmelerinin olmayışıdır.

Zokakların işleme sütunlarının altında yer alan boru şeklindeki boşluğa (yani bez kovana) kazıklar geçirilirdi. Kazıkların alt uçları hafifçe toprağa sokulurdu. Kösele dikilerek kuvvetlendirilmiş üst uçlarına bağlı çadır iplerinden de yere çakılan küçük kazıklara bağlanarak gerilir ve ayağa dikilirdi.

Ulaşılabilen kaynaklarda 1693 tarihli Enderun-u Hümayun ve Harem-i Hümayun yıllık masraf defterindeki listede zokaklar için 4000 kızılıcık kazığına ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Bu da zokaklarda kızılıcık kazığı kullanıldığını göstermektedir.¹²⁶

Zokaklarda mimari özelliklerde göze çarpar. Hazineserin yan yana getirilişiyile bir kale duvarı gibi uzayıp giden zokakların üzerinde, oturtma tekniği ile değişik kumaşlardan bir mimari motif yaratılmıştır. Bu teknik, araları kemerlerle

¹²⁶ Atasoy.a.g.e.,s,99

bağlanan sütun sıralarıdır. Kemerler ve kemer içleri değişik renkte yapıldığında, bir revak görünümü kazanır.

Bu revak, Askeri Müze'deki zokaklarda çok kuvvetli bir şekilde verilmiştir. Bunlardan birinde kemerler sanki iki ayrı renkte taştan örülmüş gibidir. Diğerinde ise, kemerler ve kemer içleri iki ayrı tonda kırmızı yapılarak derinlik kazandırılmıştır. Kemer içlerine stilize edilmiş bulut motifleri serpiştirilmiştir ve her kemerin içinden zincir ucunda bir kandil sarkmıştır. Dışı ise jengaridir ve aynı motif değişik zıt renklerle tekrarlanmıştır. Belgelerde bu tarz zokaklar kemerlerinden ve "mihraplı", kandillerinden dolayı "kandilli" veya "kandilli mihraplı" şeklinde geçmektedir. Zokakların iç tarafları ise, genellikle mavi veya başka renkte kirpastır.

Zokakların "kale duvarı-sur" gibi bir işlevi olduğu minyatürlerden görülür. Öyle ki, minyatür dilinde bunlar dendanlı yapılmış, kimileri de sanki düz duvarmış gibi beyaz bırakılmıştır. Çadırlar bir zokakla çevrildiği gibi, en önemli ve padişahın özel yaşamıyla ilgili çadırların etrafında da bir başka zokak vardır. Bu zokağın hemen önünde, kapı vazifesi gören bir çadır yer alır ve önündeki sayeban dışarı taşar.

Çadır sayebanlarından içeri girmek sanki sarayın ikinci avlusuna girmek gibidir. Dış zokağın kapısı önüne ise altı tane tuğ dikilmiştir. Hemen sol tarafta Adalet Kasrı yer alır. Ancak resimde, bunun iç zokak alanı içinde mi, yoksa dış ve iç zokaklar arasındaki alanda mı olduğu net değildir. Bunların hepsini çevreleyen iç ve dış zokak arasında yabancı gezginler tarafından sözü edilen koridorlar veya alanlar bulunur ki buralarda da çadırlar vardır. Bütün bunlara ek olarak otağ-ı hümayunun arka kısmında dış zokağın bedeninden dışarı çıkan, yeni bir zokakla çevrili çıkıntıda bir başka avlulu alan meydana getirilmiş ve buraya da çadırlar yerleştirilmiştir. Böylece zokakların yardımıyla âdetâ üçüncü bir avlu yaratılmıştır.¹²⁷

Sultan I. Selim'i dua ederken gösteren 1579-80 tarihli Tarih-i Sutan Süleyman'da ve diğer birçok başka örnekte dendanlı beyaz zokağın girişi önünde, padişahın içinde görüldüğü fadır vardır. ///. *Ahmed Surnamesi*'nde aynı durum vardır, ancak buradaki dendanlı zokak düz duvar görünümünde değil, "kandilli"dir.

¹²⁷ Atasoy.a.g.e.,s,100

• Hizmet Çadırları Matbah Çadırı ” Mutfak Çadırı”

Ulaşılabilen kaynaklarda, “matbah” mutfak görevi yapacak bir çadırıdır.¹²⁸Çadırının kumaşı “nohudi”dir. *Nohudi* bir renktir. Bunu *III. Ahmed Surnamesi*’ sindeki çadırlarda da görülür. Zokaklarla çevrili yüksek çadırların bulunduğu minyatürlü sayfada büyük çadırı çevreleyen jengari kırmızı kandilli zokağın hemen üst kısmında nohudî rengi ile mutfak çadırı dikkati çeker. Germeli mutfak çadırının tepesinde iki direğin arasında bir de siyah bir kısım vardır ki bu, dumanın çıkması için özel yapılmıştır¹²⁹.



Fotoğraf 64 : Mutfak çadırlarından günümüze gelmemişse de minyatürde bulabiliyoruz; Otağlarda sarayda bulunan her çeşit yapının fonksiyonunu taşıyan çadır vardır. Tepede koyu renkli kısım, dumanın çıkmasına yarayan baca fonksiyonlu kısmıdır

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.100

Büyük otağ-ı hümayunda, zokağın hemen iç duvarına bitişik olarak yer alan ve padişahın yiyeceklerinin hazırlandığı mutfak çadırı da diğer mutfak çadırının özelliklerini taşır, Bu da iki direklidir ve tepe kısmında, iki direği arasında koyu renkte bir kısım fark edilmektedir. Belgelerde geçen *matbah çadırları* on iki hazinelidir.

¹²⁸ Onuk.a.g.e.,s.43

¹²⁹ Atasoy.a.g.e.,s,101

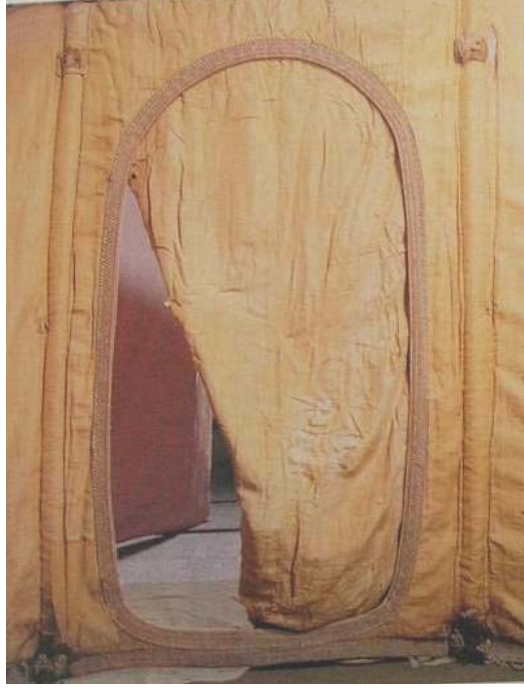
• Hamam Çadırı

Hamam hem dini, hem de sosyal açıdan Türk toplumunun yaşamında çok önemli bir yer tutar. Kaynaklarda gezer saray olan otağ-ı hümayunlarda hamam çadırının bulunması olasıdır. 1658 yılında Edirne'de Mustafa Ağa'nın bile bir hamam çadırı vardı. Bu çadırlar seferler sırasında sosyal yaşam amaçlı olarak kullanılmayacaklarından, pek büyük yapılmamışlardır. Günümüze gelenlerin de çağdaş banyolardan küçük olmadığını belirtmelidir. Kurba ismi de verilen çadır hamam olarakta kullanılmıştır.¹³⁰

Askeri Müze'deki hamam çadırlarından birinin genişliği 105-117 cm arasında değişen, yüksekliği 227 cm ve birisi kapı olmak üzere altı hazinesi vardır, dışı kırmızı çuka, içi beyaz bezdendir. Bir başka hamam çadırı ise, biri kapı olmak üzere, enleri 91-101 cm arasında değişen, 223 cm yükseklikte' altı hazineli, içi yeşil atlas, dışı kırmızı çukadır. Bir üçüncüsünün de yine dışı kırmızı çuka, içi sarı taftadır. Genişlikleri 89-99 cm arasında değişen ve 105 cm yükseklikte altı hazinesi vardır. Çadırların süsü, kapıların alt kenarındaki iki renkli pervazdır. Kapılar iki taraflarından birer ilik düğme ile kapanır.¹³¹

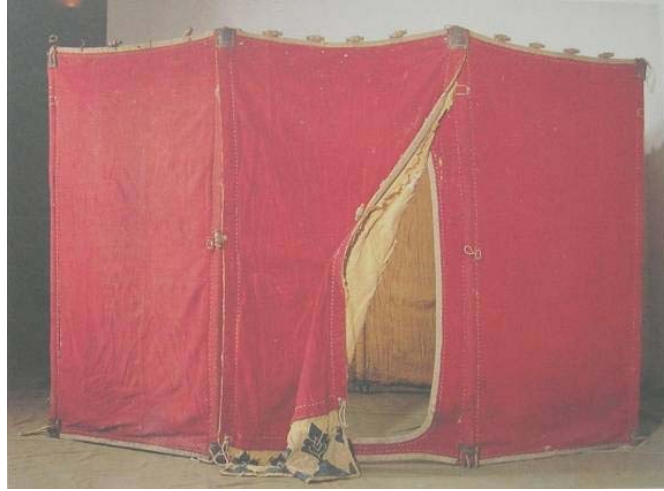
¹³⁰ Onuk.a.g.e.s.43

¹³¹ Atasoy.a.g.e.,s,101-102



Fotoğraf 65: Hamam çadırı nohidi renkli , altı veya sekiz hazineli olarak yapılan içleri bezden veya atlastan yapılmıştır.

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.101



Fotoğraf 66: İcini sıcak tutması için hamam çadırının dışı genelliklele çukadan yapılmıştır

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.101

Stockholm'de Nordiska Museet'de bulunan yalınkat üç çadır parçasından biri, iki yandan aşağıya doğru genişleyen bir parçadır. Tam ortasında bir kapı vardır. Kapı jengari, iki yanındaki duvarlar ise mavidir.

Kemerli kapının içindeki kapı kanadı ana parçaya üstten dikilidir, iki yanı ve altı ile iki duvarın alt kısımlar kırmızı,bej renkli pervazlıdır. Bunun yanında birbirinin eşi iki parçası daha vardır ki bunların birer kenarları düz, diğer kenarları ise aşağı doğru eğik inmektedir. Alt kenarlarında kapılı parçadaki gibi iki renkli pervaz vardır, Meyilli kenarlarında ön parçanın yandaki iliklerinin karşılığı düğmeler bulunmaktadır.

17. yüzyıl hamam çadırlarından birinin kaydında ise beyaz hamam muşambası vardır ve diğerinin de sadece içi mavi renktedir. Görüldüğü gibi hamam çadırların içi çeşitli kumaşlardan yapılmaktadır. Bunların nasıl suya dayanıklı ve su geçirmez hâle getirildiğine ilişkin bilgisi Atasoy'un eserinde geçer. Hamam çadırlarının balmumuyla mumlanması için ödenen ücretten bu iş için balmumunun kullanıldığı anlaşılır. Su geçirmez bakırpası yeşili, yani jengari kirpas, genellikle çadırların dışında kullanılırdı ancak burada yalın kat da olsa böyle bir kirpas tercih edilmiştir.¹³²

21 Mayıs 1675'de Baş Vezir Köprülü Ahmet Paşa, törenle Edirne'deki saraya gitmiş ve askeri müzikle mahrutî padişahlık çadırları kurulmuştur. Bu gezer saraylar bir çoğu yuvarlak, dört köşe, uzun çadırlar olup bunların ucunda büyük altın yıldızlı toplar bulunmaktadır. Kızıl ve yeşil renkte kumaşlarla kaplı direkler tarafından tutulmaktadır. Üzerleri de yağmura karşı balmumlu muşamba kaplıdır. İçleri diba, kadife, atlas kaplanmış kemerli galeri biçiminde olup vazo, seyri motifleri altın ve gümüş ipliklerle işlenmiştir.¹³³

• Hela Çadırı

Sadece saray çevresinin değil, halkın da faydalandığı hela çadırları, Osmanlı çadırlarında yüksek standartlı bir yaşamın hüküm sürmüş olduğunun önemli bir göstergesidir. Hamam gibi hela çadırlarının da varlığı, Türkleri İslam dünyasında ayrıcalıklı bir yere getiren dini uygulamalarındaki saygının bir sonucu olarak da görülebilir.

¹³² Atasoy.a.g.e.,s,102

¹³³ And.a.g.e.s.79

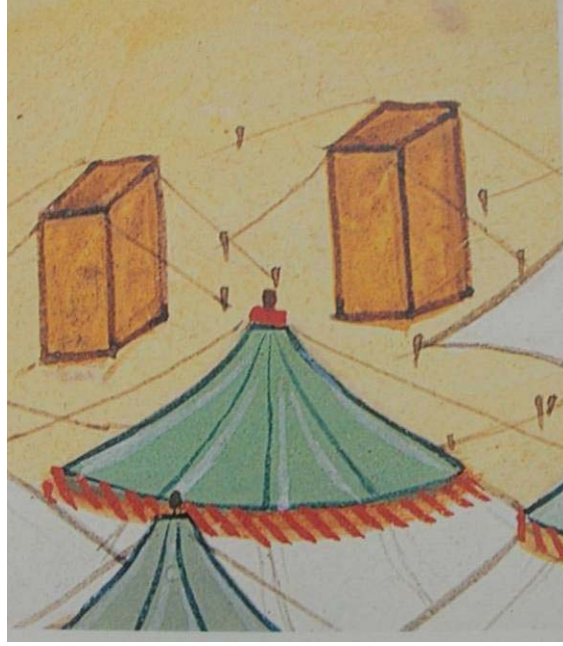
Helalar, yazılı belgelere çeşitli isimlerle girmiştir Memşa, *edephane* ve kenef bunlardan bazılarıdır, incelediğimiz belgelerde “çeşme” adı bunlardan daha yaygın olarak kullanılmaktadır. “Depeli” yani üstü örtülü, açık veya mızrak olarak üç ana hela çadır tipi vardır. Ayrıca gasilhaneye birlikte yan yana olan bir dördüncü tip mevcuttur. En basiti, dört hazinelidir ve dört köşesindeki dört kazıkla bir kare alan oluşturulur. Bir köşedeki açıklık da kapı görevi yapar.

Topkapı Sarayı'nda üzerinde damgası basılı, beyaz patiska bezden yapılmış hela çadırı bulunur. Belgelerdeki toplam sayıları, her ufak çadır grubuna birer tane düşecek kadar çoktur. Kaynaklarda, helaların büyük bölümünün “depeli” (üzeri kapalı) olduğu anlaşılmaktadır; bunlar çoğunlukla “kırmızı”renkte dört tarafı kapalı olacak şekildedir.

Çeşmelerin, yani hela çadırlarının çoğu “kırmızı çeşme”, “beyaz çeşme” diye yazılmıştır. Bazıları, “iki kat kırmızı” (bez olmalı) yahut da kırmızı bogasi veya Diyarbakır bezi diye daha açıklamalı olarak kayda geçirilmiştir. Hela çadırının bir güzelliği de, dışına beyaz bir kumaştan pencere dikilip, üzerine kırmızı bir parmaklığın oturtma tekniğiyle işlenmiş olmasıdır. Bu kör pencere, hela çadırının bile ne kadar özenle yapıldığını göstermektedir.

“Açık”olanların hepsi Topkapı Sarayı örneğindeki gibi tek katlı bezden değil, mavi, kırmızı, *güvezi* ve beyaz renkli kirpaslardan veya çuka, kemha benzeri değerli kumaşlardan yapılıyordu. Bunlar mavi hare, mavi kirpastır. Askeri Müze’de kapalı ve kırmızı çukadan yapılmış güzel bir örnek vardır, iki direkli olan bu hela çadırı oldukça büyüktür.¹³⁴

¹³⁴ Atasoy.a.g.e.,s,103



Fotoğraf 67: Okmeydanı'nda kurulan çadırların etrafında yer alan küçük hela çadırlarıyla buradaki tüm ihtiyaçlar en düzenli ve temiz bir şekilde karşılanabiliyordu. ///. Ahmed Sumamesi.

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.103

• Ahır Çadırı

Bu dönemde atların önemi aşikârdır. Seferler sırasında da atlara ayrı bir ihtimam gösterilmekteydi. Sultan IV, Murad’ın atlara düşkünlüğü, onun zamanında ahırlara özel bir yer verilmesini sağlamıştır. Padişah sefere giderken yanında kendisine mahsus dokuz yedek at götürülür, bunların dizginleri, eyer takımları, örtüleri altınla işlenmiş ve kıymetli mücevherlerle, çeşitli elmaslar ve yakutlarla süslenmiştir.

Kaynaklarda, padişahın kırk güzel şecereli tay da cirit atlarıyla beraber giderdi. Bunlardan başka da üç yüz ve bazen dört yüz at daha vardı ki padişah ne zaman cirit oynamak istese bunlarla oynardı, bu atların her biri dört bir taraftan seçilmiştir. Bunların güneşin sıcağından, rüzgâr ve yağmurdan korunmaları için seyyar ahırlar oluşturulmuştur. Bunlardan üçü ahır konaklarda kurulur, üç ahır da tuğ-ı hümayun ile menzilin arkasından giderek otağ-ı hümayunun bulunduğu yerde kurulmaktadır.¹³⁵ Bu bir ahır çadırı kapısıdır. Dışı jengari, içi kırmızı bezden olan bu kapı diğer çadır kapılarından ve diğer çadır parçalarından tamamen farklıdır. Kapının

¹³⁵ Atasoy.a.g.e.,s,104-105

iki yan duvarını oluşturan iki parçanın ortasında, aşağıdan yukarıya toplanarak açılan kapı kanadı vardır. Kapı kanadı iki duvarın arasındaki boşluktan biraz daha geniş yapılmış ve kanatların üst üste binmeleri sağlanmıştır. Üst kenarındaki düğmeler, üstü kapalı bir çadırın parçası olduğuna işaret eder.¹³⁶



Fotoğraf 68: II, Mahmud'a ait olan güvezi Atlas çadırda hazinelerin (duvarın)içi ayrıca zengin bir şekilde çiçeklerle işlenmiştir

Kaynak: Nurhan ATASOY, "Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları" Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.105

¹³⁶ Atasoy.a.g.e.,s,105



Fotoğraf 69: Atlas, saray için hazırlanan çadırda çok kullanılan kumaştır, Geç devir çadırlarında üzerine belirli yerlerde işleme yapılmış çoğu alan boş bırakılmıştır

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Basım Cilt evi, ilk basım 2000, İstanbul. S.106

2.4. OSMANLI SARAY ÇADIRLARINDA KULLANILAN KUMAŞLAR VE ÖZELLİKLERİ

Osmanlı saray çadırlarında kullanılan kumaşların çeşidi hakkında malî kaynaklar aydınlatıcı olmaktadır. Kumaşlar, adı geçen kaynaklarda çadırla ilgili malları belirtilirken jengari çadır, jengari zokak, beyaz çerçe, nohudi matbah ve atlas olarak geçmektedir.

Osmanlı saray çadırlarında kirpas, çuka, atlas, kırmızı bogasi kumaşlar kullanılmaktadır. Bu, Derviş Paşa'nın 1606 tarihli muhalledat defterinde yer alan bilgilere göre bıraktığı malları tespit için yapılan listelerde yer almaktadır.

Atasoy'un eserinde verdiği bilgiye göre, 1693-94 sonra tarihli Harem ve Enderun-ı Hümayun'un yıllık kumaş, hesap defterinde, çadır için kullanılan çok sayıda kumaşın başında, çukalar gelir. Bunların arasında Londra çukaları dikkati çeker. Ayrıca kullanılan atlasların bir kısmı Lucca, Floransa gibi İtalyandır. Yabancı kumaşların arasında frengî kadife ve frengî kemha da vardır.¹³⁷

¹³⁷ Atasoy.a.g.e.,s,108

Ayrıca darani, sandal, frengî kadife, atlas gibi kumaşlardan ve dışı jengarive kandilli, içi mavi kir pas zokaktan, nohudi matbahtan, depeliden söz edilmektedir.

1688 tarihli defterde yer alan bilgilere göre, Mehterbaşı eliyle padişah için satın alınan çerçe, çadır, matbah, (mutfak) zokak ve döşeme malzemesi yer alır. “*Nohudî sekban çerçesi*” nohudî renkte kumaştan sadece mutfak çadırı yapılmaktadır.

18. yüzyılda çadırlarda daha çeşitli kumaşların kullanıldığı görülmektedir: *Kutni, atlas, sade atlas, hare, diba, hatayi, sakızı, suzeni, kirpas elvan* yani renkli atlas, al saye, telsiz Acem *zerbaftı*, yemeni, çiçekli yemeni, basma çuka, sarı *merre*, Bursa kadifesi, nakışlı kadife, sade kırmızı *kadife, kepenek* (keçe), bogasi, Acemkari bogasi, *kemha, mütella* sakızı, elvan kumaş, *taraki* atlas...

1730’ da padişah dairesi için bazarganbaşı Gazzazoğlu Musa eliyle Üsküp’te yaptırılan çadırdaki, çerçe ve çeşmelerin masraf defterinde yer alan bilgilere göre, kumaş olarak Küpköyü bezi, beyaz bogasi ve mavi astar kullanılmıştır.¹³⁸ Başka bir örnek, 1740 yılında Mehterhane’de diktirilmesi emredilen bir obanın *masraf defterinde* ise *serenk dibaları, çuka, kirpas, elvan kutni* ve gümüşler olarak geçer. Moskova’ya elçi tayin olunan Mehmed Paşa’ya *Mehterhane-i Amire*’den verilen çadır malzemesi arasında ise, güllü hare çadır, dışı jengari, içi mavi çadır, kumaşından söz edilmeyen *gasilhane*, nohudî renkte mutfak çadırı (*matbah*), kırmızı ve beyaz hela çadırı vardır.¹³⁹

Çadırlarda iç ve dış olmak üzere hangi renklerin ve hangi kumaşların yan yana geldiğini görmek mümkündür. Kumaşların renkleri ve bunların yan yana gelişleri sadece kullanılanın statüsü veya estetik açıdan değil, kumaşın değeri bakımından da önemlidir. Bazı renk kumaşlar diğerlerinden sadece rengi bakımından daha pahalıdır. Kumaşların pahalı oluşu *Narh* defterlerindeki bilgilerden anlaşılmaktadır.

¹³⁸ Kültüoğlu, Mubahat, **1009 Tarihli Narh Defteri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Enstitüsü Dergisi, 1978, 30: M. Kütükoğlu, Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 tarihli Narh Defteri, İstanbul 1983, s.214-5.

¹³⁹ Atasoy.a.g.e.,s,108

Kaynaklardan edinilen bilgiye göre çadır, çift kat kumaştan yapılır.¹⁴⁰ Çadırın içinde ve dışında kullanılan kumaşlardan ayrı ayrı bahsedilmesiyle beraber, kumaşlardan genel olarak ayrıntısız da bahsedildiği görülmektedir.

Kumaşları, çadırın dışında ve içinde kullanılmasına göre ayıran kaynaklarda:

İçinde; çerçe, oba, sayeban, çadırların ve zokakların dışlarında, kırmızı, mavi, beyaz bogasının yanında genellikle rengiyle anılan jengari kirpas kullanılmıştır. Bazı hallerde bir çeşit beyaz çadır bezi ve kırmızı renkte olan çuhadır. Üretildikleri yerlere göre ayrı ayrı isimlendirilen kirpas ve bogasilerin bazılarında damgalara rastlamaktadır. Bu çeşit bilgiler daha çok 17. yüzyıl ve sonrası kaynaklarda bulunmaktadır.

1772 tarihli Mehterhane yoklama defterindeki yer alan bilgilere göre, tek tek kayda geçirilen çadırlarda adı geçen kumaş isimleri şöyledir:

Dışta: jengari, beyaz, beyaz çuka, çuka, kırmızı çuka, beyaz kutni, beyaz kirpas, mavi kirpas, saye, saye çuka, al saye, saye çuka, Londra çuka, mavi bogasi, kırmızı bogasi, gezi atlas, daram. İçte ise; Fıstıki (sarı tonlu açık yeşil), atlas, kırmızı bogasi, mavi Halebkari beyaz bogasi, kırmızı Diyarbekir, güvez atlas, mavi kirpas, çiçekli, suzeni, şal, çiçekli Acem, mütella çiçekli Acem dibası, çiçekli yemeni, sakızkari, şal, çubuklu atlas, taraklı atlas, mavi Anadolu, mavi bogasi, basma çuka, kırmızı çuka, basma şayak, sarı merre, mütella çubuklu Şamkari, beyaz kutni, kırmızı kutni, kırmızı muşamba, kırmızı Diyarbekir, kırmızı Diyarbekir bezi, çiçekli kadife, taraklı kutni, kahverengi çuka şeritli, basma çit, yemeni, çubuklu basma(çizgili basma), kırmızı merre, taraklı Hamakari, Banaluka, elvan hatayi, sakızkari, basma çuka, hatayi ‘tellü hatayi(telli dokunmuş hatayi kumaş), şayak, beyaz bugasi, mai bugasi, çiçekli Acemkâri, laciverdi (larcivert) ve mai darani(mavi) ,beyaz daranlıdır.¹⁴¹

Mehterhane'de bulundurulmuş kumaş listesinde geçen 1780 yılında Mehterhane'de serasker takımını tamamlamak için kullanılan kumaşlar şunlardır:

¹⁴⁰ <http://www.osmanlisanati.com/p3.html> (erişim 24 Kasım 2013)

¹⁴¹ Atasoy.a.g.e.,s,108

Kaynaklarda ,1815 tarihli bir belgede yer alan; Darani, elvan-ı darani, kırmızı Diyarbakir kirpası, kirpası beyaz Anadolu, kirpası beyaz küpköyü, beyaz, mavi, ceviz yeşili ve kırmızı gibi renklerdir.

Dışta al *saye*, *çuka*, kırmızı Londra *çuka*, *kutni*, *sandal*, *bogasi*, *jengari*, *jengari* Anadolu; içte, atlas, çiçekli Acem dibası, kırmızı bogasi, mavi *bogasi*, beyaz *bogasi*, mavi *kirpas*, *suzeni*, şal, çiçekli yemeni, *sakızkari*, çubuklu atlas, *taraklı atlas*, basma *çuka*, basma *şayak*, sarı *merre*, çiçekli *kadife*, basma çit, basma *yemeni*, *gezi atlas*, çubuklu *basma*, *gezi*, *elvan hatayi*, telli hatayı, *darani* ve Diyarbakır bezi kullanıldığı görülür.

Çadırın dış kabuğu olarak nitelendirilen dış yüzünde, en yaygın olarak bakır pası yeşili renğinde çadır bezi kullanılmıştır. Osmanlı çadırları genellikle iki kat kumaştan yapılmaktadır. Bu kumaşa jengari kirpas, kısaca jengari denilmiştir. Çadırlarda pamuk, keten ve kenevirden yapılmış olan çadır bezi, “kirpas” en çok kullanılan kumaştır. Mavi Anadolu kirpası da hem çadırlarda, hem de zokaklarda çok yaygın şekilde kullanılan malzemedir. Ancak Anadolu kirpasının jengari ve nohudi renkte olanlarından başka beyazı da vardır.” Bununla beraber “jengari kirpas” en fazla kullanılan malzeme olmuştur.

Kirpasın çeşitli renkleri 1772 tarihli bir belgede sadrazam için yaptırılan dışı sarı, içi kırmızı nakışlı ve çifte pervazlı çadırla ilgili masraf defterindeki bilgilere göre, *jengari*, *kirpas* beyaz, kirpas mai, kirpas sarı, kirpas mor, *kirpas* fıstiki, , kirpası nohudidir. Çadırın bu kalın kumaşı aplike süslemelerinde kullanılmış olup çadırların içindeki perdelerde ise atlas kumaş kullanılmıştır.¹⁴²

Çadırın etrafını çevreleyen bezden bir duvar olan *zokaklarda* ise yüzyıllar boyunca en çok kullanılan malzeme jengaridir. *Zokakların* dışları genellikle *jengari* üzerine, mihraplı diye ifade edilen kemer ve kemerden sarkan kandil motifli, içte ise mavi veya başka renkte kirpas olmaktadır.

Kaynaklarda “matbah”, yani mutfak çadırının yapıldığı kumaş “nohudi” olarak geçer. “Nohu-di”, pembemsi bejdir renktedir.

¹⁴² Atasoy.a.g.e.,s,109

17. yüzyıl hamam çadırlarında beyaz hamam çadırı içinde mavi renk görülmektedir. Çeşmelerin, yani hela çadırlarının çoğu “kırmızı çeşme” ve “beyaz çeşme” adındadır. Kaynaklarda “iki kat kırmızı” bez, ya da kırmızı bogasi, Diyarbekir bezi.”¹⁴³ olarak geçmektedir.

Nakışlar ise, çadır süslemeleri gibi belli bir geleneğe bağlı olarak uygulanmıştır. Kural dışı bazı örneklere rağmen genellikle, mimaride olduğu gibi süsleme de çadırın içinde yer alır. Çadır dışındaki süslemelere nadiren rastlanır. Dıştaki çadır süslemesi de genellikle çadırın çatısında görülür. Bunun çok güzel bir örneği, *III.Ahmed Surnamesi*’nde, 1720 yılında Ok Meydanı’nda yapılan sünnet düğününde kurulmuş otağların resmedildiği minyatürlerde görülmektedir. Kırmızı beyaz zikzak görünümlü bu desen birçok yerde rastlanan bir motiftir. Renkli çadır ve sayeban parçaları, minyatürlere olduğu gibi yansımaktadır.

Ulaşılabilen kaynaklarda, bazı sayebanların dışında da desen vardır, genelde çadırların dışı düz, süslemesiz olarak bırakılmıştır. Çadırların duvar süslemesi, mimaride olduğu gibi, çini panolar gibi tasarlanmıştır. Tavan süslemeleri mimariyle paralellik göstermiştir ve çadırdaki süsleme şeması yapıya bağlı olarak tasarlanmıştır. Saray işlemlerinde, nakkaşların çizdiği motifler saraydaki terzihane işlemecileri veya cariyeler tarafından işlenmektedir.¹⁴⁴

Madalyonlu sayebanların ise; genel süsleme şeması anlaşıldığı üzere madalyondur. Madalyonlu halı veya cilt kapaklarının şemasında olduğu gibi, ortada büyük bir madalyon ve köşelerde çeyrek madalyonlar yer alır. Sayeban madalyonları, her biri ayrı ayrı motif ve detaylarla yaratılan zengin bir çeşitlilik gösterir.

Süsleme mimari; ister tek direkli yuvarlak, ister iki veya daha çok direkli olsun, etek denilen çadır duvarları hazinelere bağlı olarak geliştirilmiştir. Süslemede de bu esasa aynen uyulmuş ve hazine alanı bir birim olarak ele alınıp şema bütün hazinelerde tekrarlanmıştır. Hazinelerin birbiriyle birleştiği yerler birer sütun, araları da bunları birbirine bağlayan kemerler olarak ele alınmıştır. Bu sütunlar ve aralarındaki kemerler bazı çadırlarda süsleme motifi olarak değiştirilmiştir.

¹⁴³ <http://www.osmanlisanati.com/p3.html> (erişim 2 aralık 2013)

¹⁴⁴ Taciser ONUK, ‘Osmanlı Çadır Sanatı (XII-XIX.) Yüzyıl, TC Kültür Bakanlığı,1998,Ankara.s.49

Tavan süslemesi de duvar hazinelerinin sütunlarının uzantısı olacak biçimde gelişir. Çoğunlukla hazine sütunları tavan şemasında da sütun olarak tekrarlanır. Bunları enine olarak birçok bordur zenginleştirir.

Osmanlı sarayında çift veya daha çok direkli çadırların hemen hepsinde, tavanın tam ortasında direklerin arasında uzanan ve tavan duvarlarının (hazine) birleştiği orta bordürde ortak süsleme motifi olarak yıldızların seçilmiş olması rastlantı değildir, çadır tavanı gökyüzünü simgelemektedir.

Çadır direkleri arasındaki bu bordürün iki yanından dikdörtgen tavan meyilli olarak inerek çadır duvarlarına bağlanır. İki dar kısım ise tavan dikdörtgeninin kısa kenarlarıyla birleşen üçgen biçimindedir. Sayebanlar da süsleme tasarımı tek tarafta uygulanır. Tek direkli olanlarda, duvar hazineleri tavanda en tepede birleşen ve ikişer sütunla yükselen bir dizi üçgen şeklinde tasarlanmaktadır.¹⁴⁵

“Kıvrıma Oturtma Tekniği” ise Osmanlı çadırlarında kullanılan en yaygın işleme tekniğidir. Değişik renklerde kumaşlardan kesilen parçaların zemindeki kumaş üzerine motifi oluşturacak şekilde “oturtularak” dikilmeleri esasına dayanan oturtma yani applike işleme tekniğinde iki farklı yol izlenmiştir.

Genellikle daha ince desenler için tercih edilen ve daha ince kumaşların kullanıldığı kordonlu oturtma tekniğinde, değişik renkteki kumaşlar tam motife göre kesilmiş ve böylece ana kumaşa kenarları hesaplanarak dikilmiştir. Bu dikişlerin görünmesini önlemek için bir kordon motif kenarlarından çerçeve oluşturacak şekilde dolanarak tutturulmuştur.

Daha yaygın olarak uygulanan kumaş parçası, motifin çevresine göre biraz daha geniş olarak kesilir, motif etrafındaki fazlalık kıvrılır ve böylece motife göre kumaş üzerine yerleştirilir. Çadırlarda oturtma, ana kumaş üzerinde başka renkte bir kat kumaşla değil, desene göre üst üste oturtulmuş beş kata varan değişik renkte kumaş parçalarıyla yapılır. Bu tekniğin uygulanmasında (nakışduzanlar) nakış ustaları uygulamayı kolaylaştırmak ve sonucu güzelleştirmek için çeşitli teknik ayrıntılar geliştirmişlerdir.

¹⁴⁵ Atasoy.a.g.e.,s,111-112

Kıvrıma oturtma diye isimlendirilen bu applike tekniğinde motiflerin bazı yerlerinde ve genellikle ortasında küçük, yuvarlak para gibi bir deri de kullanılmıştır. Bunlar altın ve gümüşle yaldızlandıklarından ışıktan parlamaktadır. Birçok gezginin çadırların içi için bahsini geçtiği işte bu pırıltılı mücevherlerdir.¹⁴⁶

Ulaşılabilen kaynaklarda, Viyana Arsenal'de sergilenmekte olan çadır bu teknikte işlenmiş tek direkli bu tekniğin en güzel örneğidir. Ancak, bu çadırın tepesi ile eteğinden sadece iki hazine kalmıştır.



Fotoğraf 70: 17.yy. Karlsruhe'daki sayeban Malzeme: ipek saten, ipek tafta, Yaldızlı deri, gümüş deri, pamuklu kumaş, keten, ipek iplik. Ölçü:186.50 x 212.00 cm

Ulaşım: http://www.tuerkenbeute.de/sam/sam_all/D279_02_de.php

Kaynak: Baden Eyalet Müzesi, Karlsruhe (Zähringerplatz Vakfı)

Karlsruhe Müzesinde bulunan bir Osmanlı çadırı 17.yüzyıl sonundaki sefer çadırlarının ihtişamı hakkında bilgi vermektedir.Çadırın içi baştan başa cazip renkli parlak kumaşlarla kaplanmıştır. Hünkar sefere çıktığı zaman Otağ-ı Hümayun kurulurdu.Viyana Arsenalinde ve Topkapı sarayında büyük çadırlar kalmıştır.¹⁴⁷

Aynı teknik, Boşnaklarda “benaluka” ismiyle meşhur olan işleme tarzıdır. Bu işleme çuha üzerine renk renk ipek veya yün kumaş parçalarıyla işlenmiş ve parça parça dikilmiş çiçeklerden oluşan işlerdir. Bu işler çuha veya kumaştan yapılmış kesme işleridir.” Bu tekniğin bir çeşit oturtma, yani applike olduğu

¹⁴⁶ Atasoy.a.g.e.,s,119

¹⁴⁷ Oktay ASLANAPA, “**Türk Sanatı**”,Remzi kitapevi İstanbul.2003.s.363

bilinmektedir. Çadırın dışında, tepe kısmındaki süslemeler her zaman oturtmayla yapılmıştır.¹⁴⁸

Karlsruhe'daki sayeban yine kordonlu oturtma tekniğinde bir süslemeye sahiptir. Her iki oturtmada da altınla yaldızlanmış deri oldukça fazla kullanılmıştır.

Çadırların belgelerdeki tariflerinde ise; Acemkari, Mısırkari, istanbulkari, Halepkari gibi tanımlamalar karşımıza çıkar.¹⁴⁹



Fotoğraf 71 : Kırma oturtma tekniği ile yapılmıştır

Kaynak: Nurhan ATASOY, "Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları" Cilt Barın Ciltevi, ilk basım 2000, İstanbul. s,116

¹⁴⁸ Arseven.a.g.e.s., s.11

¹⁴⁹ Atasoy.a.g.e.,s,119



Fotoğraf 72 : Kıvrırma oturtma tekniği ile yapılmıştır.

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Barın Ciltevi, ilk basım 2000, İstanbul. s,116



Fotoğraf 73 : Kıvrırma oturtma tekniği, buna da applike denir. Değişik renkte kumaşlar desene göre kenarları içine kıvrılarak dikilir.

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Barın Ciltevi, ilk basım 2000, İstanbul. s,114

Süzeni İşleme Tekniği de çadırlarda oturtmadan sonra en çok görülen işleme, süzenidir. Sözlüklerde, “kasnakta iğneyle işlenen işleme” olarak geçen bir tekniktir.¹⁵⁰ Bu teknik çin iğnesiyle, sarma gibi diğer işleme teknikleriyle karışık olarak uygulanmaktadır. Ulaşılabilen kaynaklarda geçtiğine göre bez, kumaş veya ince deri üzerine iğneye geçirilmiş beyaz veya renkli iplik; ipek, sırma, sim, kırmayla düz ya da kabartılı yapılan kumaş işlemesidir.

Bu işlemler daha çok çadır tepesi ile eteğinin birleştiği yeri içten ve dıştan gizleyen pervazda yer alır ve genellikle manzara motiflerini içeren bir şerit hâlinindedir. Genellikle atlas ve çuka üzerine işlenen süzeni tekniği ismini çadıra vermektedir.¹⁵¹

Ulaşılabilen kaynaklarda, çadır eteği sadece süzeni işlemeyle bile bir örnek oluşturur; bu işlemler; “*Süzeni işleme oba*” , “*Güvez atlas süzenî oba*”, “*birunu saye çuka süzeni oba-ı hümayun*”, “*çuka kaplı süzeni oba*”, “*beyaz çetr-i hümayun*”, “*birunu beyaz kutni, güvez atlas süzeni oba*”, “*birunu saye çuka, süzeni oba-i hümayun*,” “*süzeni baş çadır-ı hümayun*”, “*süzeni üç direkli çerge*”, “*süzeni çetr-i hümayun* (Renginden dolayı kızıl çadır olarak da kaynaklarda isimleri ile anılırlar)dur.”¹⁵²

¹⁵⁰ Atasoy.a.g.e.,s,121

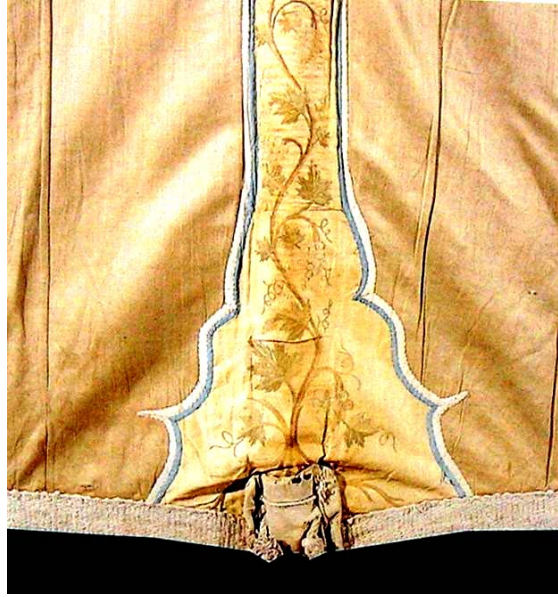
¹⁵¹ <http://islemeveislemeciliksanati.nedir.com/>(erişim 28 Kasım 2013)

¹⁵² Atasoy.a.g.e.,s,121



Fotoğraf 74 : Altın telle sarma işleme.

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı adırları’’Cilt Barın Ciltevi,ilk basım 2000, İstanbul. s,119



Fotoğraf 75 : Zincir tekniği ile yapılmış bir işleme.

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı adırları’’Cilt Barın Ciltevi,ilk basım 2000, İstanbul. s,121

Kaynaklardaki görsellerden fotoğraf 75, incelenmiş olup sarma tekniği ile yapılmış olduğu bilgisine varılmıştır.

2.5. OSMANLI SARAY ÇADIRLARINDA SÜSLEME ÖĞELERİ

’’Kandilli’’ Desen

Osmanlı saray çadırlarındaki süsleme öğeleri incelendiğinde çadır yapımındaki kumaşların iç ve dış kısmında farklı süslemelerle karşılaşılmaktadır. Süslemeler çadırlarda farklı mimari yapılara gönderme yaparken bazıları da tamamen çadır hazinelerindeki ‘kemerli kandil deseni’ mimarisi örnek alınarak yapılan tasarım çalışmalarıdır. Belgelerde, *hazinelere* (çadır duvarları) hem mimariyle bağlantılı olarak hem de mihraplı seccadeye ya da mihraplı çini panoya benzetildiklerinden “mihraplı” denilmektedir. Günümüze gelen çadırlarda bu “kemerlerden sarkan bir zincir ucunda kandil” motifine çok sık rastlanır.¹⁵³ Kaynaklarda, “kandil mihraplı” veya sadece “kandilli”; şemseli olanlar da “şemse mihraplı” olarak tarif edilmektedir. Nadir olarak, “şemse mihraplı münakkaş diye nakışlı olduğu belirtilmiştir.



Fotoğraf 76 : Kandil deseni (motifi)

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları’’ Cilt Barın Ciltevi, ilk basım 2000, İstanbul. s,112

¹⁵³ Atasoy.a.g.e.,s.112

“Bardaklı” Desen

Ulaşılabilen kaynaklarda, kemer içinde sıkça rastladığımız, içinden çiçeklerin çıktığı vazoya “bardak” denilmektedir. Bu süsleme için “Birunu jengari, derunu güvez ve fistici atlas üzerine şemse mihrabı münakkaş ve etraf kitabeleri ve bardak resimleri sırma işleme Halekbari başçadırı hümayun...” tarifi yapılmaktadır.

Çadır süslemelerinde rastlanan, kemerin içindeki çiçekli vazo motifi, Osmanlı çadırları için klasikleşmiş bir görüntü oluşturmaktadır. Ayaklı bir vazoya benzer bu motifte çanak iki yana doğru kıvrılarak uzanır.¹⁵⁴



Fotoğraf 77 : Bardaklı deden (motifi)

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Barın Ciltevi, ilk basım 2000, İstanbul. s,113

¹⁵⁴ Atasoy.a.g.e.,s.113



Fotoğraf 78 : Bardak deseni,(motifi)

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı adırları’’ Cilt Barın Ciltevi, ilk basım 2000, İstanbul. s,113

Çeşitli uygulamaları olan bardak motifleri çadırlarda değişik bir formda karşımıza çıkmaktadır. Bardak formu günümüze gelmiş çok sayıda adılda kullanılmıştır.

17. yüzyıl çadırlarına ait bu çok özel formlu bardak motifinin, *Nusretname*’deki ziyafet çadırında Lala Mustafa Paşa’nın önünde oturduğu çadırın dışa doğru kıvrılmış hazinelerinde de görülmesi, bu motifin 16. yüzyıla kadar indiğini ve Osmanlı adırlarında ne kadar geleneksel olduğunu gösterir.

adır süsleme kompozisyonlarında bardaklar, çiçekler vazunun içinden çıkacak şekilde ele alınır. 16. yüzyılın sonuyla 17. yüzyılın başına tarihlenebilecek bir çadırın oturtma tekniğiyle yapılmış süslemesinde, iki yandan sütunlarla ervelememiş kemerin içindeki bardağın üzerine bir ikincisi yerleştirilmiştir. Bunun içinden de zengin bir demet çıkmaktadır.

Süsleme slbu olarak 19. yüzyıl özelliklerini sergileyen bir başka adılda garip bir bardak formu vardır. Burada da geleneksel bardak motifi korunmuştur; fakat Avrupa etkisiyle birtakım yenilikler yapılmıştır.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Atasoy.a.g.e.,s.113-115

“Şemseli” Desen

Kandil ve bardak gibi çadır süslemesinin ana motiflerinin yerini bazen tek başına şemse alır. İki ucunda salbekleriyle* birlikte görülür. Bazı çadırlarda şemse**, iki ucu sivrileştirilmiş madalyon görünümünden iyice uzaklaşmış baklava biçimine girmiştir.¹⁵⁶ Şemse deseni; süslemede kullanılan oval, dairesel biçimli dilimli ya da düz desenlidir.¹⁵⁷



Fotoğraf 79 : Şemse motifi

Kaynak: Nurhan ATASOY, “Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları” Cilt Barın Ciltevi, ilk basım 2000, İstanbul. s,115

¹⁵⁶ Atasoy.a.g.e.,s.116

¹⁵⁷ <http://www.seslisozluk.net/nedir/%C5%9Femseli> Erişim: 02 Aralık 2013

* Salbek: Eski ciltlerde şemsenin iki ucundaki uzantı süstür

** Şemse: Yazma kitapların cildine, baş sayfalarının üst bölümüne veya kumaşlara, kapı, pencere vb. yerlere işlenen veya çizilen güneş biçiminde süs, ortada bulunan oval bezemedir.



Fotoğraf 80 : Şemse motifi

Kaynak: Nurhan ATASOY, ‘‘Otağ-ı Humayun Osmanlı adırları’’Cilt Barın Ciltevi,ilk basım 2000, İstanbul. s,115

2.6. OSMANLI ÇADIR GELENEĞİ KAPSAMINDA DEKORATİF AMAÇLI ÇALIŞMALAR

Tez konusu kapsamında yapılan dekoratif amaçlı çalıŐmalarda çıkış noktası olarak Levni'nin minyatürleri kullanılmıştır. Bu minyatürler içerisinden de özellikle Osmanlı çadırlarının yoğun olarak yer aldığı minyatürler seçilmiştir. Seçilen minyatürlerden ve bunlarla bağlantılı çalıŐmalardan söz etmeden önce Levni'den Osmanlı minyatür sanatından bahsetmek yerinde olacaktır.

Asıl adı Abdülcelil elebi olan Levni, Edirne'de doğmuş, küçük yaŐta İstanbul'a gelip Saray NakıŐhanesine girmiştir. Lale Devri'nin en tanınmıŐ minyatür ve tezhip sanatçısıdır.

Topkapı Sarayı'ndaki nakkaşhanede tezhip öğrenmiş, daha sonra da II. Mustafa zamanında (1695-1703) sarayın başnakkaşlığına getirilmiştir. III. Ahmet döneminde (1703-1730) de bu görevini sürdürmüş, Edirne'den İstanbul'a geldiği, bir süre Bursa'da kalmış burada "Ressam çıraklığı" yaptıktan sonra 17 .yüzyıl dönemin en ünlü ressamı olmuş ve " Saray ressamlığı" na yükselmiştir.

Lale Devri minyatürcüsü olması nedeniyle, minyatürlerinde daha çok eğlence sahnelerini işlemiştir. İnsanların kişisel özelliklerini yansıtmaya verdiği önem, perspektif açısından resimlerdeki renk ve kompozisyon uyumu Osmanlı Minyatür sanatı için oldukça önemli bir yere sahip olmuştur.

Minyatür sanatına derinliği ve perspektifi getirmiş, yapay, yaldızlı ve canlı renkler yerine daha doğal renkler kullanmıştır. Levni'nin eserlerinde zamanını aşan, bilinen resim anlayışının dışına çıkan bir özellik vardır. Minyatürlerinde, yaşadığı dönemde bir gereği olarak eğlence sahneleri önemli bir yer tutar.

Levni, kendinden önceki ustaların pek çok üslûp özelliğine bağlı kalırken, kişilerin ve nesnelerin yakınlık ve uzaklığına göre yerlerini belli etmeye çalışan dogulu ilk minyatürcü olmuş; minyatür sanatında gene ilk kez, portrelerinde, yüz anlatımını yansıtmaya önem vermiştir. Onun minyatürlerinde, kişilerin vücut hareketleri, şiirsel bir kıvraklık kazanmıştır. Levni, kişileri ve nesnelere, hiçbir noktanın daha çok göze çarpmayacağı biçimde çerçeve içine yerleştirmiştir.

Osmanlı minyatürlerinde, portreler, tarihi, askeri olaylar, sosyal hayattan kesitler, Saray ve padişah etkinlikleri, bayram, sünnet, eğlence, sefer, feth edilen yerler, çadır, padişahın elçileri kabulü, vb ile sultanın çevresinde oluşan olaylar ve etkinlikler tasvir edilmiştir. Hatta özellikle Levni'nin minyatürlerinde gördüğümüz gibi sıradan insanların veya Osmanlı devlet sınırları içinde yaşayan çeşitli sosyal kesimlere ait insanların (çalgıcılar, köçekler, İstanbul beyefendisi, kadınlar, rakkaseler, cambazlar vb) minyatürleri de yapılmıştır.

Osmanlı minyatürleri oldukça gerçekçidir. Halk ile padişahların bayram, sünnet, elçileri kabulü, vezirler ve diğer devlet erkânı ile yapılan toplantılar, görüşmeler, minyatürlerin konusudur.

Osmanlı minyatürlerinde portreler de önemli yer tutar. Levni de geleneksel tarzda padişah portreleri yapmıştır. Portrelerde kişisel hatlar ve portresi yapılanın sosyal statüsünü belirleyen özellikler üzerinde durulmuştur.¹⁵⁸

Levni'nin Topkapı Sarayı Müzesi'nde birçok minyatürü vardır. Yalnız Vehbi'nin “**Sûrnâme**” adındaki düğün tasvirleri eserini yüzlerce resimle süslemiştir.

Levni'nin Surname-i Vehbi'deki minyatürleri Sultanın çevresindeki olayların resmedilmesine örnektir. Sultan büyük halk şenliklerinin ortasında gösterilir.

Surnameler, sünnet törenlerini resmeden minyatürlerdir. Levni'nin minyatürleri belgesel özelliği taşır. Şenliklerdeki gösteriler tüm ayrıntılarıyla resmedilmiştir. Seçtiği konulardaki renk uyumu, hareket kıvraklığı, değişik özellikler gösteren yüz ifadeleri ilgi çekicidir.

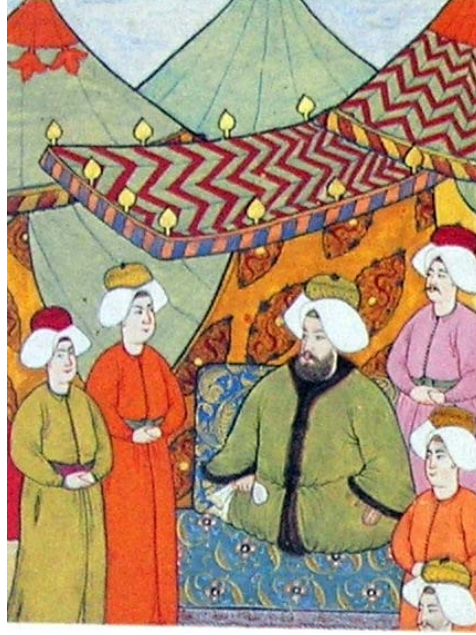
Şair Vehbi'nin, III. Ahmed'in şehzadelerinin 1720'deki sünnet düğünün anlatan Surname'sini süsleyen minyatürleri Levni'nin en ünlü eserlerindedir.

Levni'nin bu minyatürleri arasında, şenlik ve çadır sahnelerini seçilerek uygulamalarda kullanılmıştır. Seçilen bu minyatürler III. Ahmed Surname'sindeki 1720 tarihli Ok Meydanındaki sünnet düğünü şenliklerine ilişkindir. Minyatürlerde III.Ahmet'in 1720 şenliğinde Saray erkanının Ok Meydanı'na gelişi, şenlikten sorumlu Sur Emni Halil Efendi, yanındaki ulema ve kapıcılarla, Sultanın otağı önünde sultanı erkanını karşılamaya hazırlanmakta olduğu konuları işlenmiştir.

¹⁵⁸ <http://www.kuman-art.com/resim/abdulcelil-levni.html/2>

2.6.1. OSMANLI ÇADIR GELENEĞİ KAPSAMINDA NAKIŞLI KAPİTONE ÇALIŞMALARI

İlk çalışma bir ön çalışma olup, III. Ahmed'in çadırın önündeki seyabanın altında oturarak şenlikleri izlemiş olduğu sahnedir. İlk çalışma görsel özelliklere, malzeme, dikiş ve süsleme tekniklerine karar verilmesi amacıyla yapılmıştır.



Örnek Uygulamaya Ait Minyatür: 17. yüzyıl
“III.Ahmed Surname’sindeki 1720 Sünnet Düğünü Şenliklerini Ok Meydanı’ndaki
Çadırın Önündeki Seyabanın Altında Oturarak İzlediği Sahne.”

Kaynak: Nurhan ATASOY, “**Otağ-ı Humayun Osmanlı Çadırları.**” Cilt Basım Ciltevi, ilk basım
2000, İstanbul. S.94

Ön çalışmada ilk olarak minyatürün orijinal resmi fotokopi ile kağıt üzerine aktarılmış, kağıt kumaşa sabitlenmiş, figür dış hatları kağıtla birlikte dikilmiştir.



Örnek Uygulama : Kumaşa Çizim Olarak Aktarma.

Malzeme, renk, boya türü ve kumaş seçiminin belirlenmesi, tasarımların görsel ve fiziksel özellikleri açısından önem kazanmaktadır. Buna bağlı olarak dikiş tekniklere doğru şekilde karar vermek de tasarımların başarısı açısından önemlidir.

Malzeme ve tekniğe karar verildikten sonra, tasarımın hangi bölümlerinde dikiş teknikleri, hangi bölümlerinde boyama tekniklerinin kullanılacağına karar verilmiştir. Tasarımda insan ve çadır figürlerinin dış hatlarının dikiş tekniğiyle, iç kısımlarının kumaş boyasıyla ve fırçayla boyanmasına karar verilmiştir.

Minyatürlerin üzerine yapılacağı malzeme olarak Amerikan Bezi, diğer adıyla patiska kullanılmıştır. Çalışmanın arka bölümünün desteklenmesi için ise elyaf tercih edilmiştir. Elyaf kumaşın arka kısmına yerleştirilmiş, dikişli bölümler arka kısmında elyaf yerleştirilmiş kumaşa aktarılmıştır.

Kumaş üzerine işlenen ve dikilen malzemelerde 12 numara merserize dikiş ve nakış ipliği kullanılmıştır. Tasarımdaki dikişli bölümler dikiş makinesinde gerçekleştirilmiştir.

Daha sonra dikiş işlemi tamamlanan kumaş, orijinal minyatürde olan renklerin dışına çıkılmadan kumaş boyası ile boyanmıştır. Boyama işleminden 24 saat sonra kumaş tersinden 5 dakikka ütülenerek fiskesi edilmiştir.



Örnek Uygulama: Kapitone bitmiş dikiş işlemi



Örnek Uygulama: Kapitone bitmiş dikiş işleminin çalışması

Hatice Tümtürk Çalışkan, 2013

Kullanım Alanı : Dekoratif sanatsal çalışma
Çıkış Noktası : “Levni Surname” çadır sahneleri
Teknik : Dikiş, kapitone ve boyama
Ürün Boyutu : 37 x 30
Uygulama Boyutu : 34 x 27

Örnek uygulamadan yola çıkarak üç adet ana çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar 60cm x 90cm boyutlarındadır ve dekoratif amaçlı sanatsal çalışmalar olarak üretilmiştir.

Birinci uygulamada III.Ahmet.1720 şenliğinde Saray erkanının Ok Meydanı'na gelişi, şenlikten sorumlu Sur Emni Halil Efendi, yanındaki ulema ve kapıcılarla, sultanın otağı önünde sultanı erkanını karşılamaya hazırlanmakta olduğu sahne konu alınmıştır.



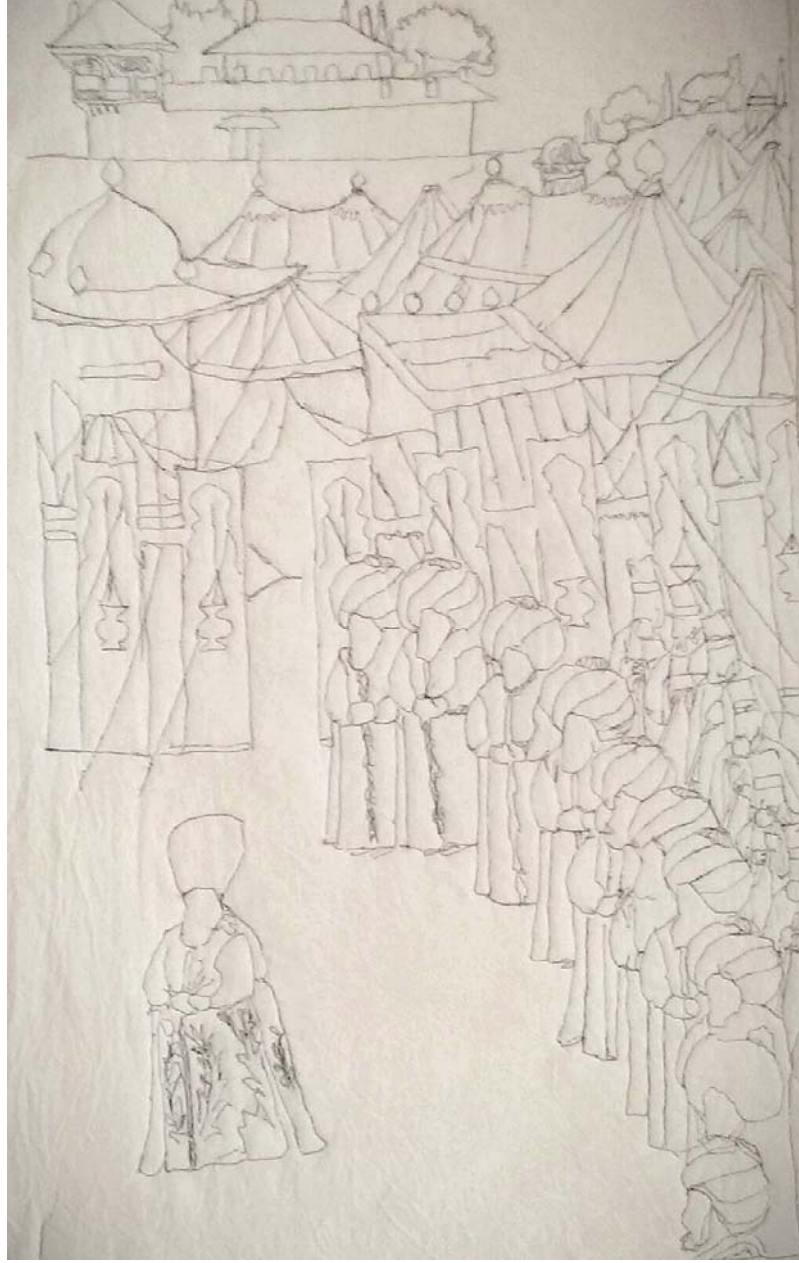
Uygulama 1: Minyatür
Levni,17.yüzyıl

“Saray erkanının Ok Meydanına gelişi. Şenlikten sorumlu Sur Emni Halil Efendi,yanındaki ulema ve kapıcılarla,sultanın otağı önünde sultanı erkanını karşılamaya hazırlanmaktadır.”

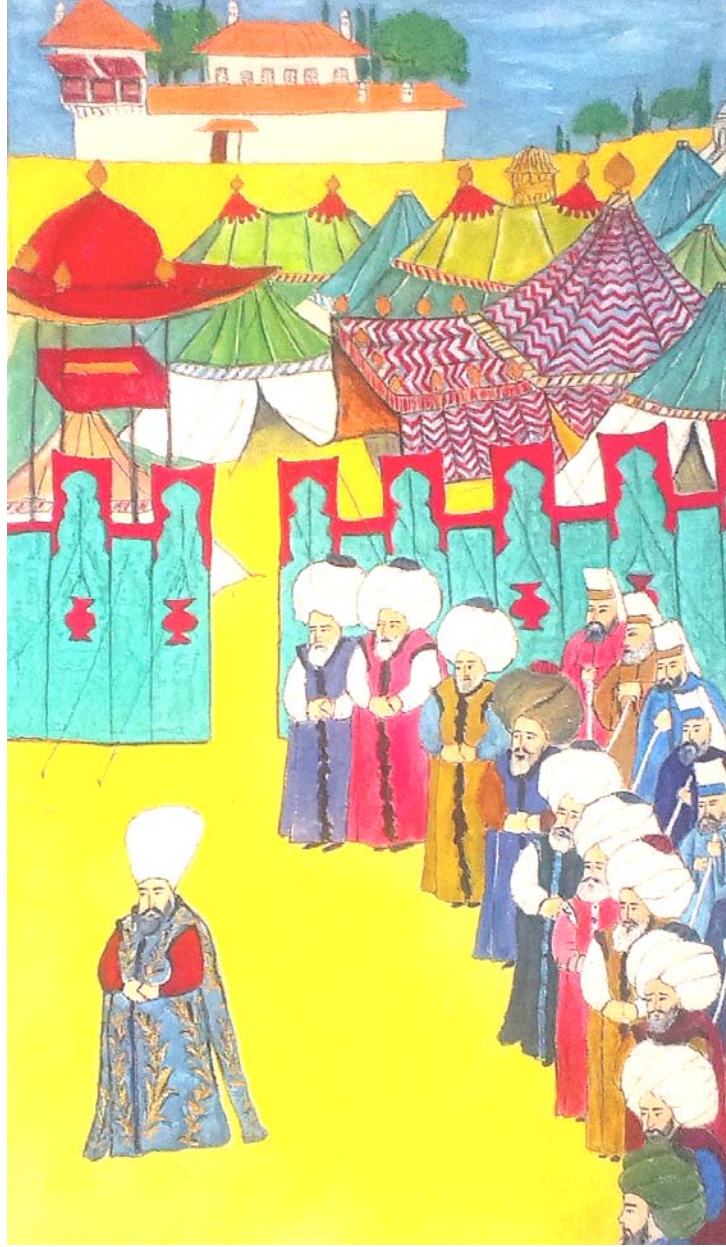
Kaynak: Esin Atıl, “*Levni ve Surname*”. Bir Osmanlı şenliğinin öyküsü, Cilt Barın Ciltevi, ilk basım,1999,İstanbul.s. syf:241



Uygulama 1'in Eskiz çalışması.



Uygulama 1: Kapitone alışması bitmiş dikiş işlemi.



Uygulama 1'in Çalışması.
Hatice Tümtürk Çalışkan, 2013

Kullanım Alanı : Dekoratif sanatsal çalışma
Çıkış Noktası : "Levni Surname" çadır sahneleri
Teknik : Dikiş , kapitone ve boyama
Ürün Boyutu : 90 x 55
Uygulama Boyutu : 87 x 52
Uygulayan: Hatice Tümtürk Çalışkan 2013

İkinci çalışmanın konusu ise, Ok Meydanı'ndaki kabul töreni ile başlayan şenliğin III. Ahmet sayvanlı saltanat çadırlarına tahtta otururken görülen sahnedir.



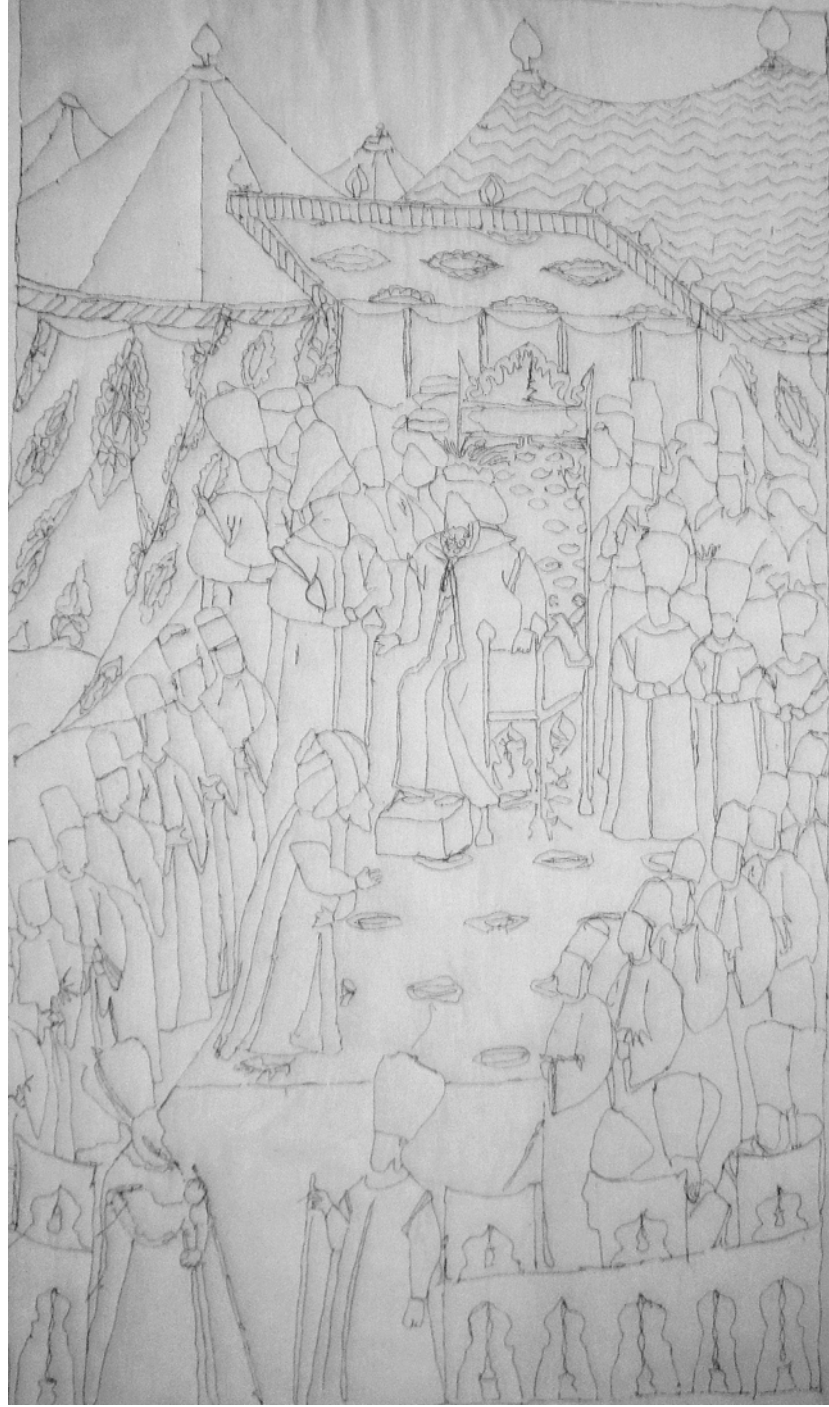
Uygulama 2'e Ait Minyattür.
Levni, 17.yüzyıl

“Şenlik Ok meydanındaki kabul töreni ile başlar. III.Ahmet sayvanlı saltanat çadırlarına tahtta otururken görülür.Yanında sadrazam, üç büyük şehzade ve ağalar vardır. Huzura ilk önce Hz. Muhammed'in soyundan gelen seyyidlerin başı Nakibüleşref Zeynelabidin Efendi alınmıştır. Bütün seyyidlerin olduğu gibi onun da yeşil sarığı vardır.”

Kaynak: Esin Atıl, “*Levni ve Surname*”. Bir Osmanlı şenliğinin öyküsü, Cilt Barın Ciltevi, ilk basım,1999,İstanbul.s. 231



Uygulama 2'nin Eskiz Çalışması.



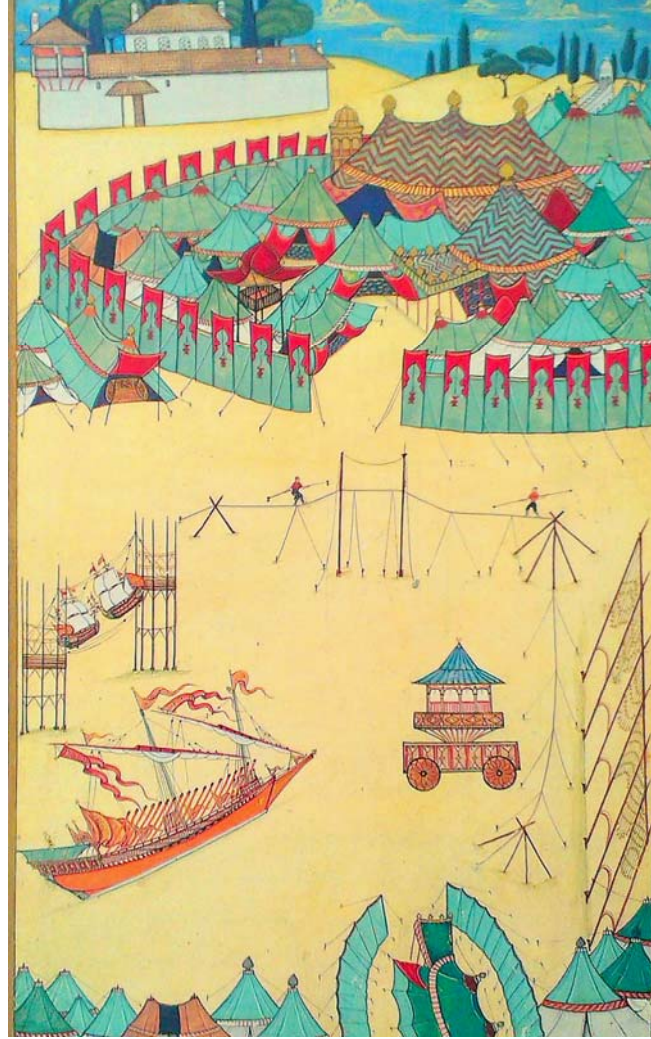
Uygulama 2'nin Kapitone Çalışması Bitmiş Dikiş İşlemi.



Uygulama 2'in Uygulaması
Hatice Tümtürk Çalışkan, 2013

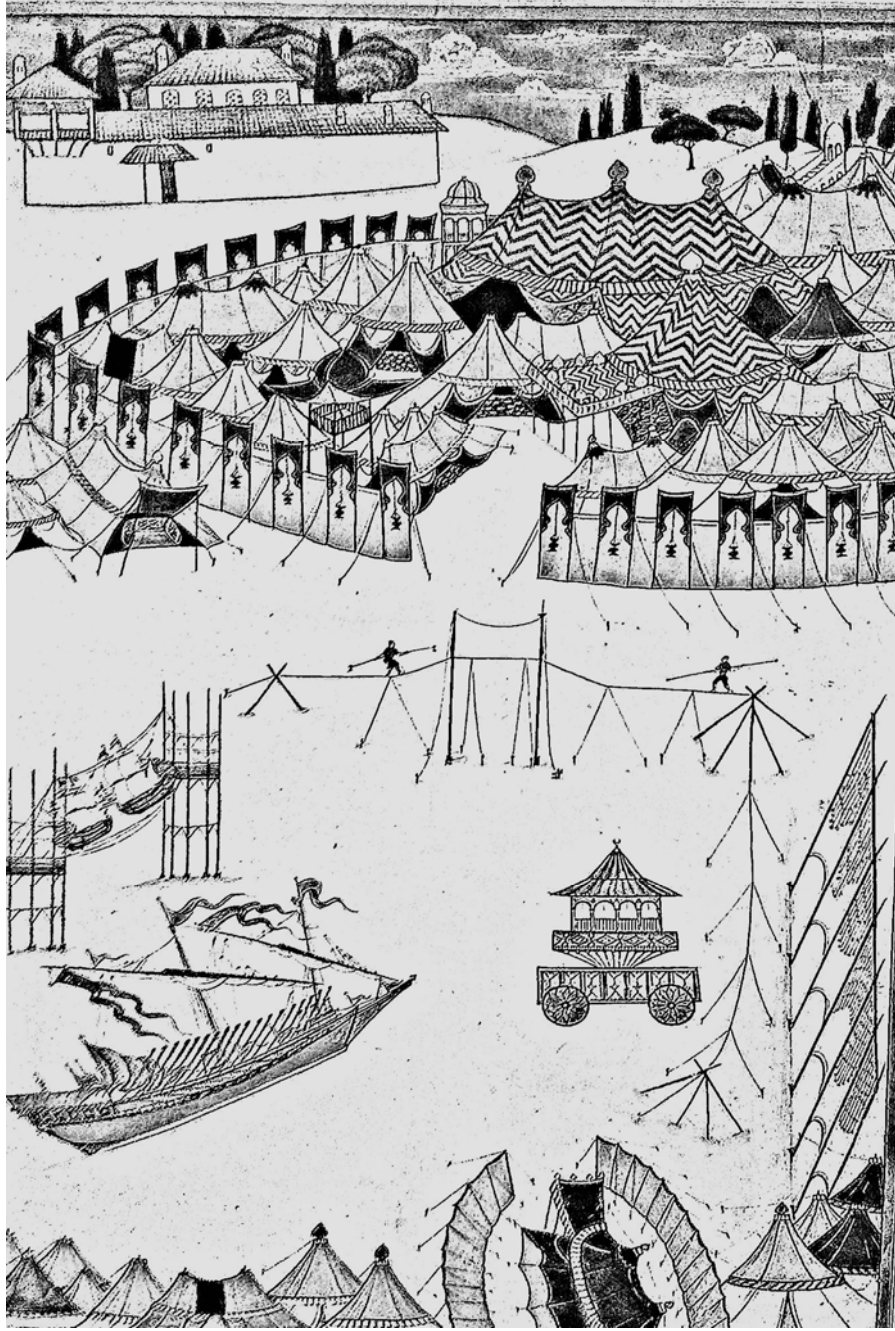
Kullanım Alanı : Dekoratif sanatsal çalışma
Çıkış Noktası : “Levni Surname” çadır sahneleri
Teknik : Dikiş , kapitone ve boyama
Ürün Boyutu : 102 x 60
Uygulama Boyutu : 99 x 57
Uygulayan: Hatice Tümtürk Çalışkan 2013

Üçüncü çalışmada, Ok Meydanı'nın genel görünümü ve şenliğin yapılacağı Ok Meydanı'nı gösteren sahne yer almaktadır. Minyatürde, saltanat çadırı ver sadrazamla konuklarına ayrılan seyir çadırları, şenlik hazırlıklarının sürdüğü gösteri alanı, iki tekne, bir tekerlekli araba ve kadirga, uzun bir direk ve ip üzerinde prova yapan iki cambaz, gösteri alanı çitle çevrilmiş, fenerlerle süslenmiş bir sahne görülmektedir.

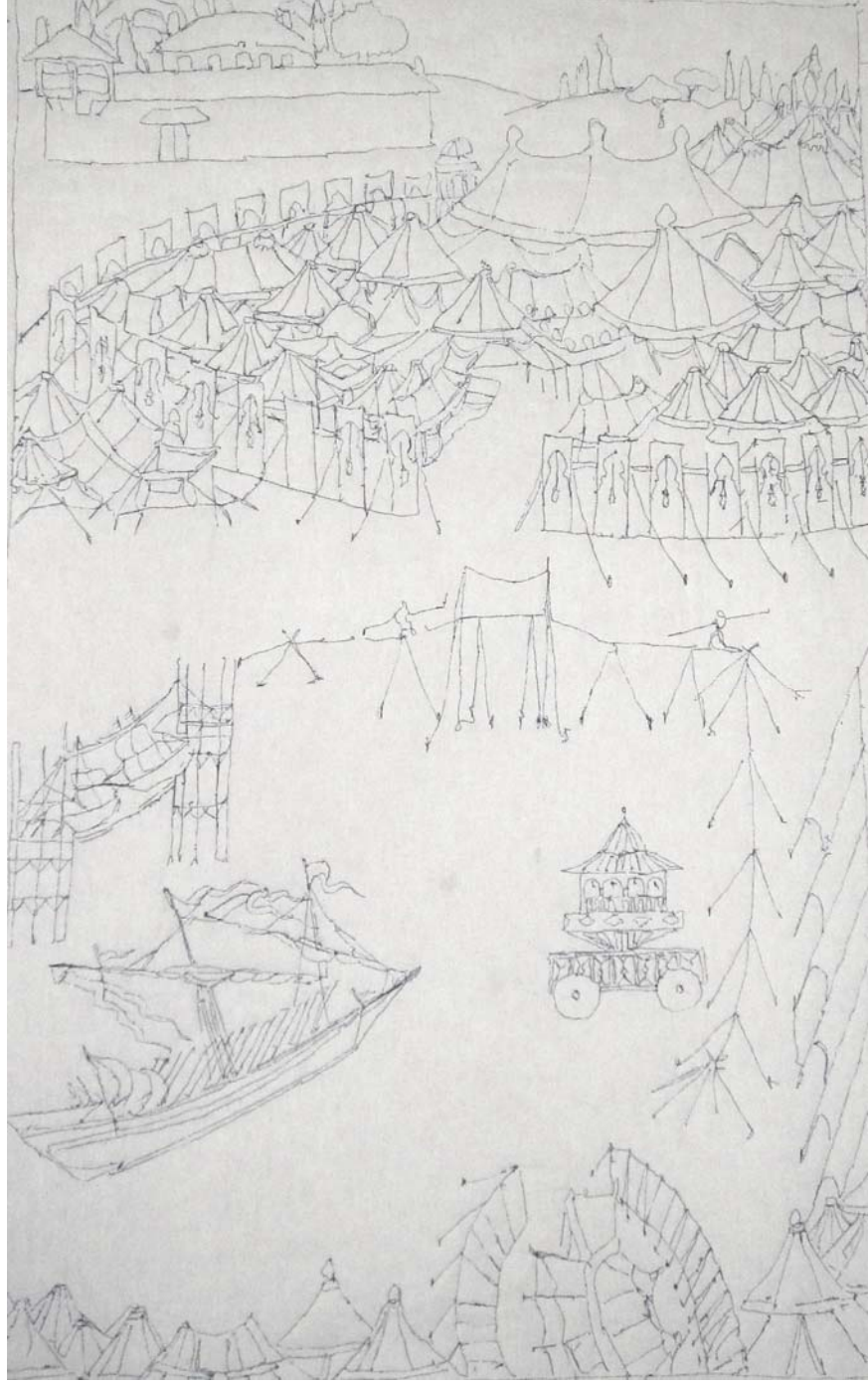


Uygulama 3'e Ait Minyatür.
Levni, 17.yüzyıl.

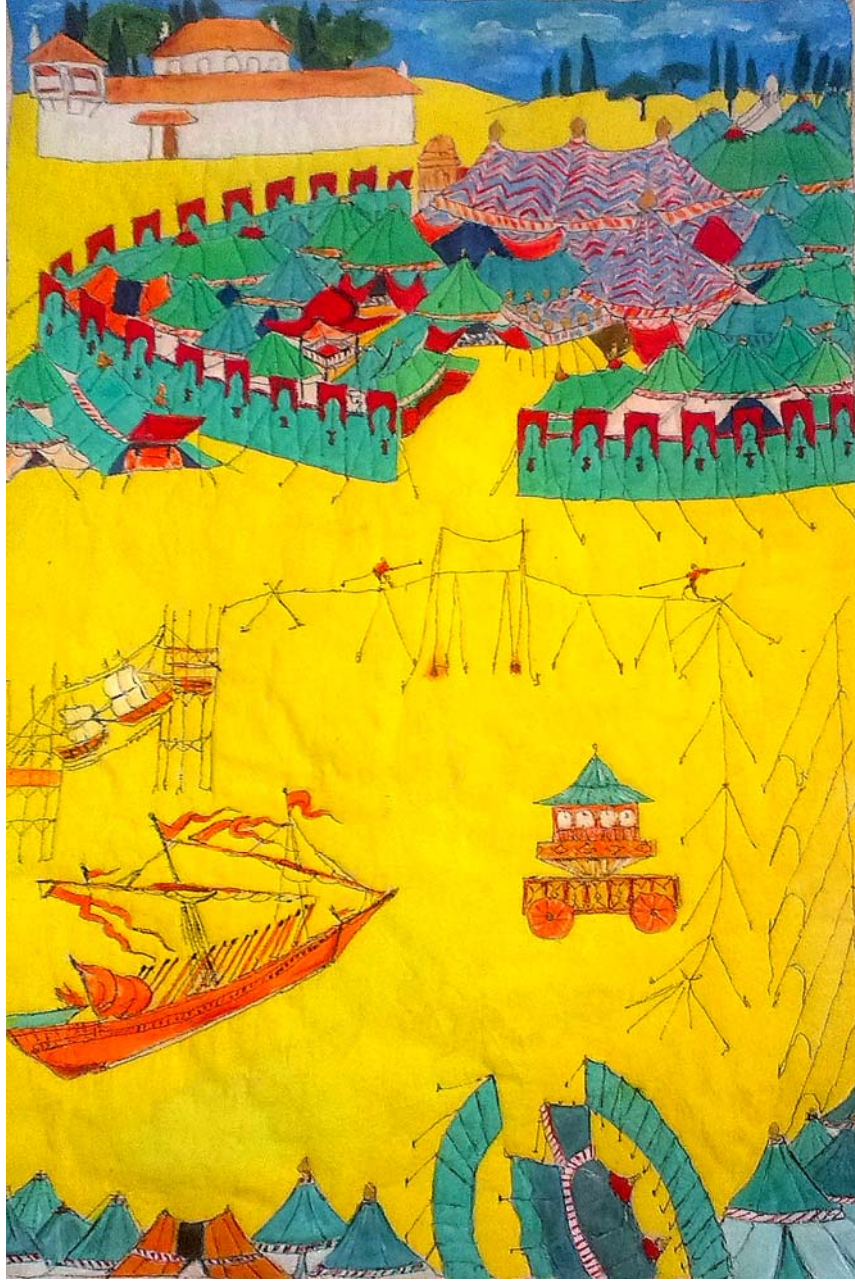
Kaynak: Esin Atıl, "*Levni ve Surname*". Bir Osmanlı şenliğinin öyküsü, Cilt Barın Ciltevi, ilk basım,1999,İstanbul.s.243



Uygulama 3'nin Eskiz Çalışması.



Uygulama 3'ün Kapitone alışması bitmiş dikiş işlemi.



Uygulama 3'ün Uygulaması
Hatice Tümtürk Çalışkan, 2013

Kullanım Alanı : Dekoratif sanatsal çalışma
Çıkış Noktası : “Levni Surname” çadır sahneleri
Teknik : Dikiş, kapitone ve boyama
Ürün Boyutu : 94 x 60
Uygulama Boyutu : 91 x 57
Uygulayan: Hatice Tümtürk Çalışkan 20

SONUÇ

Türklerin göç ettikleri yerlerde bıraktıkları sayısız sanat eserleri, örf ve adetleri Türk sanatı açısından büyük önem taşımaktadır. Türk kültür sanatının en önemli unsurlardan biri de göçebe çadır geleneğidir. Mahremiyete önem veren Göçebe Türk kültürü, hayat tarzı ve aile yapısı ile sosyal düzenin geleneklerini yaşatmaya devam etmiştir.

Padişah, şehzade, vezir ve yüksek rütbeli kişilerin çadır süslemelerine daha çok önem verilmiştir.

Padişahın izni olmadan yeni çadır yapımı, onarımı, bakımı ve buna benzer işler yapılamamaktadır. Sarayda bu tür işlerle ilgili bir atölye ve usta sanatkârlar bulunmaktadır. Çadır yapan ustaların yanısıra, çadır nakışları işleyen, maaşlı olarak , nakış işleyiciler bulunmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğunun her döneminde, çadır süslemelerinde ortak özellikler bulunmaktadır.

17. yüzyılın I. yarısında; süsleme unsuru olarak geometrik motifler, bitkisel ve karma desenli konular dekoratif şekilde uygulanmıştır. Bu dönemde çadır yapımında pamuklu kumaş ve iplik, deri parçaları kullanılmıştır. İşleme teknikleri olarak en çok aplike ve sarma uygulanmıştır. Sırma işlemeye bu dönemde az rastlanmaktadır. Çadır zemininde mavi ve turkuaz, süslemelerde ise kırmızı, mavi, beyaz ve siyah atlas nadir olarak kullanılan renkler arasında olmuştur.

17. yüzyılın II. yarısında hat giderek azalmış, geometrik motifler daha çok bordür olarak kullanılmıştır. Bitkisel motifler daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Bu döneme ait çadırlarda saf ve doğal renklere ek olarak yeşil, sarı, mavi tonları, gülkurusu, bej, pembe, beyaz, kahverengi uygulanmış olup siyah renk de kotur olarak kullanılmıştır. Ayrıca işlemlerde Osmanlı arması, ay yıldızlı ve çiçekli süsleme desenleri uygulanmış olup zemin renginde ise kırmızı ve hardal sarısı kullanılmıştır. Sırma işleme bu dönemde yoğun şekilde görülmektedir.

18. yüzyılın I. yarısında sütun ve kemerlerdeki süslemeler mimari açıdan incelendiğinde; kandil, Rumi motiflere ve bordürlere, bitkisel bezemelere, karışık çiçeklere ve kıvrımlı dallara rastlanmaktadır. Çadır yapımında zemin için pamuklu kumaş, atlas ve çuha; süsleme için de pamuklu kumaş, ipek kumaş ve iplik, harç,

kordon, püskül, saçak, sim ve tel kullanılmıştır. İşlemelerde ise; hesap işi, Çin iğnesi, ajur, mürver, Maraş işi, zincir (süzeni) işi, kordon atması aplike ve sarma işlemleri uygulanmıştır.

Süsleme deseni, işleme teknikleri ve kullanılan renkler zaman içerisinde Avrupa'dan etkilenerek değişime uğramıştır. Sırma işleme, tel kırma, pullu, kadife ve tel tırtıllı işleme, kabartma sırma işlemleri Batı'dan etkilenerek uygulanan işlemler arasındadır.

18. yüzyılın II. yarısında ise; çadır desenlerinde bitkisel ve geometrik desenler, ay gibi sembolik stilize kuş motifleri, mimari unsurlar, sütun kemerler, madalyon, fisto, bordür ve çintemani kullanılmıştır. Süslemelerde teknik ve desen açısından Batı'dan etkilendiği görülmektedir.

19. yüzyılda Batı sanatının etkisiyle karmaşık çiçek desenlerinin kullanımında artış görülmektedir. Sayebanda incecik bir hilali andıran ay ve içindeki yıldız motifi altıgen, madalyon türlerine rastlanmaktadır. Çadır eteği deseninde; saman sarısı atlas üzerine tel, tırtıl, renkli ipek iplik, fiyonk ve kurdeleler kullanılmıştır. Bu süsleme ve işlemler farklı dekoratif alanlarda da uygulanmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışmada Osmanlı Dönemi'nde 17. ve 18. yüzyıla ait saray çadırları, Otağ-ı Humayun çadırı, türleri, çadır yapımında kullanılan kumaş süslemelerinin özellikleri ve bu çadırlar içerisinde bulunan tüm unsurlar, süslemeler, dekoratif eşyalar teknik ve mimari açıdan kapsamlı olarak incelenmiştir.

KAYNAKÇA

Türkçe Kitaplar :

AĞA, Ahmet; “**Viyana Günlüğü**”, Düz.R.F.Krentel; çev Mermi,Esat. İstanbul 1970.

AND, Metin; “**Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları**”, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 529, Sanat Eserleri Dizisi:2, 1982, s.266.

ARAZ, Nezihe; “**Kırk Pencere Konak**”, Resimli Hayat, Tifduruk Yayınevi, İstanbul, 1956.

ASLANAPA, Oktay; “**Yüzyıllar boyunca Türk sanatı (14.yüzyıl)**” C: 1, M.E.B. Devlet Kitapları, Ankara,1977, s.207

ASLANAPA, Oktay; “**Türk Sanatı**”, Remzi Kitabevi İstanbul, 2003, 454s.

ATASOY, Nurhan; “**Otağ-ı Hümayun Osmanlı Çadırları**”, Mepa Yayınevi, 2000, İstanbul, s305.

ATIL, Esin “**Levni ve Surname**”, Bir Osmanlı şenliğinin öyküsü, Cilt Barın Ciltevi, 1999, İstanbul, 252s.

BARIŞTA Örcün; “**Türk İşleme Sanatı Tarihi**” 2.baskı, 1995,

BELDİÇEANU, Nicora; “**XVI Yüzyıl Osmanlı Devletinde Timar**”, Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Teori Yayınları, Ankara, 1985.

BÜLBÜL, Zekeriya; “**Osmanlı Müesseseleri Ve Medeniyet Tarihi**”, Nobel Yayınları. Ankara, 2009, s.224

ÇELEBİ, Evliya; “**Evliya Çelebi Seyahatnamesi**”, Temaşa-1 Caribe-i Kûheylan. Türkçeleştiren: Zuhuri DANIŞMAN, :C: 2. Yayıncılık Kardeş Özyayın Matbaası, İstanbul, 1969.

ÇELEBİ, Evliya; “**Gördüklerim**”, Çev: Mustafa Nihat Özen İnkılâp Aka Yayınevi, 1976,

ÇÜRÜK Cenap, ÇİÇEKÇİLER Ersin; “**Örnekleriyle Türk Çadırları**”, Askeri Müze Yayınları, İstanbul,1983, s.61

- DİYARBEKİRLİ, Nejat; **“Hun Sanatı”**, İstanbul Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1972.
- ERDEN, Atilla; 1982, **“Batı Anadolu Türkmen Çadırları”** Antropoloji, Yıl: 1978-1979, Sayı 11, Ankara, s. 73-82
- ERTUĞ, Zeynep; **“Osmanlı İstanbul’unda Gündelik Hayata Dair İzlenimler”** İstanbul Kent ve Medeniyet, Ed. R. Bozlağan ve diğ., İstanbul 2009.
- GÜRSÜ, Nevber; **“Türk Dokumacılık Sanatı, Çağlar Boyu Desenler”**, Redhause Yayınevi İstanbul, 1988.
- MERİÇ, Rıfki Melül , **“Türk Nakış Sanatı Tarihi Araştırmaları”**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türk ve İslam Sanatları Tarihi Enstitüsü Yayınları, Sayı: 1, Feyz ve Demokrat Ankara Matbaası, Ankara, 1953.
- ONUK, Taciser, **“Osmanlı Çadır Sanatı (XVII-XIX.) Yüzyıl”**, TC Kültür Bakanlığı, 1998, Ankara, s.297
- ÖGEL, Bahaeddin; **“Türk Kültür Tarihine Giriş I: Türklerde Köy Ve Şehir Hayatı (Göktürklerden Osmanlılara)”**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1978.
- ÖGEL, Bahaeddin; **“Türk Kültür Tarihine Giriş: VI Türklerde Tuğ Ve Bayrak (Hunlardan Osmanlılara)”**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1984.
- ÖGEL, Bahaeddin; **“İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi: Orta Asya Kaynak Ve Buluntularına Göre”**, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk, Ankara,1984.
- ÖGEL, Bahaeddin; **“Türk Kültür Tarihine Giriş:Türklerde Ev Kültürü (Göktürklerden Osmanlılara), C: 3, 2.Baskı, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.**
- ÖGEL, Bahaeddin; **“Türk Kültür Tarihine Giriş VIII: Türklerde Devlet Ve Ordu Mehteri (Hunlardan Osmanlılara)”**, Kültür Eserleri Dizisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Basımevi, Ankara: 1987
- ÖGEL, Bahaeddin; **“Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Ordu, Ordugâh ve Otağ”**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

ÖZEN Kutlu; “**Sivas Yöresinde Geleneksel Türk Çadırıcılığı**” Türk Folklor Araştırmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara: 1980-1988.

SÜRÜR, Ayten; “**Türk İşleme Sanatları. Türk Süsleme Serisi**” 4. Baskı., Akbank Yayınları, Ata Ofset Basımevi, İstanbul, 1976, 584s.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı; “**Osmanlı Devletinin Saray-Teşkilatı**”, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1945.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı**, 2. baskı. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, 575s.

YILDIZKAYA, Ömer Faruk; “**Her Yönüyle Emirdağ**”, Ofset Tipo Matbaacılık, Ankara, 1986, 112s.

Yabancı Kitaplar:

JOHANSEN, Ulla; “**Güney Anadolu Göçebe Çadırları**”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 1978-1979.

KÖMÜRÇİYAN, Eremya Çelebi. “**İstanbul Tarihi XVII. Asırda**” Çev: Hrand D. Andreyan, 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1988.

Makaleler :

BARIŞTA , H.Örcün., “**Türk İşleme Sanatı**”, Yeni Boyut Plastik Sanatlar Dergisi, Ankara, 1984, s.21-23

ERDEN, Atilla; “**Batı Anadolu Türkmen Çadırları**”, Antropoloji Dergisi, Sayı II, Ankara, 1982.

EREN, Naci; “**Yürüklerde Karaçadır**”, Folklor ve Etnografya Araştırmaları, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul, 1984.

ERTUĞ, Zeynep; “**Minyatürler ve Tarihi Belge Özellikleri (Miniatures as Historical Documents)**”, Ed: Güler Eren, Osmanlı 11, Kültür ve Sanat, Ankara, 1999.

- ERTUĞ, Zeynep; **“Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek (Official Ceremonies at the Ottoman Court and Some Examples)”**, Editör Güler Eren, Osmanlı 9, Kültür ve Sanat, Ankara 1999.
- KÖSE, Abdullah; **“Türkiye Geleneksel Kırsal Konut Planlarında Göçebe Türk Kültürü İzleri”**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:VII/2, Afyon, 2005, s.165-200
- KUTLU, Muhtar; **“Doğu. Anadolu Göçer Topluluklarında Kara Çadır”**, III Milletlerarası Türk Folklor Kongresi, İzmir, 1986.
- KUTLU, Muhtar; **“Yaşayan Bir Alt Kültür Geleneği: Anadolu Göçer Kültürü”** IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Bildirileri, 1992, Kültür Bakanlığı Halk Kütüphanelerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yay. 164, Seminer. Kongre Bildirileri Dizisi:34, Genel Konular. Ankara, s.59-73
- MUBAHAT, Kütükoğlu;, **“1009 Tarihli Narh Derfteri”**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Enstitüsü Dergisi, 1978, İstanbul 1983.
- SOUCEK, Svati; İç Asya’da **“Yurt’ ve Türkiye’deki ‘Yurtlar”**, Çev: Uşun Tükel, Sanat Tarihinde Doğudan Batıya, Sandoz Kültür Yayınları, İstanbul, 1989, s.81-86.
- TOSUNBAŞ, Müyesser Bendik, **“İçel Kültürü”**, Mersin Halk Eğitim Merkezi Yayın Organı, Yıl 1, Sayı: 1, Mersin, 1987, s. 27.
- ÖZEN, Kutlu; **“Sivas Yöresinde Geleneksel Türk Çadırcılığı Türk Folklor Araştırmaları”**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1980-1988.
- YENİŞEHİRLİOĞLU, Filiz; **“Osmanlı Çini Sanatında Resimsel ve Plastik Öğeler”**, Yeni Boyut Plastik Sanatlar Dergisi, Yıl 2, Sayı: 14, Ankara, 1983.
- “15. Yüzyılda Osmanlılar'da Gündelik Yaşama Dair Bazı Ayrıntılar”**, Ed: Sümer Atasoy, İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (XV. Yüzyıl), 30-31 Mayıs 2003, İstanbul 2004.
- “İkram Geleneği: İnam, İhsan, Hediye, Bahşiş”**, Saraydan Halka Törenselle Yaşam Konferans serisi, Atatürk Kitaplığı, İstanbul, 2010.

“İstanbul’da Düşün ve Eğlenceler”, Saraydan Halka Törensel Yaşam Konferans serisi, Atatürk Kitaplığı, 2009, İstanbul.

“Onsekizinci Yüzyıl Osmanlı Sarayında Bayram Törenleri”, *Prof. Dr. Mübahat Küçükkoğlu’na Armağan*, Editor: Zeynep Tarım Ertuğ, İstanbul 2006.

“Osmanlı Devleti,Sarayı’nın Sanata Yaklaşımı”, Geleneğin Aynasında Sanat, 21 Haziran 2008, Bağlarbaşı Kültür Merkezi.

“Osmanlı Saraylarının Kullanımı”, Tarih Boyunca Saray ve Teşkilatı Semineri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi İstanbul Mayıs 2005

“Selimnâme-i Şükri Minyatürleri'nin Belge Değerleri”, *Prof. Dr. Nurhan Atasoy’a Armağan* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (Basılıyor/Forthcoming 2010) Hazırlayan Ersu Pekin.

Tezler:

GENÇ, Reşat; “XI Yüzyılda Türk İllerinin Siyasi, Etnik, Sosyal ve Kültürel Durumu”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 1974.

İnternet:

http://www.obmuze.com/2006/metin_0706.asp , (erişim, 5 Ocak 2013)

<http://www.cafeturco.com/Expage9.asp> , (erişim, 25 Aralık 2012)

<http://www.geldik.com/kulturel-konular/34078-osmanli-cadirlari-osmanli-cadirturleri.html> , (erişim,9 Ocak 2013)

http://www.3nokta.com/efsane-istanbul-byzantiondan-istanbula-sergisi_sabani-muzesi/, (erişim, 10 Ocak 2013)

<http://www.kenthaber.com/marmara/istanbul/sisli/Rehber/muzeler/askeri-muze-ve-kultur-sitesi-komutanligi>(erişim, 2 Ocak 2011)

<http://www.dostlaryeri.com/forum/otag-i-humayun-osmanli-cadirlari>,
(erişim,7 Ocak 2013)

<http://esergultekin.blogcu.com/geleneksel-turk-evi-plan-tipinin-gelisimi/2964429>
(erişim, 24 Kasım 2013)

<http://www.osmanlisanati.com/p3.html> (erişim, 24 Kasım 2013)

<http://islemeveislemeçiliksanati.nedir.com/>, (erişim, 28 Kasım 2013)

<http://www.kutluozen.com/>, (erişim, Aralık 2013)

Diğer Kaynaklar:

ARSEVEN, Celal Esat; “**Çadır**”, Sanat Ansiklopedisi, C: 1, 3. Baskı, Milli Eğitim Basımevi İstanbul, 1950.

ARSEVEN, Celal Esat; “**Çadır**”, Türk Sanat Tarihi”, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, 1959, s. 20-30.

“**Çadır**”, Hayat Ansiklopedisi, C: II, Tifdoruk Matbaacılık, İstanbul, [y.y].

“**Hünernâme**”, Minyatürlü Yazma Eser, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 18, İstanbul 1998.

“**Çadır**”, Meydan Larousse, C: 3, İstanbul Meydan Yayınevi, 1970,

“**Topkapı Sarayı**”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2010

“**Çadır**”, Türk Ansiklopedisi, C: IX, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1963.

EKLER

EK-1 TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Abanoz: Tropikal bölgelerde yetişen bazı ağaçlardan elde edilen odundur. Çok sert bir odundur ve parıltılar saçacak kadar iyi cila tutar. Odunun en içteki öz bölgesi simsiyahtır, bu nedenle pek çok ülkede abanoz kelimesi siyah renk anlamında kullanılır.

Adalet Kasrı: Padişahların Divan toplantılarını dinledikleri bağımsız bir kule şeklinde bina.

Ağırşak: Yün, iplik eğrilen iği ağırlaştırmak için alt ucuna geçirilen yarım küre biçiminde, ortası delik ağaç veya kemik parça.

Ajur: Delikli örgü, gözenek.

Ak Üy : Kazakistan ve Kırgızistan'da keçe ile yapılan yurt.

Alaca: Genelde renkli pamuklu iplikle dokunan alacalar bazı bölgelerde beşparmak adı da verilen alaca kimi zaman kırmızı zemin üzerine sarı çubuklu yollarla da dokunurdu. Karışık renkli entarilik kumaş.

Alacık-Çatma Ev: Türk kavimlerinde ve göçebe hayatı yaşayan Moğollarda ilkel tarzda yapılmış çadır.

Alacuk-Alaçık: Anadolu'da yaz aylarında kullanılan daha az önemli, daha az itibarlı çadır.Alacu-Alafçık.

Alacu-Alaçulu : Direkler üzerine inşa edilen gölgelik.

Alaçual: İçinde giyecek eşyası bulunan her biri ayrı renk ve motifler ile bezenmiş giysi çuvallarına verilen ad.

Alem:Taht başlıklarına verilen ad.

Aplike: İşlemeye esas olan bir fon kumaşı üzerine çeşitli iğneler kullanarak başka bir kumaşın tutturulması.

Atlas taraklı atlas-Saten: Diğer adı saten olan atlas, ipeğin parlaklığını en iyi şekilde yansıtan dokuma ve kumaş türüdür. İnce ipekten sık dokunmuş düz renkte sert ve parlak bir kumaştır.Tel adedine ve dokusuna göre kıymetlenir. Dokunuşlarına göre “yollu” ve “*taraklı atlas* ” diye isimlendirilir.

Baldakin: Basit iki bölümden oluşan bir ahşap yapıdır.

Basma: Üzerine renkli çiçek veya desen basılmış bir kumaş türüdür.

Başbağ: Kara çadır kurulurken, ön ve arka direklere bağlanan kuşak.

Başkur,Tepe kuşağı, Orken: Yurt'un çatı kısmının yapımında kullanılan ve kanatlar arasına bir uçtan bir uca bağlanan kuşak.

Bendik: Topak Ev'e Çukurova'da verilen isim.

Benaluka: Boşnaklarda benaluka ismiyle meşhur olan işleme tarzıdır. Bu işleme çuha üzerine renk renk ipek veya yün kumaş parçalarıyla işlenmiş ve parça parça dikilmiş çiçeklerden oluşan işlerdir. Bu işler çuha veya kumaştan yapılmış kesme işleridir." Bu tekniğin bir çeşit oturtma, yani applike olduğu bilinmektedir.

Bereke: Kara çadır kurulurken toprağa çakılan kazıklara bağlamak için kullanılan çatal köstek.

Beyanname: Bildirge.

Biniş-i hümâyûn: Osmanlı Padişahları, İstanbul içinde ise çeşitli vesilelerle küçük gezintilere çıkmışlardır. Tebdil gezerek, ava çıkarak ve göç-i hümâyûn gibi çeşitli gezilerle şehrin muhtelif yerlere gitmişlerdir. Padişahların İstanbul'da yaptıkları bu tür gezilere "biniş" veya "biniş-i hümâyûn" gibi isimler verilmektedir.

Boğasi: Bugünkü Amerikan bezine benzeyen ve kaput bezini andıran bir kumaş çeşidi olup, eskiden kaftanlara astar olarak kullanılırdı. Genellikle orta kalite bir dokuma olup, beyaz renklidir. Boyar maddelerle renklendirilmiş ve rengine göre adlar almış olanları da vardır. "Cengari, nar neftisi, mai, gök, samanı, cevizi, tarçını gibi." Eski kayıtlarda alaca boğası adına rastlanması, bunun ipliği boyalı türlerinin de bulunduğunu göstermektedir.Çadırlar ve astarlar için dokunan bir tür dimi dokumadır.

Boncukişi: Desende belirlenen yerlere boncukların dikilerek kumaşın süslenmesi.

Bögür direkleri: Çadırın yan direklerine verilen isim.

Bürümcük: Fazla bükümle elde edilen ham ipek iplikle, genelde bez ayağı örgüyle dokunurdu. Daha sonra pişirme denen kaynatma işleminden geçirilen bürümcük, bu işlem sebebiyle ipliklerde oluşan çekilme sonucunda kumaş yüzeyinde kıvrılmalar ve

bükümler meydana gelir.Ham ipekten dokunan bürümcüklerde bezayağı örgüsü kullanılmakla birlikte, pişmiş ipekten yapılanlarında bükülmeyi arttırmak için, krep türü farklı bir örgü kullanılır.

Çadır: Kolayca kurulup sökülebilen,taşınma kolaylığı olan değişik çeşit ve biçimlerdeki meskenler, Keçe, deri, kıl dokuma, sık dokunmuş kalın bez ile göçebelerin kurulup sökülerek taşınabilen ve bir tür ev sayılan barınağı, taşınabilir barınak. “Ev-iv-üy-oba-otak-keregü-gerek-çerge-çetir-yurt, çerge, oba, otağ.”

Çadır Nazırı: Mehterhane-i- Amirenin başında vezir rütbesinde bir amir.

Çadır-ı Hazine: Hazine çadırı, sancakbeyinin sefer sırasında savaş hazinelerini muhafaza ettiği çadırıdır.

Çanak: Çadır direklerinin,çadır örtüsünü delip geçmemesi için ahşaptan yapılan çukur oval biçimdeki kapak.

Çardak: Tarla, bahçe vb. yerlerde ağaç dallarından örülmüş barınak.

Çavuş: Türk hakanlarının otağlarına verilen ad.

Çemlik-Çangaraki :Yurt çatının kubbe şeklinde olması için ağaçtan yapılan kasnak.

Çengiri: Aşırtlerde uğur sayıldığı için geçici olarak kurulan, gençlerin evlendirildiği çadır.

Çevlik-Çnraki: Çadır iskeletini oluşturan ağaçların alt uçlarının geçirildiği kasnak.

Çiğ: Çadır içerisinde süslü, nakışlı bir hasır paravana ile kapatılan kiler görevi gören yer.

Çiniğnesi: desenin yüzeyini tamamen kapatan renkli bir ileme tekniği.

Çitiğnesi: Kumaş üzerine dik olarak eşit aralıklı ve aynı boyda ipliklerin atılması ve bunların üzerine renkli ipliklerin sarılmasıyla oluşan iğne.

Çubuklu: Paralel çizgileri olan bir kumaş cinsidir.

Çuha: Çözgü ve atkısı tek kat yün ipliğinden, genellikle dimi ya da bezayağı örgüyle oldukça ince sık dokunmuş kalın bir kumaş türüdür. Bu çuhalar halk arasında Fransız çuhası ya da **Felemenk** çuhası, “**saye** çuhası” , **Londra** çuhası gibi adlarla anılıyordu.

Çuka: Çuha.

Çul: Keçi kılından bezayağı örgü ile dokunmuş kaba kumaş türüdür.

Çum-Kapa: Altaylarda çadıra verilen ad.

Darayi: Bir çeşit kumaş.

Darayi:İyi cins ipek kumaş.

Destar: Kavuk, fes gibi bazı başlıkların üzerine sarılan tülbent.

Diba: Altın ve gümüş işlemeli bir tür ipek kumaş.

Diba -Acem dibası: Canfes'in daha kalını olarak bilinir. Motif atkılarında kılaptan, sırma, sim gibi altın ve gümüş iplikler kullanılarak dokunmuş ipekli veya kadife bir kumaştır. Diba kumaşların atkı ve çözgü iplikleri ipektendir. Genellikle saten örgü kullanılır. Ağır bir ipekli kumaş türüdür ve sarayda en çok kullanılan kumaşlardan olup giyimde, döşemelik ve perdelik olarak ya da yorgan yüzü yapımında kullanılır. Dokunduğu yere göre “*Acem dibası, Hint dibası, telli diba, güllü diba*” gibi isimler almıştır.

Dolak hasır: Çadırın etrafını çevreleyen hasırdan yapılmış kuşak.

Ehl-i Hiref: İstanbul'da sadece saray için çalışan maaşlı bir grup seçkin zanaatkar.

Elvan : Renkler.Türlü renklerden olan.

Fıstiki: Sarıya çalan açık yeşil renk.

Fisto: Elde ya da makinede işlenmiş süslü şerit.

Gavsale: Kösele,dana derisi.

Gezi: Pamuk ve ipekle karışık dokunmuş hareli kumaş.

Göç-i Hümayun: Osmanlı Padişahlarının kadınlarının, çoğu kere, oğullarının beylerbeyliği yahut sancakbeyliği yaptığı yerlere gitmeleri ve hayatlarının önemli kısmını oralarda geçirmeleri.

Gözeme: Beli bir boşluğu doldurmak amacıyla ipliklerin bir üstten, bir alttan geçirilmesiyle oluşan sık ağ şeklinde örgü.

Gurik: Çadırın orta direğine verilen ad.

Gülistani: Bitkisel desenli,ucuz bir kemha cinsi

Güvezi-Güvez: Mora çalan kırmızı renk.

Hadımağası: Harem ağası.

Hallaç: Yünü, pamuğu yay veya tokmak gibi bir araçla kabartma, ditme işini yapan kimse, atımcı.

Harç: Giysiler dikilirken kullanılan tamamlayıcı veya süsleyici şeyler.

Hare: Dokumasındaki özellik nedeniyle mermer gibi damarlı bir görüntüsü olan bir tür ipekli kumaştır. Özellikle mor renkte olanları daha çok revaçtaydı. İşlemeli olanları da vardır.Bir cins dalgalı kumaş.

Harem-i Hümayun: Mukaddes ve muhterem yer anlamına gelir. Ev, konak ve saraylarda genellikle iç avluya bakacak bir şekilde planlanan, hane kadınlarının yabancı erkeklerle karşılaşmadan günlük hayatlarını sürdürdükleri kısımdır.

Hatayi Telli Hatayi: İpek ve kılaptanla dokunmuş sert bir kumaş türüdür. çözüğü ham ipekten olup, kumaşa istenilen sertlik bununla verilir. Atkısı ise bükümlü iki ipek telli ve bir kılaptandır. Telli hatayi,sade hatayi türleri vardır.

Hayeban hümayun: Padişaha ait sayvan, gölgelik. büyük çadır.

Hayme: Osmanlılarda ordu ve saray çadırlarına verilen ad.

Hayme Duzan: Osmanlılarda Çadır kurucularına verilen ad.

Hayme-i Hassa Mehter Başısı: Sadece çadır işleri ile görevli“Çadır Mehter Başısı.”

Hazine: Çadır duvarları veya eteklerini oluşturan bölmelerdir.

Hazine-i Hassa: Padişahın şahsi gelir ve malları.

Hazine-i Hümayun: Hazine-i Hümayun'da bulunan savaş eşyasından bir kısmının manevî değeri büyüktü. Diğer kısmının ise maddî değeri fazla idi.Savaşlarda ele geçirilen kıymetli ganimet, padişahlardan kalmış olan değerli eşyalar gibi.

Hırka-i Şerif: Muhammed peygambere ait olduğuna inanılan ve Hırka-i Şerif Camiinde bulunan hırka.

Hümayun: Çözüğü ve atkısı pamuk ipliğinden olan, bez ayağı örgü ile dokunan ve

genellikle astarlık olarak kullanılan yumuşak bir kumaş çeşididir. Çözüğünde haşılı pamuk ipliği kullanılarak bez ayağı örgüsüyle dokunur, daha sonra ağartılarak çeşitli renklere boyanır.

İbrik: Su koymaya yarayan kulplu, emzikli kap.

İbrişim: Osmanlıca “ipek iplik” anlamında kullanılan genel terim.

İlme-Teğel: İpliğin bir alttan, bir üstten geçirilerek yapılan dikiş tekniği.

İrg-Kiyiz: Yurt veya Topak Ev’in kanat kısmına örtülen kenar keçesine verilen ad.

İskemle: Arkalıksız sandalye.

İstor-Kilistor: Çadır kumaşlarının dokunduğu yer tezgahlarına verilen ad.

Jengari : Bakır yeşili. Bakır pası renginde olan boya.

Kadırğa: Daha çok Akdeniz’de kullanılan çektiri (çektirme) tipi bir savaş gemisi. İlk olarak 8. yüzyılda Akdeniz’de deniz savaşlarında kullanılmaya başladı. 17. yüzyıla kadar gelişme göstermiştir. Antik çağlardan beri kullanılırdı. Asıl hareket mekanizması küreklerdir ve yelken buna yardımcıdır.

Kadife: Özellikle Osmanlı döneminde kemha ile beraber en çok kullanılan kumaştır.

Çözüğü ipek, atkısı ipek (bazen de pamuktan) olan, havlı bir kumaş çeşididir. Atkısında kılaptan bulunana telli kadife denirdi. *münakkaş kadife* (desenli), *kadife-i müzehhep* (gümüş ve altın telli), *kadife-i benek* gibi çeşitlerine rastlanır.

Kanat: Kazakistan ve Kırgızistan’da kara keçe ile yapılan yurt.

Kasr-Kasır: Yüksek ve ferah bina. Taştan veya kargir küçük saray. Köşk.

Kasvit: Kara çadırın orta kısmına duman çıkması için konulan boşluk.

Keçe-Kepenek: Yün liflerinin sıcak, buharlı ve ıslak bir ortamda deterjanlı sularla bazı işlemler den geçirildikten sonra dövülerek ve sıkıştırılarak liflerin birbirine geçmesi sonucu dokunmadan yapılan kalınca bir kumaş türüdür. Göçebe Türklerin çadır ve topak evlerine örtü ve sergi olarak kullanılan keçeden ayrıca çarık, çizme, soğuktan korunmak için kepenek, külah, eyer ve semer de yapılmıştır.

Kemha: Çatma ve kadifeyle beraber en fazla kullanılan kumaştır. Kemhanın çözüğü ve atkısı ipek, deseni oluşturan takviye atkılar ise gümüş ve altın alaşımli

tellerden dokunurdu. Çoğu zaman çözümlü sateni zemin üzerine istenen desenler dokunurdu. Kalın ve sık dokulu bir kumaş olduğu için genelde üst kaftan yapımında kullanılır. *Kemha-yı Güvezi Bursa, Kemhayı kırmızı Amasya, gülistani kemha* gibi türleri vardır.

Kenef: Tuvalet, helâ, ayakyolu. Sığınılacak yer. Korunulacak mekan.

Kesme Ajur : Desene uygun olarak, kumaşın bir tarafındaki ipliklerin grup grup, diğer tarafındaki ipliklerin tamamen kesilip çekilmesiyle ortada kalan ipliklerin kotonla şekillendirilmesi tekniği.

Keten: Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta kullanılan bir bitki. Bu bitkinin liflerinden yapılmış dokuma.

Kibitka: Türk' ün kutsal evi olarak bilinmektedir. “Keregü”, “kerekü”, “yurt” veya Tatar tabiri ile “kibitka” denilen kalın keçe örtülü yapının adı atalarımızın dilinde “EV” demektir.

Kirpas: Padişah ve vezir konaklarındaki divanhane.

Klaptan: Klaptanla dokunmuş atkılatı olan ipk kumaş. Genellikle tüm zengin bezenmiş, özellikle de gümüş veya altın yaldızlı klaptanla dokunmuş kumaşlar için kullanılan terim.

Kol : Kanat boyunda ve uzun çatalanmış olarak sarkan saçak görünümündeki kumaş.

Kordon : Genellikle ipekten yapılmış kalın ip.

Kordon atması: Bir yüzeyi işlemek amacıyla kordonun belirli aralılarla tutturulması işlemi.

Korluk: Çadırın ortasında ateş yakılacak yere verilen ad.

Konar-Göçer-Yaylacı-Göçebe: Değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, yer değiştiren, yerleşik olmayan (kimse veya topluluk), göçer.

Kumiğnesi: İpliğin yüzey üzerinde sık veya seyrek olarak yapılan, altta makine dikişi görünümündeki işleme tekniği.

Kurba Çadırı: Hamam Çadırı.

Kuşak: Tenefli çadırda üst tenef ile etek arasındaki bölmeye verilen ad.

Kutni-kutnu: Çözüğü ipek, atkısı pamuk olan kumaşlara da bu ad verilmiştir. Atkı iplikleri bir ağızlıktan iki kat olarak atılır. Kutnular atlas ve kemhadan sonra en sık ve en kalın dokunan kumaşlardır. Eskiden daha sık dokunmasına karşın günümüzde daha seyrek dokunmaktadır.

Laciverdi: Lacivert renkli, laciverde çalan.

Mai: Mavi.

Makat: Oturulacak yer.

Matbaa-i Amire: Devlet matbaası.

Matbah: Mutbah. Yemek pişirilen yer.

Matbah-ı Amire: Saray mutfağı.

Maraşîşi - Sırmaîşi: Desenin altının özel olarak karton ile kabartılıp, yedi kat sırma desen üzerinden atlatılarak kenarlarda iplik ile karşılıklı tutturulması yoluyla yapılan işleme tekniği.

Masraf defteri: Harcanan gider.

Mefruşat: Ev, iş yeri vb. yerleri döşemek için gerekli eşya, döşeme.

Mehterhane-i Amire : Günlük hayatta ve seferde, hükümdarın, vezirlerin, şehzadelerin, halkın ve ordunun her türlü ihtiyaçlarını karşılayan çadırlara, Osmanlılar döneminde çok önem verilmiştir. Osmanlı saray teşkilâtında padişaha hizmet amacıyla kurulmuş bir kuruluş.

Mehterhane : Osmanlılarda zurna, nakkare, nefir, zil, davul ve kösden kurulu askeri mızıkacı takımı.

Memşa: Hela çadırı.

Muare : Dalgalı parıltılar verilmiş olan bir tür kumaş.

Muhallefat : Ölen bir kimsenin bıraktığı şeyler.

Murakka : Yamanmış kumaş, değişik renk veya kumaştan parçaların bir araya getirilmesiyle yapılmış örtü anlamı da vardır.

Muşabak, Antep işi, Türk işi, Hesap işi: Delikli bir görünüş elde etmek için süsleyici olarak kullanılan işleme tekniği.

Mücavere : Komşuluk yakınlık.

Münakkaş: Altın, gümüş ve ipekle işlenmiş arşın olarak da tabir edilen işlemeli bir kumaş türüdür.

Mütella: Altın yıldızla süslenmiş kumaştır.

Nahl: Düğün veya sünnet alayının önünde veya arkasında taşınan, üzeri çeşitli şekillerle bezeli, ağaç biçimli süs.

Nakkaş: Binaların duvar ve tavan gibi yerlerine ve kitaplar süslemeler yapan resimci, süsleme ustası.

Nakkaşhane: İstanbul’da saray için çalışan sanatçıların merkezi desen atölyesi.

Nakış-düzan, Nakşduzan: Çadır süsleme ustalarına, verilen ad. Nakışçılar, sanatkarlar da otağ imalinde çalışanlar.

Narh defteri: Resmi fiyat listeleri.

Nohudi: Pembemsi bej rengindedir.

Oba: Göçebelerin konak yeri. bu konak yerinde konaklayan göçebe halk ya da aile. genellikle bölmeli göçebe çadırı.

Oda: Oamanlı’larda savaş zamanında veya başka seferlerde özel olarak meydana getirilen askeri birlik gruplarına verilen ad.

Orken: Çadır kurulurken kullanılan kuşak ve yer kolonlarına verilen ad.

Otakçıbaşı: Otağ-ı hümayûnun sefere hazırlanması, yeniçeri ağasının kontrolünde, “otakçıbaşı” tarafından yapılır.

Otağ-ı Geran: Çadır imalatçı grubuna verilen ad.

Otağ-ı Hümayûn, Çetr-i Hümayûn: Osmanlı Devletinde pâdişâha mahsus çadırlardır. “Çetr-i hümayûn” veya renginden dolayı kızıl çadır olarak da geçmektedir. Türk sanatının en parlak nünunelerinden olan otağ-ı hümayûnlar, Orta Asya’dan beri gelen çadırların en mükemmel hâlini almış şekilleridir.

Ovak: Şemsiye çadırda, şemsiye ve etek arasındaki bağlantı kısmı.

Oya: Genellikle ipek ibrişim kullanarak iğne, mekik, tığ veya firkete ile yapılan ince dantel.

Öksüz: Çadırda, orta bağların dört köşesinden uzanan bağlara verilen ad.

Ön direk: Çadırın en baştaki direğine verilen ad.

Pazen: Dokuması kalın, sık ve yumuşak, bir tür pamuklu bez.

Pervaz: Giysilerin yaka, kol, etek vb. yerlerine veya kumaştan yapılmış diğer eşyaların kenarlarına geçirilmiş, dar, uzun parça. Kapı, pencere vb. yerlerin kenarlarına geçirilen ensiz parça.

Pesent: Büyük desenlerin içinin doldurulmasında, büyük küçük yaprak çalışmalarında kullanılan bir hesapişi iğnesi.

Pulişi: Desende belirlenen yerlere pulların, değişik şekillerde tutturularak işlenmesi tekniği.

Puşıde: Örtülmüş. Örtü.

Saçak-Püskül: Bazı giyim eşyalarında veya döşemeliklerde kumaş kenarlarına dikilen süslü iplikten püskül. Havlu, halı vb. nin kenarı boyunca sarkan püskül. Görünüşü saçağı andıran, püskül

Sadrazam: Başvekil.

Sahanlık: Yapılarda ve bazı taşıtlarda kapı önünde, merdiven başlarında veya ortasında bulunan geniş yer.

Salbek: Eski ciltlerde şemsenin iki ucundaki uzantı süstür.

Sancak: Alay bayrağı. Osmanlı yönetim teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü.

Sandal: İpek ve pamuk karışımı çizgili bir kumaştır. Çizgili kumaşın bir çizgisi ipek, diğeri pamuktan dokunur. Dallı ve beneklileri de vardır.

Sapişi: Basit nakış iğneleri, beyaz iş, ve Çin iğnesine yardımcı olmak için kumaş üzerine yatay durumda işlenen düz iğneler.

Sarma-Dolgu sarma: Desenin değişik yerlerinde kabarıklığı sağlamak için sarılarak uygulanan beyaz iş iğnesidir.

Saye: Bezayağı örgüyle oldukça sık dokunmuş kalın bir kumaş çuha türüdür.

Sayeban: Gölgecik.

Secaatname: 16. yüzyılın sonlarında yazılmış ve o devrin kumandanlarından, Özdemiroğlu Osman Paşanın İran Seferi'ni anlatan minyatürlü bir eserdir.

Sedef: Deniz hayvanlarının kabuğunda bulunan sedefçilikte kullanılan, pırıltılı, beyaz, sert bir madde, yapılmış veya süslenmiş eşya.

Sedir: Kol koyacak yeri olmayan, arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen kerevet, divan.

Sefer-i Hümayun: Osmanlı padişahlarının ordularının başında seferlere çıkması.

Seraser: Atkı yüzü bir dokuma türüdür. Desen, çözü tellerine alttan düz olarak bağlı, takviye atkılarıyla dokunur. Motifler, altın alaşımli telin sarı ipeğe, gümüş telin ise fildişi renk ipeğe sarılması ile dokunur. En pahalı ve en değerli kumaş olan seraserin çözgüsü ipek olabileceği gibi, atkısı altın alaşımli gümüş yada altın tel kullanılarak da dokunur. *“İstanbul seraseri, düz seraser-i müzehhep”* gibi çeşitleri vardır.

Serenk: XV.yüzyılın ikinci yansından itibaren görülen ve ipekle dokunan bu kumaşın motiflerinde sırma ve altın tel yerine sarı ipek kullanılmıştır. Genellikle güvez renk zeminde kendinden desenli süslemeler yer alır. Serenk, üç renkle dokunmuş kumaş anlamına gelir. Çiçekli olanlarına serenk, beneklisine *“şahbenek”*, düz olanına ise sade serenk denir. Üç renkten fazla dokunanlar da olmuştur. Bu kumaş, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik durumunun bozulduğu sıralarda altın ve gümüş israfını önlemek için üretilmeye başlanmıştı. Serenk kumaşlar, kemha ve seraserin yerine dokunmuştur.

Serdar: Ordu Kumandanı.

Serdariekrem: Padişah sefere katılmadığı zaman ordu baş kumandanı olarak seferi idare eden sadrazama verilen ünvan.

Siyek: Yağmur sularının akması için, çadır dış kenarına boydan boya konulan, keçi kılından dokunmuş 15-0 cm. enindeki pervaza verilen ad.

Sırma: Altın yaldızlı veya yaldızsız ince gümüş tel.

Sincabi: Kahverengi ile kurşun rengi arasında olan renk.

Stil-Still: Kara çadırın sıcaklığını engellemek için kullanılan örtü.

Söğen: Bağ, bahçe çitlerinde kullanılan uzun kazıklar.Çadır kurulurken çakılan kazıklara verilen ad.

Süzeni Çetr-i hümayun: Renginden dolayı kızıl çadır olarak da kaynaklarda isimleri ile anılırlar.

Süzeni: Kasnağa gerilmiş kumaşa iğne veya tıgla yapılan bir tür nakış.

Şehzade: Padişah oğlu veya padişah ailesinden olan diğer erkeklerin oğullarından biri.

Şeyhülislam: Osmanlılarda kabinede sadrazamdan sonra yer alan ve din işleri ile birlikte dünya işlerine de dini bakımdan karışan kimse.

Şal: Atkısı ve çözgüsü yün olan desenli bir kumaştır. İpek ve pamuk ipliğinden dokunanları da vardır.

Şilte: Üstünde oturan, yatılan, içi yünle, pamukla doldurulmuş döşek.

Şemse: Yazma kitapların cildine, baş sayfalarının üst bölümüne veya kumaşlara, kapı, pencere vb. yerlere işlenen veya çizilen güneş biçiminde süs, ortada bulunan oval bezemedir.Üstü altı sivriltilmiş madaolyon yada dairesel desen.

Şayak-Basma Şayak: Çuhadan daha seyrek dokunan, verev görüntüsü olan, dimi örgüyle dokunmuş yünlü bir kumaştır. Genelde lacivert veya siyah renkte dokunurdu. Kaba dokulu, sıcak tutan bir kumaş türüdür.

Tadat defteri: Sayarak yoklama yapma.

Taht : Hükümdarların oturduğu büyük, süslü koltuk.

Taht-ı Hümayun: Padişahların merasim sırasında oturdukları sedir.

Telkırma- Telişi: Özel bir iğne ile, madensel tellerle yapılan işleme tekniği.Bu teknikte ipliği sayılabilen seyrek dokunuşlu ve sert olmayan kumaşlar tercih edilir.

Tenef: Sivas yöresinde, koni biçimindeki çadır tepeliğine verilen ad.

Tezyinat: Bezekler, süsler.

Tırtıl : Bir şeyin kenarına çizilen zincir gibi çiçeklerden yapılan süs. Maraş işi veya diğer elbise nakışlarında kullanılan altın, gümüş gereç.

Tohumışı: Kabarıklık yapacak şekilde tek tek sıra halinde veya bir desen içini doldurmak için yapılan düğümlü iğne.

Tör-Tor: Yurt kapısının am karşısına gelen ve erkek misafirlerin oturtulduğu yer.

Tuğ: Eski Türklerde ve Osmanlı'da devlet büyüğü mertebelerini belirtmek için çadırların tepesine dikilen at kılıyla süslenmiş mızrak ayrıca devlet geleneğinde hükümlerlik sembolüdür.

Tuğ Humayun: Padişah tuğuna “*tuğ-ı hümayun*” denilirdi. Padişah sefere giderken tuğ-ı hümayunlar da götürülürdü. Bu tuğlar için özel bir merasim düzenlenirdi. “*Otağ-ı Hümayun*” denilen padişaha ait kırmızı renkli çadırının, ordunun hareket noktası olan yere kurulması sebebiyle tuğların oraya gönderilmesi de merasim ile yapılırdı. Seferde padişah tuğlarından ikisi mutlaka otağ-ı hümayunun önüne dikilirdi. Bundan dolayı asıl ordugahta padişah tuğlarından dördü bulunurdu.

Turluk: Topak Ev'in kubbe kısmına örtülen keçe.

Tünlük: Topak Ev'in tepesindeki hava duman deliğini kapatan keçedir.

Uğ: Yurt'un çatısını meydana getiren çıtalar.

Yaygı: Yere veya döşeme üzerine serilen örtü.

Yemeni : Kalıpla basılıp elle boyanan, kadınların başlarına bağladıkları tülbent.

Yük: Çadırın içerisindeki duvar boyunca dizilmiş sandıklar, keçe ve halıdan yapılmış bohçalar, heybeler sıra ile birbiri üzerine konulmuş düzen.

Vezir-i Azam: Padişahın vekili olan birinci vezir.

Zar: Saraylarda kullanılmak için de hazırlanmış duvar perdeleridir.

Zerbaft: Altın tellerle dokunan kumaş anlamını taşır. Çözü ipek, atkı ve desenleri altın veya altın karışımı gümüş tellerle dokunurdu. Zerbaft üretimi Bursa ve İstanbul'da yapılıyordu. Çok değerli bir kumaş türü olduğu için, sadece saray mensuplarınca kullanılmıştır.

Zincir işi: Bir nakış tekniğidir. Zincire benzer bir desen ortaya çıkardığından adı zincir işi olmuştur. İki çeşit zincir işi yapım şekli vardır, makine ve el ile.

Zivane: Tenefli çadırda, çadır çanağının alt tarafında bulunan oyuk.

Zokak: Çadırın etrafını çevreleyen bezden duvar. Padişahların halvetleri, yani geçişleri sırasında halk tarafından görülmemeleri için yolun iki tarafına gerilen bezler hakkında kullanılır bir tabirdir. Duvar şeklinde çekilen bezlerle ancak hünkârla maiyetinin geçebileceği bir yol meydana geldiği için bezlere bu ad verilmiştir.

EK-2 TERİMLER SÖZLÜĞÜ İÇİN FAYDALANILAN KAYNAKÇA

Türkçe Kitaplar:

- ARSEVEN,E.Celal “**Türk Sanatı,**” Cem Yayınevi, İstanbul. 1970, s.286.
- ASLANAPA, Oktay; “**Türk Sanatı**”,Remzi kitapevi İstanbul.2003, s.454.
- ATASOY, Nurhan, v.diğ., “**İpek, Osmanlı Dokuma Sanatı**”, Teb İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.360.
- BARIŞTA, H.Örcün., **XVI.Yüzyıl Türk İşleme Sanatı**, Ege Üniversitesi, İzmir, 1982, s.21-30.
- BARIŞTA,H. Örcün., **Osmanlı İmparatorluk Dönemi Türk İşlemelerinden Örnekler**, Erkek TeknikYüksek Öğretmen Okulu Basımevi, Ankara , 1981.
- BARIŞTA, H.Örcün., **İşlemeler, Osmanlı, Kültür ve Sanat**, C:11, YeniTürkiye Yayınları, 1999, s.312-315.
- ÇÜRÜK, Cenap, “**Çadır (Osmanlılarda Çadır)**”, Türkiye Diyanet Valkfi İslam Ansiklopedisi, VIII, İstanbul,1993.
- GÜRSU, Nevber, “**Türk Dokumacılık Sanatı Çağlar Boyu Desenler**”, Red Hause Yayın evi, 1.basım,İstanbul.1988.s.189
- ONUK, Taciser, “**Osmanlı Çadır Sanatı (XVII-XIX.) Yüzyıl**”, TC Kültür Bakanlığı, 1998, Ankara., 297.
- SÜRÜR, Ayten. “**Türk İşleme sanatlar**”, Türk süsleme Serisi:4, Akbank yayınları Apa Ofset Basımevi, İstanbul,1976, s.68.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “**Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı**”, Tarih Kurumu Yayınları, 3.baskı, 1988, Ankara, s.585,
- TEZCAN, Hülya, “**Atlaslar Atlası. Pamuklu, Yün ve İpek Kumaş Koleksiyonu**”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993, s.272.
- TEZCAN, Hülya, “**Osmanlı Sarayının Çocukları: Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**”, Aygaz, Koç Yayınları, İstanbul, 2006, s.302.

Makaleler :

SALMAN, Fikri; “**Türk Kumaş Sanatında Görülen Geleneksel Kumaş Çeşitlerimiz**”, Sanat Dergisi, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Erzurum, 2004, s.13-42.

Dergiler:

BARIŞTA, H.Örcün., “**Türk İşleme Sanatı**”, Yeni Boyut Plastik Sanatlar Dergisi, Ankara, 1984, s.21-23.

BARIŞTA, H.Örcün., “**10. Uluslararası Türk Sanatı Kongresi Ardından-Cenevre’de Açılan Sergilerdeki Osmanlı İmparatorluk Dönemi İşlemeleri**”, Sanat, Sayı:8, 1995, s.30-41.

MERCAN, Mehmet, “**Sultan Abdülmecid’in Rumeli gezisi hakkında bazı tespitler**”, Tarih İncelemeleri Dergisi, C: XXIV, Sayı 1, 2009, s.81-100.

KÜTÜKOĞLU, S. Mübahat., “**1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul’da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiatları**” Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı: 9, İstanbul, 1978, s. 81-85

İnternet:

http://www.ehli-beyt.net/forum-oku-2469-el_dokumaciligi_ve_tarihi.html, erişim (erişim30 Aralık 2013)

<http://www.nedirnedemek.com/mehterhane-nedir-mehterhane-nedemek>(erişim29Aralık 2013)

<http://www.nedirnedemek.com/%C5%9Femse-nedir-%C5%9Femse-nedemek>(erişim29 Aralık 2013)

<http://osmanlica.sozluk.info.tr/Hazine-i%20hümayun.html> , (erişim29 Aralık 2013)

<http://www.osmanlicaturkce.com/>(erişim30 Aralık 2013)

<http://seyyahin.blogcu.com/osmanlica-terimler-sozlugu/984178>(erişim29Aralık2013)

<http://tarihiturkiyeturkcesi.blogspot.com/2007/07/osmanlica-terimler-szl.html>(erişim25 Aralık 2013)

<http://gelenekchi.blogspot.com/2013/07/tug-humayun.html>(erişim23 Aralık 2013)

<http://www.osmanlimedeniyeti.com/makaleler/sozluk/osmanlica-sozluk-j.html>

<http://www.nedirnedemek.com/taht%C4%B1-h%C3%BCmayun-nedir-taht%C4%B1-h%C3%BCmayun-ne-demek>(erişim29 Aralık 2013)

<http://www.nedirnedemek.com/Mihrap-nedir-Mihrap-nedemek>(erişim25Aralık2013)

<http://muare.nedir.com/>(erişim26 Aralık 2013)

<http://www.nedirnedemek.com/oya-nedir-oya-ne-demek>(erişim28 Aralık 2013)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Harem>(erişim30 Aralık 2013)

<http://www.tarih.gen.tr/forum/tarih-tartismalari/8035-sefer-i-humayun.html>(erişim28 Aralık 2013)

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:-wNtTEgOsAwJ:https://tr-tr.facebook.com/note.php%3Fnote_id%3D157040237648264+&cd=5&hl=tr&ct=clnk&gl=tr(erişim30 Aralık 2013)

<http://nedir.dictionarist.com/fistiki+>(erişim30 Aralık 2013)

<http://www.dikisvenakis.com/zincir-isi-nedir/>(erişim30 Aralık 2013)

<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/4837206.asp>(erişim30 Aralık 2013)

http://tr.wikipedia.org/wiki/H%C4%B1rka-%C4%B1_%C5%9Eerif(erişim30 Aralık2013)

Diğer Kaynaklar:

ÇÜRÜK, Cenap, “Çadır (Osmanlılarda Çadır)”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, VIII, İstanbul, 1993.

DEVELLİOĞLU, Ferit, “Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat”, Aydın Kitabevi Yayınları, Sözlük Dizisi. 29. Basım, İstanbul, 2013, s.1736.

KANAR, Mehmet, “Türkçe-Osmanlı Türkçesi Sözlüğü”, Say Yayınları, Sözlük Dizisi, İstanbul, 2011, 448s.

ÖZGEÇMİŞ

Ad, Soyad: Hatice TÜMTÜRK ÇALIŞKAN

Doğum yeri ve yılı: İzmir / Karşıyaka 1982

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim:

LİSANS: 2003-2007, 9 Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü

LİSE : 1996-1999, Bornova Anadolu Kız Meslek Lisesi, Moda tasarımı Bölümü

İş tecrübesi:

2012/ 2013-Zümrüt Tekstil Boya Boya Apre San.AŞ

2007/ 2009- Tanrı Verdi Boya Apre San.AŞ.